

วารสารวิจัยสังคม

Journal of Social Research

ฉบับชาวเลอุรักลาไว

ปีที่ 34 ฉบับที่ 2, 2554

บรรณาธิการ

นฤมล อรุโณทัย

ผู้เขียน

ศิริรัตน์ กตัญญูลีกุล

เมธิรา ไกรนที

อาภรณ์ อุกฤษณ์

นันทกา เครืออินทร์

ปิยนุช แก้วหนู

ศักดิ์อนันต์ ปลาทอง

จีระวรรณ บรรเทาทุกข์

วารสารวิจัยสังคม

Journal of Social Research

ISSN 0857-9180

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 5 ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

Chulalongkorn University Social Research Institute

Phayathai Road, Bangkok 10330 Thailand

Tel. 0-2218-7394, 0-2218-7401

Fax 0-2215-5523, 0-2255-2353

E-mail: cusri@chula.ac.th, sripub06@yahoo.com

<http://www.cusri.chula.ac.th>

วารสารวิจัยสังคม เป็นวารสารวิจัยรายปี มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หรือบทความที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาด้านสังคมศาสตร์ และรายงานข่าวจากสถาบันฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้แก่คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิตนักศึกษา หรือผู้ที่มีความสนใจ เกี่ยวกับการวิจัย

ท่านที่สนใจวารสารวิจัยสังคม ติดต่อสั่งซื้อได้ที่

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

ศาลาพระเกษียณ โทร. 0-2218-7000-3 โทรสาร 0-2251-7021

สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9881 โทรสาร 0-2254-9495

มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162 – 5 โทรสาร 0-5526-0165

มทส (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี) นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-2

ราคาเล่มละ 100 บาท

ภาพปกโดย พลเดช ณ ป้อมเพชร

บทบรรณาธิการ

วารสารวิจัยสังคมฉบับ “อุรักลาไวย์” นี้เป็นการรวบรวมบทความจำนวน 7 บทที่น่าสนใจขอคัดค้นพบจากงานวิจัยเรื่องชุมชนชาวเลในมิติต่างๆ หากอ่านบทความเหล่านี้เรียงไปตามลำดับ จะเทียบได้กับการดูภาพสไลด์ที่ฉายให้เห็นภาพเคลื่อนไหวที่มีชีวิตชีวาของชนพื้นเมืองกลุ่มนี้

บทความแรกบรรยายให้เห็นภาพตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรคาบสมุทรมลายู ที่ชาวเล *ออรัง ลากูต* มีบทบาทในการก่อร่างสร้างอาณาจักร รวมทั้งสร้างฐานอำนาจ ความมั่งคั่ง และปกป้องอำนาจนั้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15 แต่เมื่อถึงยุคอาณานิคมตะวันตก ราชอาณาจักรต่างๆ เริ่มเสื่อมถอยลง จึงมีการเลือกสรรที่จะตอกย้ำหรือที่จะลบเลือนบทบาทของ *ออรัง ลากูต* บทความ **“ภาพลักษณ์ที่เลือนไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในคาบสมุทรมลายู”** โดย **ศิริรัตน์ กตัญชลีกุล** ชี้ให้เห็นว่าการมองผ่านพื้นที่ของชาติสมัยใหม่ ทำให้มองไม่เห็นตัวตนและบทบาทที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลบนพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของคาบสมุทรมลายู การเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยเร่ร่อนให้มาเป็นการตั้งถิ่นฐานถาวร การส่งเสริมการนับถือศาสนาหลักหรือศาสนาประจำชาติ และการให้การศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นความพยายามส่วนหนึ่งที่จะกลืนกลายความแตกต่างและสร้างความเหมือน แต่ด้วยอคติทางชาติพันธุ์ที่ยังฝังรากลึกทำให้ชาวเล *อุรักลาไวย์* ในไทย *ออรัง ลากูต* ในมาเลเซีย และ *ออรัง สุกู ลากูต* ในอินโดนีเซียยังเผชิญกับความยากลำบากในชีวิต ทั้งเรื่องการทำมาหากิน การอยู่อาศัยในพื้นที่ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่แหล่งท่องเที่ยว แหล่งการค้า แหล่งเกษตรกรรม

เชิงเดี่ยว และแหล่งอุตสาหกรรม รวมทั้งการดำรงศักดิ์ศรีชาติพันธุ์ที่ผูกพันกับพื้นที่ชายฝั่งทะเล

ภาพต่อมาคือการมีวิถีกึ่งเร่ร่อน ซึ่งไม่ใช่เร่ร่อนแบบไร้จุดหมาย แต่มีจุดที่ปักพืง มีการตั้งชุมชนและการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานโดยใช้ความรู้และความคุ้นเคยกับสภาพธรรมชาติริมฝั่งทะเล รวมทั้งมีปัจจัยด้านสังคมและจิตวิญญาณที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานนี้ด้วย บทความเรื่อง “การตั้งถิ่นฐานของชุมชนอุรักลาไวย์บริเวณชายฝั่งทะเลภูเก็ตและข้อควรพิจารณาเพื่อสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย” โดยเมธิรา ไกรนที ได้วิเคราะห์ปัจจัยในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชาวอุรักลาไวย์ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต แสดงให้เห็นว่ามีรายละเอียดหลายอย่าง ทั้งปัจจัยย่อยด้านสภาพภูมิศาสตร์ คือการมีพื้นที่ราบสำหรับอยู่อาศัยและทำกิจกรรมประจำวัน พื้นที่บริเวณนั้นต้องเป็นแหล่งหลบคลื่นลมได้ไม่เป็ดรับอันตรายจากคลื่นลมแรง นอกจากนั้น ชายหาดจะต้องมีความลาดชันพอดี เหมาะกับการเข้าออกของเรือไม่ว่าจะเป็นน้ำขึ้นหรือลง หรือมีร่องน้ำเดินเรือ และมีความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและอันตรายอื่นๆ นอกจากการมีพื้นที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัยแล้ว ยังต้องมีปัจจัยที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีพและการทำมาหากิน คือ การมีแหล่งน้ำจืด มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีเครือข่ายของระบบนิเวศย่อยที่มีทรัพยากรหลากหลาย ยิ่งไปกว่านั้น ปัจจัยด้านสังคมและจิตวิญญาณก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อชุมชน คือการตัดสินใจโดยผู้นำทางจิตวิญญาณ ความรู้สึกและสัญชาตญาณในการอยู่อาศัยของคนในชุมชน และปัจจัยย่อยด้านการเดินทางและการติดต่อสัมพันธ์ทั้งในระหว่างกลุ่มและการแลกเปลี่ยนค้าขายกับกลุ่มอื่นๆ

บทความของเมธีรายังบรรยายให้เห็นว่าในขณะที่ชาวอุรักลาไวย์มีการเปลี่ยนจากวิถีชีวิตแบบกึ่งเร่ร่อนมาสู่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรมากขึ้น แต่ทว่าชุมชนอุรักลาไวย์ทุกชุมชนในจังหวัดภูเก็ต กลับกลายเป็นชุมชนที่เผชิญกับปัญหาเรื่องสิทธิพื้นฐานและปัญหาความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น

โดยทั่วไป มักจะเข้าใจผิดกันว่าชนกลุ่มที่มีชีวิตเร่ร่อนหรือกึ่งเร่ร่อนมักจะอยู่โดดเดี่ยว ห่างไกล ไม่มีการติดต่อสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นๆ แต่อันที่จริงแล้ว วิถีของชาวเลมิใช่เช่นนั้น การแลกเปลี่ยนทรัพยากรมีค่าทางทะเลกับเสื้อผ้าและของใช้ต่างๆ เป็นสิ่งที่มีมานานควบคู่กับวิถีเร่ร่อนหรือกึ่งเร่ร่อน ยิ่งเมื่อตั้งถิ่นฐานถาวรมากขึ้น ก็ยิ่งมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์มากขึ้น เกาะลันตาเป็นกรณีศึกษาที่ดีมากในการทำความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ บทความเรื่อง **“พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์อ้างของชาวเลอุรักลาไวย์และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในเกาะลันตา จังหวัดกระบี่”** โดยอาภรณ์ อุกฤษณ์ สืบสาวประวัติศาสตร์เกาะ ลันตาที่มีสืบจากปฏิสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ตั้งแต่ชาวเลที่พักอาศัยบริเวณนี้มายาวนาน จนกระทั่งถึงยุคของการตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมสยาม ชาวจีน ซึ่งเริ่มประมาณ 200 ปีที่แล้ว โดยเข้ามาจับจองพื้นที่สร้างที่พักอาศัย เมื่อเกาะ ลันตากลายเป็นเมืองท่าของเส้นทางเดินทางและการค้าทางทะเลที่สำคัญ แห่งหนึ่งในภาคใต้ก็มีคนเข้ามาอยู่กันมากขึ้น จนถึงยุคการขยายตัวของการปกครองของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2444 มีการก่อตั้งอำเภอ จึงมีข้าราชการไทยและกลุ่มคนไทย เข้ามามีบทบาทในการปฏิสัมพันธ์นี้มากขึ้นด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ถูกทำให้แน่นแฟ้นขึ้นด้วยการแต่งงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรม การยกลูกให้เป็นลูกบุญธรรม การให้ลูกเป็นเกลอกัน การพึ่งพาหมอดำแย่วมกัน การ

แลกเปลี่ยนแบ่งปัน ฯลฯ ทำให้เรื่องราวของชาวเกาะลันตาเป็นวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันทางวัฒนธรรม (cultural life) และมีคำกล่าวว่า “หากต้องการทำงานใหญ่ให้สำเร็จจะต้องอาศัยความร่วมมือจากคน 4 คน หมายถึง ชาวมุสลิม ชาวเล ชาวไทยและชาวจีน ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและแบ่งงานกันทำตามความถนัด” จนกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนเส้นทางการค้าไปใช้ทางบก ประกอบกับปัจจัยอื่นๆ ทำให้เกาะลันตาหันเข้าสู่ยุคแห่งความซบเซา คนหนุ่มสาวออกไปเรียนหนังสือและหากินต่างถิ่น ยุคทองเที่ยวของเกาะลันตาเริ่มต้นประมาณ ปี พ.ศ. 2535 ฝั่งตะวันออกของเกาะปรับเปลี่ยนไปทำธุรกิจท่องเที่ยวที่มีวัฒนธรรมแปลกใหม่ เข้ามาซ้อนทับและมีผลต่อระบบสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม บทความของอารมณ์ยังชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน และการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนหลังภัยพิบัติสึนามิ ซึ่งได้กระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชาวเกาะลันตาซึ่งข้ามพ้นความเป็นชาติพันธุ์อีกครั้ง

ในแง่ของความรู้และวิถีการดำรงชีพทางทะเล บทความเรื่อง “อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว” ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอุรักลาไวย์:รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกละเลย” โดยนันทา เครืออินทร์ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นนามธรรมและความเป็นอันเดียวกันของความรู้และความผูกพันกับทะเล ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ระหว่างชุมชน และแม้แต่ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งทำให้การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาไม่สามารถจะแยกส่วนหรือเลือกเฉพาะสิ่งที่ปรากฏได้ในเชิงประจักษ์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ได้พยายามแสดงให้เห็นหลักฐานที่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงความรู้และความผูกพันเหล่านี้ เช่น ระบบการกำหนดหน่วย

เรียกชื่อต่างๆ ที่เชื่อมโยงไปถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นธรรม (Equitable Use) เน้นการใช้ประโยชน์ร่วมกัน มิให้ทรัพยากรสำคัญๆ บางอย่าง ตกไปอยู่ใต้สิทธิของปัจเจกบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแยกองค์ประกอบเป็น 3 ส่วนคือ ภูมิปัญญาเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์ อำนาจ ยิ่งทำให้เห็นชัดว่าความรู้ แนวปฏิบัติ บรรทัดฐานในชุมชน รวมทั้ง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงระบบจริยธรรมและคุณธรรมที่ฝัง รากลึกอยู่ในองค์ประกอบเหล่านี้ เมื่ออ่านบทความของนันทกาแล้ว จะเข้าใจ จากกรณีศึกษาการ “อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว” ของชาวอุรกลาไวที่บ้าน ราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ว่าเมื่อบทบาทและความสำคัญของความรู้นี้ลดถอยลง ไม่ว่าจะเป็นความรู้เชิงเทคนิคซึ่งเกิดจากการเรียนรู้เฝ้าสังเกตและแยกแยะ ลักษณะทางธรรมชาติเพื่อกำหนดรูปแบบการทำมาหากิน หรือความรู้เชิง ความสัมพันธ์และความรู้เชิงอุดมการณ์อำนาจ จึงไม่แปลกเลยที่ระบบจริยธรรม และคุณธรรมที่ฝังลึกอยู่ในฐานความรู้นี้จะถูกสั่นคลอนลงไปด้วย เรียกได้ว่า ความรู้ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติค่อยๆ ถูก แปรเปลี่ยนเป็น “การละเลย” และ “ความรู้” ซึ่งจะมีผลต่อทั้งชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และต่อสังคมใหญ่โดยรวมในที่สุด

ในขณะที่นันทกาเน้นเรื่องความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางทะเลของ ชาวอุรกลาไว บทความถัดมานี้ให้ภาพที่เจาะจงลงไปอีกในเรื่องวิถีอาชีพทาง ทะเล กล่าวคือพาผู้อ่านดำดิ่งลงไปรู้จักกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการประมงไซดักปลา ได้ทะเล บทความนี้ศึกษาความขัดแย้งระหว่างชาวเล (ที่ทำประมงโดยใช้ไซ

ดักปลา) กับนักท่องเที่ยวดำน้ำ ความขัดแย้งนี้ไม่ใช่การเผชิญหน้าโดยตรง แต่เป็นการที่ชาวเลมักจะพบว่าประตูดักปลาได้นำลูกเปิดออกหรือตัวไขถูกตัดทำลาย และผู้ที่นำจะเป็นคนลงมือก็คือนักท่องเที่ยวที่มาดำน้ำในบริเวณดังกล่าว บทความเรื่อง **“ชาวประมงไขดักปลาและนักท่องเที่ยวดำน้ำ: กรณีศึกษาความขัดแย้งอันเกิดจากความไม่เข้าใจในวิถีชุมชนชาวเลอุรกลาไว๋ บ้านหาดราไวย์ ภูเก็ต”** โดยปิยนุช แก้วหนู อธิบายว่าชาวเลได้ประกอบอาชีพประมงอย่างสุจริตเพื่อเลี้ยงครอบครัวโดยใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านมาช้านาน แต่ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมาพบว่าไขถูกตัดทำลาย นอกจากนั้น ต้นทุนการทำไขสูงขึ้น พื้นที่วางไขก็จำกัดลงอย่างมาก ส่วนนักดำน้ำก็เชื่อว่าการปล่อยปลาจากไขหรือการตัดไขเป็นการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล หรือบ้างก็คิดว่าไขเป็นของเก่าที่ทิ้งแล้ว ปิยนุชชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจผิดเกิดขึ้นและทำให้เกิดการมองภาพลบโดยทั้งสองฝ่าย แต่ฝ่ายที่ได้รับผลกระทบมากคือชาวเล เพราะอาชีพประมงนั้นไม่แน่นอนและมักจะเสี่ยงต่ออันตราย ธุรกิจท่องเที่ยวดำน้ำต้องการรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำเหล่านั้นไว้ในทะเล ในขณะที่ชาวเลใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลเพื่อเลี้ยงชีพ ในขณะที่ภาครัฐเองก็ให้ความสำคัญและสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก การพัฒนาการท่องเที่ยวเองก็ได้ก่อให้เกิดผลด้านลบต่อทรัพยากรธรรมชาติและต่อชุมชน ยิ่งการท่องเที่ยวเติบโตขึ้น ชุมชนท้องถิ่นยิ่งถูกปิดล้อม หมู่บ้านชาวเลอุรกลาไว๋ที่ราไวย์ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จึงต้องเผชิญกับความแออัด ปัญหาสุขอนามัย ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาความยากจน ท่ามกลางความเจริญของเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก ในขณะที่วิถีดั้งเดิมของชาวเลนั้นอยู่บนหลักการแห่งความ

พอเพียงและการแบ่งปัน วิถีแบบใหม่นี้จึงจะค่อยๆ ผลักให้ชาวเลกลายเป็น ชุมชนชายขอบ โดยเฉพาะเมื่อรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัวและเกิดความไม่มั่นคง ด้านต่างๆ ของชีวิต

บทความที่เป็นภาษาอังกฤษคือ “Fishery Resource Uses and Management Intervention at Adang-Rawi-Lipe Islands, Tarutao National Park, and Bulhon Islands, Mu Ko Phetra National Park” หรือแปลเป็น ภาษาไทยได้ว่า “การใช้ทรัพยากรประมง และแนวทางการจัดการที่หมู่เกาะ อาดัง-ราวี-หลีเป๊ะ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา และเกาะบุโหลน อุทยาน แห่งชาติหมู่เกาะเภตรา” โดยศักดิ์อนันต์ ปลาทอง มาจากการศึกษาเรื่อง การใช้ทรัพยากรของชาวเลที่เกาะหลีเป๊ะ และชาวประมงท้องถิ่นที่เกาะบุโหลน ซึ่งทั้งสองพื้นที่เป็นบริเวณอุทยานแห่งชาติ ดังนั้น จึงเป็นกรณีระหว่างหน่วยงาน รัฐบาลกับชาวประมง ศักดิ์อนันต์ชี้ให้เห็นว่าชาวประมงพื้นบ้าน แต่เดิมนั้นจับปลา พอกินพอขาย และมีการแบ่งปันกันในชุมชน ดังนั้น ทรัพยากรทางทะเลจึงมี การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน แต่การพัฒนาที่ผ่านมาในช่วง 30 ปีทำให้การ ท่องเที่ยวขยายตัวมากขึ้นบนเกาะเล็กๆ เช่นหลีเป๊ะ เกิดผู้ประกอบการธุรกิจ ท่องเที่ยว การเพิ่มจำนวนของนักท่องเที่ยว และนำพาเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อแบบแผนการใช้ทรัพยากรชายฝั่งทะเลเป็น อย่างมาก ทั้งยังมีการรุกล้ำของประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่โดยรอบพื้นที่สงวน ซึ่ง ทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด จนกระทั่งบางครั้ง คนในท้องถิ่น ต้องบริโภคปลากระป๋องและอาหารอื่นๆ ที่ขนส่งและซื้อหามาจากฝั่ง เพราะ นอกจากจะหาสัตว์ทะเลได้ยากขึ้นแล้ว อาหารบนเกาะยังมีราคาแพงขึ้นจากการ

พัฒนาการท่องเที่ยว ศักดิ์อนันต์ได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุเหล่านี้อย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นความต้องการปลาและสัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้น วิธีการประมงที่พัฒนาไปมากขึ้น เทคนิคการจับปลาที่ทำลายล้าง การเพิ่มขึ้นของประมงพาณิชย์ การอนุรักษ์แบบดั้งเดิมเสื่อมถอย แหล่งอาศัยของปลาลดลง มลพิษทางน้ำเพิ่มขึ้น การจัดการอุทยานฯ ที่ไม่มีประสิทธิภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ถูกรบกวน ท้ายที่สุดได้มีการนำเสนอแนวทางการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้คือ 1) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มในการจัดการของท้องถิ่น 2) สนับสนุนแผนงานวิจัยอย่างบูรณาการ 3) ให้ความรู้ แนวทางจัดการ และส่งเสริมสำนักด้านสิ่งแวดล้อมและนิเวศ 4) ให้มีการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายและแผนการแบ่งเขตใช้ประโยชน์พื้นที่ 5) ปรับระบบนิเวศชายฝั่งที่เสื่อมโทรม และ 6) ส่งเสริมอาชีพทางเลือก

บทความสุดท้ายมิได้เป็นบทความวิชาการหรือมาจากการศึกษาวิจัยโดยตรง แต่เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเพิ่มเติมข้อมูลจากความคิดและประสบการณ์ในฐานะผู้ที่เคยทำวิจัยเชิงปฏิบัติการกับชุมชนชาวเล จึงถือว่าเป็น “บทความพิเศษ” ที่เพิ่มเติมขึ้นมาเพื่อให้ภาพปัจจุบันของชุมชนชาวเลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น **“มติ ครม.ฟื้นพันธุ์ชีวิตชาวเล: สิ่งท้าทายบนเส้นด้ายแห่งความเข้าใจ”** โดย จีระวรรณ บรรเทาทุกข์ บรรยายถึงความเป็นมาสั้นๆ ของมติคณะรัฐมนตรีที่สำคัญและถือเป็นความก้าวหน้าในระดับนโยบายที่คำนึงถึงกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมที่มีความเปราะบางกว่ากลุ่มอื่นๆ มติครม.นี้เน้น “การฟื้นพันธุ์ชีวิตชาวเล” แต่เมื่อพิจารณาถึงผลดำเนินการในปีแรกแล้ว พบว่าการทำงานเป็นไปได้ช้าและยังขาดความเข้าใจเรื่องวิถีวัฒนธรรมของ

ชนเผ่าพื้นเมือง ปัญหาที่รุนแรงและเรื้อรังหลายๆ เรื่องยังไม่ได้รับการแก้ไข และในบางพื้นที่ปัญหาลับหนักรุนแรงยิ่งขึ้น จีระวรรณได้ตั้งข้อสังเกต และวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ของการดำเนินการ ทบทวนบทเรียนต่างๆ และให้ความเห็นว่าการดำเนินงานในช่วงปีแรกนี้ “เสมือนตกอยู่ในสถานการณ์ของเส้นด้ายแห่งความเข้าใจ ซึ่งบอบบางและอาจขาดสะบั้นลง ยังขาดการมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจของชุมชนอย่างที่เราควรจะเป็น” ในส่วนท้ายของบทความ มีข้อเสนอให้ทบทวนการดำเนินการที่ผ่านมาแล้วสร้างวิถีทางใหม่ โดยมองแนวทางการขับเคลื่อนให้พ้นจากกรอบคิดเดิม มีการยกตัวอย่างจากปฏิบัติการและนวัตกรรมใหม่ๆ ในการขับเคลื่อนงานพื้นฟูชาวเล ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในระดับทัศนคติ ระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ อันจะทำให้ก้าวข้ามปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และส่งผลให้งานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลประสบความสำเร็จมากขึ้นกว่าเดิม

นอกจากบทความเหล่านี้แล้ว ยังมี**ปริทัศน์หนังสือ “อีกัต ลาไวจ”** โดยอุษา โคตรศรีเพชร และพลาเดช ณ ป้อมเพชร หนังสือเล่มนี้พิมพ์สีสี่สวยงาม มีรูปภาพปลาที่มีชื่อเรียกในภาษาอูรักลาไวย์ รวมทั้งข้อมูลที่ทำให้เข้าใจเรื่อง “นิเวศวัฒนธรรม” หรือการที่กลุ่มคนใช้ชีวิตร่วมกันภายใต้สภาพแวดล้อมหนึ่งและดำรงชีพโดยการพึ่งพิงแหล่งทรัพยากร จนกระทั่งเกิดความรู้และการปฏิบัติที่เกื้อกูลกับทั้งสังคมและสิ่งแวดล้อม หนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นเสียงสะท้อนประเด็นร่วมของหลายบทความข้างต้น โดยเฉพาะเรื่องความรู้และการทำมาหากินทางทะเล รวมทั้งประเด็นที่ชาวอูรักลาไวย์ถูกตีตราว่าเป็นผู้บุกรุก ผู้ทำลาย ขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

บ่อยครั้งที่ถูกตรวจค้นและจับกุมในคดีลักลอบจับสัตว์น้ำสวยงาม หนังสือเล่มนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวเลรู้จักพื้นที่และทรัพยากรชายฝั่งทะเลดีเพียงใด และได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยเทคโนโลยีพื้นบ้านที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างไร และเมื่ออ่านปริทัศน์หนังสือ รวมทั้งอ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว ผู้อ่านคงจะได้เชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และเข้าใจถึงบริบทที่ทำให้ชาวอุรักลาไวย์มีภาพลักษณ์ที่เลื่อนไหลระหว่างผู้นุรักษ์/ผู้ทำลาย และผู้บุกเบิก/ผู้บุกรุกได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

วารสารนี้ปิดท้ายด้วยบทสัมภาษณ์ ดร.สุพิณ วงศ์บุษราคัม ผู้ที่ศึกษาด้านภูมิศาสตร์มนุษย์ (human geography) และสนใจเรื่องชุมชนอุรักลาไวย์กับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล ดร.สุพิณทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาผ่านวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และปัจจุบันได้ทำงานกับองค์กรอนุรักษ์ธรรมชาติ (The Nature Conservancy) ซึ่งเน้นด้านงานวิจัยวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แม้องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมขนาดใหญ่ยังต้องเริ่มให้ความสำคัญกับสังคมศาสตร์และมุ่งทำความเข้าใจเรื่องชุมชนและการมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ดร.สุพิณมีคำตอบที่น่าสนใจต่อคำถามต่างๆ เช่น “ทำไมจึงสนใจชุมชนอุรักลาไวย์?” “ข้อค้นพบหลักจากงานวิจัยคืออะไร?” “ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์มีอะไรบ้าง? ทิศทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรควรเป็นอย่างไร?” “ปัจจุบันชาวอุรักลาไวย์หลายชุมชนมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ผิดกฎหมายทรัพยากรที่ลดน้อยลง ผิดกฎหมายพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่เห็นความสำคัญของชนพื้นเมือง คิดว่าอนาคตของชุมชนจะเป็นอย่างไร และเราควรมีนโยบายต่อชุมชนพื้นเมืองอย่างไร?” “สิ่งที่ได้เรียนรู้

ประสบการณ์หรือบทเรียนจากงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนอุรุกรลาไว้อยู่เป็นประโยชน์ในการทำงานปัจจุบันอย่างไร?” จากการสัมภาษณ์ ดร.สุพิน ทำให้เห็นได้ชัดว่าในช่วงเวลา 10-15 ปีที่ผ่านมาเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้ชัดเจนเป็นรอยต่อหรือช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมชาวอุรุกรลาไว้อยู่โดยเฉพาะที่เกาะหลีเป๊ะเมื่อได้อ่านบทสัมภาษณ์แล้ว ผู้อ่านคงจะอยากย้อนกลับไปอ่านบทความข้างต้นทั้งหมดอีกครั้ง เพราะสิ่งที่ ดร.สุพินกล่าวถึงล้วนสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่ผูกโยงต่อกันมาจนกระทั่งการทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมอุรุกรลาไว้อยู่ไม่สามารถจะปฏิเสธความสำคัญของประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรมที่เผยให้เห็นถึงภูมิปัญญาเรื่องพื้นที่ชายฝั่งทะเล ปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและกับมนุษย์ด้วยกันในเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจ การส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งความพยายามในการอนุรักษ์พื้นที่ชายฝั่งทะเล ไปจนกระทั่งถึงวิถีที่กำลังถูกคุกคามจนขาดความมั่นคงในอนาคตและความพยายามที่จะสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นผ่านนโยบายที่ก้าวหน้าเช่นมติกรม. ที่กล่าวถึงแล้ว

แม้ว่าเนื้อหาทั้งหมดในวารสารนี้จะพยายามให้ภาพของชาวอุรุกรลาไว้อยู่ผ่านประเด็นที่เชื่อมร้อยกัน แต่ความรู้เกี่ยวกับชุมชนชาวเลเหล่านี้ยังมีค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกันงานในอนาคตที่จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจก่อนที่จะเข้าไปพัฒนาหรือสร้างความมั่นคงในชีวิตและวัฒนธรรมให้กับชนพื้นเมืองชายฝั่งทะเลกลุ่มนี้ ดังนั้น บรรณาธิการหวังว่าจะได้มีโอกาสได้รวบรวมบทความอื่นๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนชาวเล และนำเสนอในวารสารวิจัยสังคมใน

อนาคต อันจะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ค้นคว้า และถกเถียงกันมากขึ้น เพื่อที่เราจะได้เปิดพรมแดนความรู้ในเรื่องนี้ให้กว้างและลึกกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

บรรณาธิการ

วารสารวิจัยสังคม

Journal of Social Research

ปีที่ 34 ฉบับที่ 2 2554

Vol. 34 No.2 2011

สารบัญ

หน้า

บทบรรณาธิการ

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลบนคาบสมุทรมลายู

1

ศิริรัตน์ กตัญญูสกุล

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนอุ้งถ้ำกลาไวย์บริเวณชายฝั่งทะเลภูเก็ต
และข้อควรพิจารณาเพื่อการสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย

37

เมธิรา ไกรนที

พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ิารของชาวเลและ

62

กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

ดร.อาภรณ์ อุกฤษณ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว”:

93

รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกละเลย

นันทกา เครืออินทร์

ชาวประมงใช้ดักปลาและนักท่องเที่ยวดำน้ำ : 121

กรณีศึกษาความขัดแย้งอันเกิดจากความไม่เข้าใจ
ในวิถีชุมชนชาวเลอุรักลาไวย์ บ้านหาดราไวย์ ภูเก็ต
ปิยนุช แก้วหนู

Fishery Resources and management intervention of 151

Adang-Rawi-Lipe islands, Tarutao National Park, and
Bulhon islands, Mu Ko Phetra National Park, Thailand
Sakanan Plathong

บทความพิเศษ เรื่อง “มติกรมฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล: 196

สิ่งท้าทายบนเส้นด้ายแห่งความเข้าใจ
จีระวรรณ บรรเทาทุกข์

ปริทัศน์หนังสือ “อีกัต ลาไวจ” 220

อุษา โคตรศรีเพชร
พลาเดช ณ ป้อมเพชร

บทสัมภาษณ์ ดร.สุพิณ วงศ์บุษราคัม 225

นักภูมิศาสตร์ที่ทำวิจัยเชิงลึก
ในกลุ่มชาวอุรักลาไวย์ที่เกาะหลีเป๊ะ จังหวัดสตูล

ภาพลักษณ์ที่เลื่อนไหล ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ในคาบสมุทรมลายู¹

THE SHIFTED IDENTITY OF CHAO LAY
ETHNIC GROUP IN THE MALAY PENINSULA

ศิริรัตน์ กตัญญูลีกุล²

Sirirat Katanchaleekul

¹ บทความนี้แปลและปรับปรุงจากบทความภาษาอังกฤษ ซึ่งนำข้อมูลมาจากการวิจัยเกี่ยวกับสถานการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในคาบสมุทรมลายู เรื่อง Rethinking Chao Le Identity in Thailand in the Context of the History of the Malay Peninsula ภายใต้โครงการปัญญาชนสาธารณะ (เอพีไอ หรือ Asian Public Intellectuals) สนับสนุนเงินทุนโดยมูลนิธินิธิป่อเต็กตึ๊ง

² นักวิชาการอิสระ, sirirat.katan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ในด้านลบของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในปัจจุบัน เป็นผลมาจากวันหลงในประวัติศาสตร์ที่บางตอนถูกนำมาตอกย้ำ และบางตอนถูกทำให้ลืมหายไปโดยกลุ่มชนชั้นปกครองในกระบวนการประกอบสร้างประวัติศาสตร์ในคาบสมุทรมลายู ตอนที่สูญหายไปนี้เองได้ส่งผลให้เกิดอคติทางชาติพันธุ์กับกลุ่มชาวเล ปัจจุบันถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลได้กลายเป็นพลเมืองของประเทศ ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน นับถือศาสนาและละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมไปแล้วก็ตาม แต่อคติทางชาติพันธุ์นั้นยังคงอยู่ เป็นผลให้กลุ่มชาวเลไม่เป็นที่ยอมรับ ด้วยเหตุนี้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจึงต้องตกอยู่ในสถานะที่ยากลำบากมาโดยตลอด

คำสำคัญ: ชาวเล, ออรัง ลากูต, รัฐชาติ, ชนพื้นเมือง

Abstract

The article aims to demonstrate the cause of ethnic prejudice on Chao Lay ethnic group. It argues that this has been the consequence of selective representations in the history. Some parts of the history have been emphasized while some have been ignored by the rulers in the era of history-building in the Malay Peninsula. The ignored history results in present day discrimination. Although Chao Lay today have become citizens of the nation states, received education in formal systems, accepted mainstream religions, and discarded their traditional way of life, but the negative perception towards them still persists. Thus, they are generally not accepted in a wider society and have been struggling to these days.

Keywords: Chao Lay, Orang Laut, nation state, indigenous peoples

1. บทนำ

“ชาวเล” เป็นคำทั่วไปที่ใช้เรียกคนที่อาศัยทะเลเป็นแหล่งพักพิง หรือเป็นแหล่งทำมาหากิน ในทางภาคใต้ฝั่งทะเลอ่าวไทย “ชาวเล” มักหมายถึงความถึงชาวประมง แต่บริเวณฝั่งทะเลอันดามันนอกจากจะหมายถึงชาวประมงแล้ว ยังหมายรวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่พูดภาษาตระกูลออสโตรนีเซียน ซึ่งคนกลุ่มนี้ในประวัติศาสตร์มีวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนและกึ่งเร่ร่อนในแถบคาบสมุทรมลายู อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทยมีอยู่ค่อนข้างจำกัด เนื่องจากการมองผ่านพื้นที่ของรัฐชาติสมัยใหม่ จึงทำให้มองไม่เห็นตัวตนและบทบาทที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลบนพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของคาบสมุทรมลายู ซึ่งครอบคลุมส่วนหนึ่งของประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซียในปัจจุบัน ผลที่ตามมาคืออคติทางชาติพันธุ์ ที่ทำให้ชาวเลกลายเป็นกลุ่มที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคม และถูกมองว่าเป็นกลุ่มชนที่ล้าหลังและสกปรก

ในทางกลับกัน หากมีการพิจารณาย้อนกลับไปตั้งแต่ช่วงเริ่มมีการค้าบนคาบสมุทรในศตวรรษที่ 5 จะพบว่าในยุคนี้กลุ่มชาวเลมีบทบาทที่สำคัญอย่างมากในด้านการเป็นผู้จัดหาสินค้าทางทะเลให้กับพ่อค้าจากจีน เนื่องจากสัตว์น้ำบางชนิดต้องอาศัยทักษะเฉพาะตัวของคนกลุ่มนี้เท่านั้น และเมื่อเข้าสู่ช่วงศตวรรษที่ 15 ซึ่งเป็นยุคต้นของการก่อตั้งราชอาณาจักรมาเลย์รวมไปถึงเป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองของการค้าทางทะเลในแถบช่องแคบมะละกา กลุ่มชาวเลก็เป็นกองกำลังทางทะเลในการดูแลความสงบเรียบร้อยให้กับเจ้าผู้ครองราชอาณาจักรมาเลย์ ในยุคนี้นั้นชนชั้นปกครองของกลุ่มชาวเลได้ถูกเลื่อนสถานะ

เป็นกษัตริย์องค์ที่สองแห่งมะละกา แต่เมื่อเข้าสู่ยุคอาณานิคม ชนชั้นปกครองที่เคยพึ่งพิงฐานอำนาจการปกครองจากกลุ่มชาติพันธุ์กลับหันเหไปรับความช่วยเหลือจากชาติตะวันตก แล้วละทิ้งฐานอำนาจเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจึงถูกให้คำนิยามใหม่ว่าเป็นอุปสรรคต่อความเจริญของภูมิภาคนี้

2. กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในคาบสมุทรมลายู

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในบทความนี้หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่ในอดีตมีวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนและกึ่งเร่ร่อนทางทะเลบนคาบสมุทรมลายู เมื่อหนึ่งร้อยกว่าปีที่แล้ว *ออรั้ง ลาอุต*³ (orang laut) หรือบางครั้งก็ถูกเรียกว่า “sea nomads” หรือ “sea gypsies” เป็นกลุ่มที่อาศัยเรือเป็นบ้าน อาศัยกระจายในแถบพื้นที่เส้นทางเดินเรือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ (แผนผังที่ 1) ครั้งหนึ่งคนกลุ่มนี้เคยยึดครองพื้นที่การเดินเรือรอบช่องแคบมะละกา รวมไปถึงบางส่วนของชายฝั่งสุมาตรา ตะวันออก มลายูตะวันออกเฉียงใต้ และหมู่เกาะเรียว-ลิงกา และเกาะตุจู (Sather 1999: 2) *ออรั้ง ลาอุต* ดำรงชีวิตด้วยการหาประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล หาเก็บสัตว์น้ำตามชายฝั่ง และบริเวณป่าชายเลนหรือเขตป่าที่มีน้ำท่วมถึง นอกจากนี้ยังเข้าป่าเพื่อหาเก็บของป่า เช่น หัวมันป่า ผลไม้ หาเก็บเศษไม้เพื่อนำมาทำเป็นฟืน รวมไปถึงการหาเก็บสมุนไพรเพื่อนำมาทำยาพื้นบ้าน อีกทั้งยังมีการล่าหมูป่าเพื่อมาทำเป็นอาหารอีกด้วย โดยทั่วไปคนกลุ่มนี้มักอาศัยเรือ

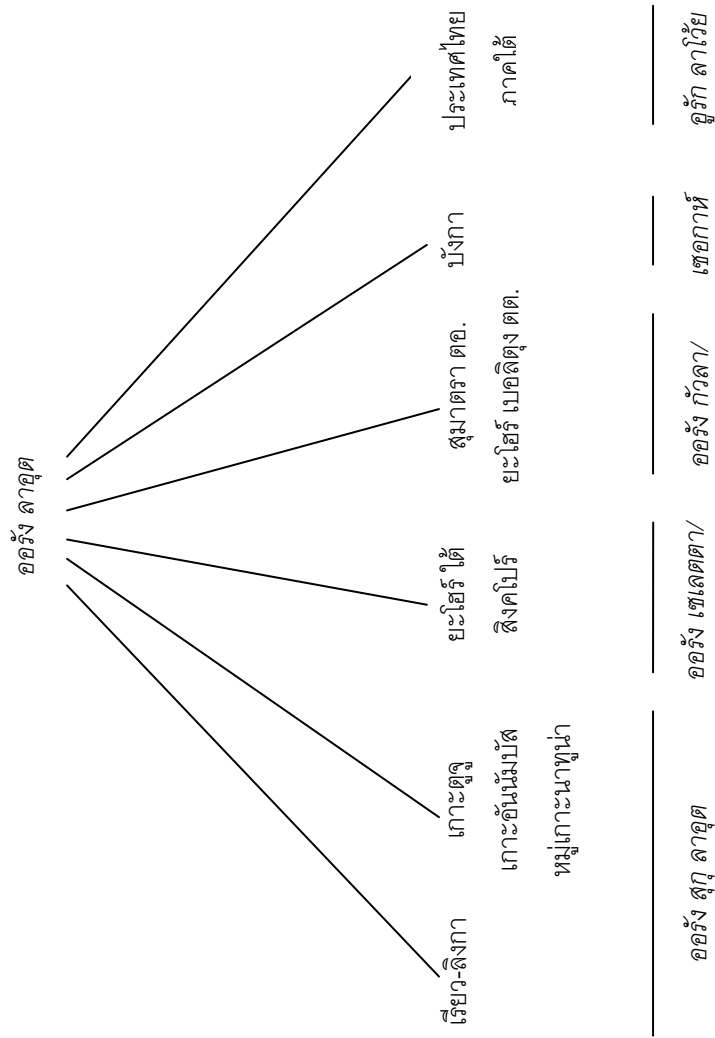
³ *ออรั้ง ลาอุต* เป็นคำในภาษามลายูใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล “ออรั้ง” แปลว่า คน และ “ลาอุต” แปลว่า ทะเล

ลำเล็ก ๆ เป็นบ้านสำหรับหนึ่งครอบครัว แล้วเดินทางไปในพื้นที่ที่มีกลุ่มเครือญาติอยู่ รวมไปถึงการเดินทางตามความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1: ผู้หญิงชาวเลเก็บหาหอยนางรมตามโขดหินชายฝั่ง ภาพโดยผู้เขียน

เอกสารเก่าที่บันทึกโดยชาวอังกฤษระบุว่ากลุ่มชาติพันธุ์หลักของเกาะภูเก็ตในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ก็คือ คนไทยที่เป็น “natural Syamers” อยู่ปะปนกับชาวมลายู (Malays) และชาวเล (sea-gypsies) และอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่บนเกาะนี้คือกลุ่ม saletters หรือ saleeters ซึ่งเป็นกลุ่มที่แตกต่างไปจากคนที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน บางส่วนอาศัยอยู่ในเรือและเป็นนักเดินทางที่เชี่ยวชาญในทะเลแถบนี้ รวมทั้งเป็นกลุ่มหนึ่งของ ออรั้ง ลาอุด ซึ่งเร่ร่อนอยู่แถบหมู่เกาะมลายู (Na Pombejra, 2002: 94-95)

แผนผังที่ 1: แสดงกลุ่ม ออรั้ง ลาอุตุ จำแนกตามภูมิภาค

งานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งที่เป็นงานวิจัยในเชิงวิชาการและบันทึกทางประวัติศาสตร์ ได้กล่าวถึงบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในคาบสมุทรมลายูในด้านต่างๆ ไว้อย่างน่าสนใจ ในงานประวัติศาสตร์มาเลเซีย (อันดาयाและอันดาया 2549: 22-23) กล่าวไว้ว่า บัญชีรายชื่อสินค้าทะเลที่มีอยู่อย่างมากมายในตลาดการค้าของจีนในยุคการค้าเฟื่องฟูของภูมิภาคนี้ เช่น ปะการังที่แผ่กิ่งก้านสวยงามสีดำและหายาก ภาษา มลายูเรียกว่า *อาการ์ บาฮาร์* และ*ต-รีบัง* หรือปลิงทะเล รวมทั้งไข่มุก สำหรับ และวังนก ที่ใช้เป็นส่วนประกอบในการทำอาหารและส่วนผสมในการทำยาจีน มีเพียง *ออวัง ลาอูด* เท่านั้นที่ชำนาญในการดำน้ำและสามารถมปะการังและสัตว์ทะเลเหล่านี้ขึ้นมาจากพื้นทะเลเพื่อมาขายให้กับพ่อค้าจีนได้ (อันดาयाและอันดาया 2549: 25)

อาณาจักรศรีวิชัยในอดีตมีปัจจัยพื้นฐานของความเข้มแข็งอยู่ที่สัมพันธภาพแบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างผู้ปกครองกับกลุ่ม *ออวัง ลาอูด* ซึ่งเป็นประชาชนชาวเลที่อาศัยอยู่ในแถบแม่น้ำและพริ้วที่จจะรวมตัวกันปล้นเมื่อมีเรือผ่านเข้ามาในน่านน้ำ ดังนั้น ศรีวิชัยจึงต้องเข้าไปควบคุม *ออวัง ลาอูด* เพื่อให้มาเป็นกองกำลังควบคุมความปลอดภัยในช่องทางเดินเรือทางทะเลจากผู้เข้ามาจุใจมภายนอก (อันดาयाและอันดาया 2549: 42-43)

บทบาทของ *ออวัง ลาอูด* ที่โดดเด่นที่สุดในประวัติศาสตร์มาเลย์ ดูเหมือนว่าจะเป็นการเข้าไปมีบทบาทต่อโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของราชอาณาจักรมาเลย์โบราณ ทั้งนี้ สายสัมพันธ์ระหว่างศักดินามาเลย์กับ *ออวัง ลาอูด* ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 นั้นมีความสนิทชิดเชื้อและมีนัยสำคัญ

อย่างยิ่งในประวัติศาสตร์มาเลย์ โดย *ออร์ัง ลากูต* เป็นผู้ก่อกำเนิดที่สืบทอดบทบาทมาตั้งแต่สมัยผู้ปกครองศรีวิชัย-ปาเล็มบัง ซึ่งต่อมาได้มาสร้างราชอาณาจักรมาเลย์โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่มะละกาและยะโฮร์ (Chuleeporn 2002: 143)

บทบาท *ออร์ัง ลากูต* ที่มีต่อรัฐคือการเป็นกองกำลังทางน้ำที่เฝ้าคอยตรวจตราการเดินทางเรือเข้าออกบริเวณช่องแคบ ในยามศึกสงคราม *ออร์ัง ลากูต* ก็เป็นกองกำลังต่อสู้ให้กับราชอาณาจักร แต่ในยามสงบ *ออร์ัง ลากูต* มีบทบาทหลักในการดูแลและให้บริการความสะดวกในด้านเศรษฐกิจของเมืองท่า เมื่อเข้าฤดูมรสุมซึ่งเป็นช่วงที่เรือหรือพ่อค้าต่างๆ ไม่สามารถออกเดินทางได้ *ออร์ัง ลากูต* ก็เปิดตลาดเป็นที่แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างของที่หาได้จากท้องทะเลกับสินค้าจากพ่อค้าต่างๆ (Chuleeporn 2002: 149)

เมื่อเข้าสู่ช่วงต้นราชวงศ์มาเลย์ เนื่องจากบริเวณช่องแคบมะละกามีจำนวน *ออร์ัง ลากูต* มากกว่าพวกชนกลุ่มอื่น กษัตริย์ปัวเรเมศวรจึงได้อภิเษกสมรสกับบุตรสาวของหัวหน้า *ออร์ัง ลากูต* จากสิงคโปร์เพื่อให้เกิดความมั่นคงของราชอาณาจักร และโอรสที่ประสูติจากการอภิเษกสมรสนี้ได้สืบทอดตำแหน่งประมุขของวงศ์ที่สองของมะละกา

การรักษาสัมพันธภาพกับกลุ่ม *ออร์ัง ลากูต* ทำให้ราชวงศ์สามารถครองความเป็นใหญ่ทางการเมืองในช่องแคบไว้ได้ ยิ่งไปกว่านั้นด้วยความสามารถทางทะเลของ *ออร์ัง ลากูต* ก็ได้ดึงดูดเรือบรรทุกสินค้าที่เป็นสินค้าทะเลและพ่อค้าต่างหลั่งไหลเข้ามาค้าขายในแถบนี้ จนเป็นที่มาแห่งความมั่งคั่งของมะละกา ดังนั้น ความจงรักภักดีของกลุ่ม *ออร์ัง ลากูต* นับเป็นปัจจัยสำคัญใน

การรักษาราชอาณาจักรและความมั่นใจในความเจริญรุ่งเรืองของมะละกา (อันดายาและอันดายา 2549: 77-78)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ความสำคัญของ *ฮอรั้ง ลากูต* ในภูมิภาคนี้เริ่มเสื่อมถอยอันเนื่องมาจากสาเหตุประการแรกคือการเปลี่ยนหัวอำนาจทางการเมืองของชนชั้นปกครองในราชอาณาจักรยะโฮร์ กล่าวคือมีการยึดอำนาจจากสุลต่านองค์เก่าด้วยการใช้กองกำลังที่เป็นชาวบูกิส ผลจากการลอบปลงพระชนม์สุลต่านองค์เก่า ทำให้ลำดับชั้นทางสังคมของ *ฮอรั้ง ลากูต* เกิดความสั่นคลอน กษัตริย์องค์ใหม่ก็ดูจะวางใจในชาวบูกิส มากกว่า *ฮอรั้ง ลากูต* ในช่วงนี้เอง *ฮอรั้ง ลากูต* ก็เริ่มกระจัดกระจายหายไปจากบริเวณช่องแคบ อันดายาได้ระบุว่านี่เป็นจุดเปลี่ยนที่มีนัยในประวัติศาสตร์ของกลุ่ม *ฮอรั้ง ลากูต* ทำให้คนกลุ่มนี้กลับกลายมาเป็นคนมีนิสัยซื่อาย เก็บตัว และหันไปมีวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนที่ไม่มีอะไรโดดเด่น (Trocki 2007: 26 อ้างใน Andaya 1975: 323) อีกทั้งความภาคภูมิใจและสถานะเดิมก็หายไปด้วย

สาเหตุของความเสื่อมสลายประการถัดมาก็คือ การเข้ามาของชาติตะวันตกที่ต้องการยึดครองการค้าไม่เพียงในช่องแคบ แต่ยังตลอดทั่วทั้งภูมิภาค ชาติตะวันตกต่างตระหนักดีว่า อุปสรรคที่ขัดขวางการแผ่อิทธิพลของตนเองนั้น คือ กลุ่มกองกำลัง *ฮอรั้ง ลากูต* ซึ่งเป็นกองกำลังหลักของราชสำนักมาเลย์ในขณะนั้น ข้ออ้างหนึ่งที่ต้องยกขึ้นมานำขึ้นมาเป็นประเด็นคือเรื่องปัญหาโจรสลัดในช่องแคบที่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของการค้าในบริเวณนี้ โจรสลัดในความหมายนี้ก็คือกลุ่ม *ฮอรั้ง ลากูต* นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม มุมมองเรื่องโจรสลัดหรือชนกลุ่มผู้ลักขโมยของมาเลย์ในสายตาชาวอังกฤษนั้น ด้านหนึ่งก็มีที่มาจาก Tome Pires นักเขียนชาวโปรตุเกสที่บันทึกเหตุการณ์ช่วงโปรตุเกสครอบครองมะละกา โดยกล่าวถึง *ออรั้ง ลาอุต* ว่าเป็น *เซลัดเตส* (Celates) “ผู้ซึ่งทำการปล้นสะดมโดยใช้เรือปราญ์ลำเล็กๆ เดินทางท่องเที่ยวในทะเล และคอยดักปล้นเมื่อมีโอกาส” นอกจากนี้ ในบันทึกดังกล่าวยังได้ระบุถึงพฤติกรรมโจรสลัดเหล่านี้ว่าได้รับการยินยอมจากมะละกาและ *เซลัดเตส* เหล่านี้ก็เป็นที่ยินยอมยิ่งของราชาแห่งลิงกา (Sopher 1944: 321 อ้างใน Shahrom 2002/2003: 25)

ด้วยเหตุนี้ ชาติตะวันตกจึงได้ออกมาตรวจการในการต่อต้านและกำจัด *ออรั้ง ลาอุต* ซึ่งถูกเรียกว่า “โจรสลัด” เพื่อให้ชาวยุโรปสามารถทำการค้าในบริเวณนี้ได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 *ออรั้ง ลาอุต* ก็ถูกขับไล่ออกไปจากบริเวณเมืองท่าการค้าที่สำคัญ และเมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 บทบาทของ *ออรั้ง ลาอุต* ในประวัติศาสตร์มาเลย์เริ่มสูญหายไป สถาบันสูงสุดด้านของมาเลย์ก็ได้เปลี่ยนระบบการเมืองที่พึ่งพิงชนพื้นเมืองมาเป็นการพึ่งพิงการเมืองแบบอาณานิคมโดยมีอังกฤษเป็นประเทศเจ้าอาณานิคม

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลก็ถูกอธิบายอย่างคลาดเคลื่อน เช่น ในประเทศมาเลเซียอธิบายกลุ่ม *ออรั้ง ลาอุต* ว่าเป็นพวกโสมม น่ารังเกียจ และดึกดำบรรพ์เพียงเล็กน้อย (อันดาเยและอันดาเย 2549: 142) และอินโดนีเซียอธิบายว่าเป็นกลุ่มคนที่ฝึกฝนมนต์ดำ เพื่อใช้ทำร้ายคนที่ตัวเองไม่พอใจ เป็นคนอันตราย สกปรก และไม่เจริญ (Chou 2003: 2) ในประเทศไทยคนบางท้องถิ่นภาคใต้มักใช้คำว่า “ชาวเล” สำหรับเรียกคนที่ละเลย

เรื่องความสะอาด ไม่เอาใจใส่การเรียนรู้ หรือคนที่จับจ่ายใช้สอยจนไม่มีเหลือเก็บ เช่น ดำเหมือนชาวเล สกปรกเหมือนลูกชาวเล เป็นต้น

3. จาก “ออร์ังลาอูต” หรือ “ชาวเล” มาเป็นชนพื้นเมือง

ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ประเทศต่างๆ บนคาบสมุทรมลายูต่างพัฒนาตัวเองเข้าสู่ยุครัฐชาติสมัยใหม่ ออร์ัง ลาอูต กลายเป็นพลเมืองของประเทศอิสระในประเทศมาเลเซีย ออร์ัง ลาอูต หรือชาวเลถูกจัดอยู่ในกลุ่ม “ออร์ัง อัสลี” (*orang asli*) แปลว่า ชนพื้นเมือง

ในประเทศอินโดนีเซีย กลุ่มชาติพันธุ์นี้ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่ม “มาস্যารากัต อาดัต เตอร์สังซิง (*masyarakat adat terasing*)” แปลว่า สังคมจารีตประเพณีที่ยังโดดเดี่ยว (*isolated society*) และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คอมมูนิตัส อาดัต เตอร์เพ็นซิล (*communitus adat terpencil*)” แปลว่า ชุมชนจารีตประเพณีที่อยู่ห่างไกล (DPKAT 2001: 1)

ประเทศไทยได้จัดให้ชาวเลเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ชาวเล” แต่ต่อมาได้หันมาใช้ชื่อ “ชาวไทยใหม่” เนื่องจากคำว่า “ชาวเล” ถูกให้ความหมายในเชิงลบด้วยอคติทางชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมใหญ่หรือสังคมกระแสหลัก ทำให้รัฐบาลรวมไปถึงงานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตลงความเห็นว่าคนกลุ่มนี้ยังเป็นพวกล้าหลังและยังไม่พัฒนา

ในสังคมชาวมุสลิม พฤติกรรมบางอย่างของ ออร์ัง ลาอูต เป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธ์และรับไม่ได้ เช่น การอาศัยเรือเป็นบ้าน การอยู่รวมกันกับสุนัขและสัตว์อื่นๆ แล้วเดินทางทั่วไปในคาบสมุทรมลายูโดยไม่มีจุดหมาย การล่าและบริโภค

เนื้อหมูป่าและเต่า การที่ไม่ค่อยอาบน้ำและไม่มีศาสนา (Suara Pembaruan 1995) เช่นเดียวกับในสังคมไทยที่อธิบายประเพณีรับบุญของอุรุกรลาไว้ว่าเป็น การขอทาน เพราะถูกสาปแช่งไว้เมื่อครั้งบรรพบุรุษ หนังสือเรื่องขาน้ำ (ชาว ทะเล) ในเมืองไทย ได้เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า

บรรพบุรุษของชาวน้ำคนแรกตามที่ได้เล่าคือ
 “ตะโตะอาดับ” แต่ไม่มีใครบอกเล่านอกจาก
 จะสนิทสนมกันจริงๆ เท่านั้น คงจะมีความ
 สำนึกในเรื่องชาตินิยมหรือรู้สึกละอายก็เป็นได้
 เนื่องจาก ตะโตะอาดับเป็นคนไม่เอาเรื่องราว
 อะไรเลย เป็นคนดีอีร้น ชอบเที่ยวเตร่ การงาน
 ไม่ทำ หามื้อกินมื้อ ไปที่ไหนก็พักที่นั่น ชีวิต
 ชาวน้ำเหมือนถูกสาปแช่ง (ประเทือง 2539: 9)

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงคิดโครงการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เพื่อให้ สามารถอยู่ร่วมกับสังคมกระแสหลักได้อย่างไม่แปลกแยก กระบวนการหลักๆ ที่ หน่วยงานภาครัฐนำเข้ามาใช้ก็คือ หนึ่ง การเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยเร่ร่อนให้มา เป็น การตั้งถิ่นฐานถาวร สอง การให้มีกรนับถือศาสนา และสาม คือ การให้ การศึกษาในระบบโรงเรียน

3.1 การเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยเร่ร่อนให้มาเป็นการตั้งถิ่นฐานถาวร

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียถูกกระตุ้นให้ตั้งถิ่นฐานถาวรในพื้นที่ที่รัฐจัดให้ รวมไปถึงการให้รับเอาวัฒนธรรมบนบกเข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ ในพื้นที่จัดสรรดังกล่าว รัฐได้สร้างบ้าน มัสยิด สถานเอนกามัย และโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ เช่น ถนนเข้าออกหมู่บ้าน น้ำประปา และน้ำบาดาล เป็นต้น แต่พื้นที่เหล่านั้นก็มักตั้งอยู่ห่างไกลออกไปจากเมืองมาก อีกทั้งระบบสาธารณูปโภคก็ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพมากนัก นอกจากนี้ รัฐบาลยังส่งเสริมให้รู้จักการปลูกผลไม้เพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2: หมู่บ้านออร์ัง เซลัตตา ในรัฐยะโฮร์ บารู ตอนเหนือ ภาพโดยผู้เขียน

ระบบการปกครองภายในหมู่บ้าน จะมีผู้นำที่มาจากการเลือกตั้งและได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลกลาง มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจกรรมทั้งหมดของหมู่บ้าน รวมไปถึงการรับเอานโยบายจากภาครัฐเข้ามาปฏิบัติ ทั้งนี้ รูปแบบการปกครองในปัจจุบันมีความแตกต่างไปจากธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในอดีต กล่าวคือ โดยปกติสมาชิกผู้ชายที่มีความอาวุโสที่สุดของกลุ่มจะได้รับเลือกเป็นผู้นำของชุมชน และผู้นำจะเป็นผู้ที่มีอำนาจมากที่สุด แต่อำนาจนั้นก็ไม่ได้เป็นอำนาจแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในหมู่บ้าน (Chou 2003: 20) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน มีหลายครั้งที่ผู้นำชุมชนก็ไม่ได้มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล เนื่องจากในพื้นที่จัดสรรนั้นไม่ได้มีเพียงกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอาศัยอยู่เพียงกลุ่มเดียว แต่ยังมีการมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอาศัยอยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้นำจะเป็นใครก็ได้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกในหมู่บ้าน และต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลกลาง จึงจะถือว่าเป็นผู้นำโดยสมบูรณ์

ภายหลังจากการตั้งถิ่นฐานถาวร กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและรูปแบบการดำเนินชีวิตที่หลากหลายมากขึ้น เนื่องจากต้องอาศัยอยู่ร่วมกันกับคนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ส่วนลูกหลานก็เริ่มมีการแต่งงานกับคนต่างชาติพันธุ์หรือคนจากนอกพื้นที่ และนี่ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมีการตั้งถิ่นฐานนอกเหนือไปจากพื้นที่ที่รัฐจัดให้ โดยทั่วไปหลังจากแต่งงานแล้วการเลือกทำเลตั้งถิ่นฐานนั้นจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในการทำงาน เช่น ใกล้แหล่งทำประมง หรือบ้านของคู่สมรส เป็นต้น

3.2 การให้มีการนับถือศาสนาประจำชาติ

นอกจากรัฐบาลจะพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลแล้ว รัฐบาลยังส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงในทางวัฒนธรรมอีกด้วย (Lenhart 2003: 304-305) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียยังต้องนับถือศาสนา ซึ่งจะระบุไว้ในบัตรประชาชนโดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลจะสนับสนุนให้นับถือศาสนาประจำชาติ ซึ่งก็คือศาสนาอิสลาม แต่ในบางพื้นที่ รัฐได้ระบุศาสนาลงไปบนบัตรประชาชนโดยเจ้าของบัตรไม่ได้รับรู้ ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐเกรงว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจะหันไปนับถือศาสนาคริสต์ รัฐบาลมาเลเซียได้รณรงค์ให้หันมานับถือศาสนาอิสลามด้วยวิธีการให้พื้นที่เพาะปลูก การให้เงินอุดหนุนในการซ่อมแซมบ้านหรือเรือ หรือการแจกเงินในช่วงวันหยุดทางศาสนา เป็นต้น

การหันมานับถือศาสนาอิสลามของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในปัจจุบันทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แนวคิดเรื่องความสะอาดเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในชีวิตประจำวัน เช่น การล้างเท้าก่อนเข้าบ้าน การสวมรองเท้า การซักทำความสะอาดเสื้อผ้า และการอาบน้ำ รวมไปถึงความเชื่อในเรื่องชีวิตหลังความตายก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยจากเดิมที่เชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปรอญาติอยู่ที่โลกหน้า ในส่วนพิธีกรรมและการสร้างกุโบรก็จะมีกระทำการกันเองภายในกลุ่ม แต่เมื่ออยู่ภายใต้เงื่อนไขของศาสนา “โตะอิหม่าม” หรือผู้นำทางศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตหลังความตาย กล่าวคือ เกิดความเชื่อว่าศาสนาจะสามารถนำพาดวงวิญญาณไปสู่ความดีและเป็นการตายที่สมบูรณ์แบบ โตะอิหม่ามจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคุณธรรมความดีในการจัดทำ

พิธีกรรมนี้โดยช่วยทำความสะอาดและชำระล้างร่างกายของศพเพื่อเตรียมพร้อมที่จะไปพบกับพระผู้เป็นเจ้าในโลกหน้า ยิ่งไปกว่านั้น การนับถือศาสนาเดียวกันภายในครอบครัวจะทำให้ได้พบกันอีกเมื่อมีการกลับมาเกิดใหม่อีกครั้ง (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3: เด็กๆ กำลังเรียนศาสนากับโต๊ะอิหม่ามในวันหยุดสุดสัปดาห์ ภาพโดยผู้เขียน

อย่างไรก็ตาม การนับถือศาสนาที่แตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลก็ไม่ได้ทำให้ระบบความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเจือจางลงไป ทั้งนี้ เนื่องจากสายสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลดั้งเดิมนั้นผูกติดอยู่กับความเป็นเครือญาติที่มีการนับรวมกันทั้งทางสายเลือดและการแต่งงานของทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย (ภาพที่ 4) ดังนั้น ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ยังคงนับถือเป็นเครือญาติเหมือนเดิม เช่นเดียวกับความสัมพันธ์กับคนภายนอกที่นับถือศาสนาต่างกับ

กลุ่มชาวเล ซึ่งก็ไม่ได้รับผลกระทบเช่นกัน เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นระบบความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้พึ่งพา (Patron-client relationship) กลุ่มชาวเลมักจะติดต่อดำขายกับคนจีนหรือที่เรียกว่า “เถ้าแก่” ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและอุปการะหาลา เช่น น้ำมัน เครื่องยนต์เรือ เป็นต้น ในทางกลับกันสัตว์น้ำที่หามาได้จะต้องขายให้กับพ่อค้าผู้ให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ ในวันสำคัญๆ เช่น วันตรุษจีน วันฮารีรายอของศาสนาอิสลาม หรือวันคริสต์มาส กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่เป็นมุสลิมต่างมารวมตัวกันสังสรรค์ร่วมกับญาติมิตรและเถ้าแก่ (ภาพที่ 5)

4

5

ภาพที่ 4: พิธีแต่งงานของ ออวัง สุกู มลายู ลาอูต จังหวัดเรียว ประเทศอินโดนีเซีย

ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 5: ออวัง เซลัตตา กำลังร่วมเฉลิมฉลองเทศกาลตรุษจีนที่จัดขึ้นโดยเถ้าแก่

ภาพโดยผู้เขียน

3.3 การรับการศึกษาผ่านระบบโรงเรียน

ในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย เด็กๆ ต้องไปโรงเรียนเนื่องจากรัฐไม่ต้องการให้เด็กเหล่านี้ติดตามพ่อแม่ไปออกทะเล เช่นเดียวกับประเทศไทยที่มีการศึกษาภาคบังคับให้กับเด็ก ทั้งนี้ โรงเรียนของเด็กๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน ในบางพื้นที่รัฐบาลได้จัดรถรับส่งระหว่างหมู่บ้านกับโรงเรียน

โรงเรียนและครูมีบทบาทที่สำคัญในการทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลละทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ครูจะสอนเรื่องวัฒนธรรมของชาติรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนนิสัยบางอย่าง โดยเฉพาะเรื่องความสะอาด เมื่อก่อนเด็กชาวเลไม่นิยมอาบน้ำ ดังนั้น ทุกเช้าครูจะพาเด็กเหล่านี้ไปอาบน้ำที่โรงเรียนจนกระทั่งเด็กรู้สึกอับอาย แล้วเด็กก็จะอาบน้ำมาโรงเรียนด้วยตัวเอง โดยทั่วไปแล้วครอบครัวจะสนับสนุนให้เด็กไปโรงเรียน เนื่องจากเชื่อว่าวุฒิการศึกษาจะช่วยให้เด็กมีโอกาสที่ดีในการหางานทำในเมือง และยังมีมองอีกว่าเด็กๆ จะได้ไม่ต้องลำบากเหมือนที่พ่อแม่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้

4. ชะตากรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในปัจจุบัน

ในปัจจุบัน ไม่มีกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลกลุ่มใดที่ยังคงวิถีชีวิตแบบเร่ร่อนทั้งที่อาศัยอยู่ในเขตประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ทุกกลุ่มต่างตั้งถิ่นฐานถาวรตามพื้นที่ต่างๆ ที่รัฐจัดให้ หรือบริเวณที่มีกลุ่มเครือญาติอาศัยอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล ตามเกาะต่างๆ รวมไปถึงบริเวณปากแม่น้ำ

ชาวเลในประเทศอินโดนีเซีย -- ออรั้ง สุกุ ลาอุต (Orang Suku Laut)

ออรั้ง สุกุ ลาอุต⁴ เป็นคำทั่วไปที่คนนอกใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มย่อยมากมาย แต่ละกลุ่มก็มีภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ก่อนที่กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจะมีการตั้งถิ่นฐานถาวร การเรียกตัวเองจะเรียกตามรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต เช่น ออรั้ง เปอร์กะจัง (*orang perkajang*) หมายถึงคนที่อาศัยหลังคาใบจาก หรือ ออรั้ง สำปัน (*orang sampān*) หมายถึงคนที่อาศัยอยู่ในเรือสำปัน แต่ภายหลังจากที่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร คนกลุ่มนี้กลับเรียกตัวเองไปตามพื้นที่ที่อาศัยอยู่ เช่น ในบริเวณหมู่เกาะรีเวว มีกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า ออรั้ง สุกุ มันตัง (*orang suku Mantang*) หมายถึงคนมันตัง หรือ ออรั้ง สุกุ มาปอร์ (*orang suku Mapor*) หมายถึง คนมาปอร์ หรือ ออรั้ง สุกุ บารอก (*orang suku Barok*) หมายถึง คนบารอก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า ออรั้ง มลายู สุกุ ลาอุต (*orang Melayu suku laut*) หมายถึง คนมลายูทะเล ในความหมายนี้แสดงให้เห็นว่ายังคงมีการรักษาวิถีชีวิตแบบจารีตตามวิถีมลายู (*Melayu adat*) นั่นคือการนับถือศาสนาอิสลาม ส่วนคำว่า ออรั้ง สุกุ ลาอุต ถูกใช้ในการอธิบายภูมิหลังของตัวเอง ซึ่งเป็นคำๆ เดียวกับคำว่า อัซลี สุกุ ลาอุต (*asli suku laut*) หมายถึง ชนเผ่าทะเลดั้งเดิม หรือคำว่า สุกุ คิตา หมายถึง ชนเผ่าพวกเรา ส่วนกลุ่มที่ยังคงอาศัยเรือเป็นบ้านก็จะถูกกลุ่มอื่นเรียกว่า ออรั้ง สำปัน

⁴ ออรั้ง สุกุ ลาอุต เป็นภาษาอินโดนีเซีย มาจาก “ออรั้ง” แปลว่า คน “สุกุ” แปลว่า เผ่าพันธุ์ และ “ลาอุต” แปลว่า ทะเล รวมแล้วแปลว่า คนเผ่าพันธุ์ทะเล

ชาวเลในประเทศมาเลเซีย -- ออรั้ง เซลัตตา (orang seletar)

ออรั้ง เซลัตตา เป็นภาษามลายูที่ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่อาศัยบริเวณช่องแคบมะละกา แต่ในปัจจุบันได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำในรัฐยะโฮร์ บารูตอนใต้ คำว่า ออรั้ง เซลัตตา มาจากคำว่า ออรั้ง เซลัต หมายถึง คนจากช่องแคบ ซึ่งช่องแคบที่ว่านี้คือช่องแคบสิงคโปร์ และช่องทางน้ำเล็กๆ หลายสายในบริเวณหมู่เกาะบาตัมในประเทศอินโดนีเซีย ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ช่วงที่ดัชต์เข้ายึดครองมะละกาจากโปรตุเกส ชาวดัตช์ได้เปลี่ยนคำจาก เซลัต มาเป็น เซลัตตา ด้วยการเติม “-er” ที่ท้ายของคำ เพื่อระบุเจาะจงถึงสถานที่ที่เป็นที่ตั้งเดิมของคน ดังนั้น ออรั้ง เซลัตตา สามารถแปลแบบเต็มๆ ได้ว่า “คนจากช่องแคบสิงคโปร์และบาตัม” (Nopiah 1979: 2-3) อย่างไรก็ตาม ออรั้ง เซลัตตาหาได้เรียกตัวเองเหมือนดังที่คนอื่นเรียกขานไม่ หากแต่เรียกขานตัวเองว่า กอน (kon) โดยให้คำนิยามว่า “กอนเป็นคนที่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำและบริเวณที่น้ำไหลมาบรรจบกัน ซึ่งเป็นที่ที่สามารถนำเรือออกสู่ทะเลได้ และอาศัยอยู่รวมกับสุนัข”

ชาวเลในประเทศไทย -- ชาวเล

“ชาวเล” เป็นภาษาถิ่นทางภาคใต้ของไทยที่ใช้เรียกผู้คนที่อาศัยอยู่ริมทะเล ประกอบอาชีพประมง แต่ในแถบจังหวัดพังงาและอันดามัน “ชาวเล” มีความหมายรวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาออสโตรนีเซียน และมีประวัติศาสตร์การอพยพเร่ร่อนในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทยมี 3 กลุ่มตามความแตกต่างของภาษาพูด คือ

กลุ่มมอแกน กลุ่มมอแกน และกลุ่มอุรักลาไวย ในสมัยก่อน คนภายนอกมักจะเรียกชาวเลว่า “ชาวน้ำ” ซึ่งเป็นคำที่กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลไม่ให้การยอมรับ ส่วนในแถบจังหวัดพังงา ภูเก็ต กระบี่ และสตูล คนกลุ่มนี้จะถูกเรียกว่า “ชาวเล” “ชาวเกาะ” หรือ “ชาวไทยใหม่”

แม้ว่าในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจะได้รับการพัฒนาจากโครงการต่างๆ ของรัฐ มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับคนส่วนใหญ่ของประเทศแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ทำให้สถานภาพทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ดีขึ้นสักเท่าใด หากแต่ยิ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ถูกเบียดออกไปจากสังคมมากยิ่งขึ้น

4.1 ความคลุมเครือทางด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวเล

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในปัจจุบันยอมรับการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งจากภาครัฐและเอกชน เนื่องจากถือว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชาติชาวเลในประเทศไทยยอมรับคำเรียกว่า ชาวไทยใหม่ เนื่องจากเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและรู้สึกถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกับคนไทยส่วนใหญ่ อีกทั้งยังได้รับสิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง แต่ได้รับการยกเว้นการเข้ารับการเกณฑ์ทหาร (ไม่ทราบผู้บันทึกข้อมูล 2536: 6) และจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย (2007) มีคำพูดหลายคำที่แสดงให้เห็นวิธีคิดดังกล่าวเช่นกัน

“เดี๋ยวนี้เราไม่โง่แล้ว เด็กๆ ไปโรงเรียน มีบางคน
ได้เป็นหมอ เป็นคุณครู...”

“เดี๋ยวนี้เรานับถือศาสนาแล้วเราจึงทิ้งเรื่องมนต์ดำ...”

อย่างไรก็ตาม โครงการพัฒนาต่างๆ เหล่านั้นไม่ได้ทำให้อคติทางชาติพันธุ์ที่เกิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลลดน้อยลงแต่อย่างใด สาเหตุหลักของความล้มเหลวของโครงการเหล่านี้ก็คือการพัฒนาเหล่านั้นไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้สถานการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจึงยังคงไม่แตกต่างไปจากอดีตมากนัก

กลุ่มชาวเลเกิดความสับสนและคลุมเครือในอัตลักษณ์ของตนเองว่า “เราเป็นใครกันแน่ในประเทศนี้?” เนื่องจากด้านหนึ่งภาครัฐพยายามรณรงค์ให้ละทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ให้หันมารับวิถีชีวิตในกระแสหลัก แล้วบอกว่าหากทำเช่นนี้แล้วจะสามารถอยู่ร่วมกับสังคมกระแสหลักได้อย่างภาคภูมิใจ อีกทั้งโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ภาครัฐจัดให้นั้นก็นโยบายในระดับชาติ ซึ่งแสดงถึงความจริงจังของรัฐในการแก้ปัญหาดังกล่าว แต่อีกด้านหนึ่งเมื่อเข้าสู่ในทางปฏิบัติชาวเลยังคงถูกกีดกันออกไปจากสังคมกระแสหลักเช่นเดิม รัฐบาลอินโดนีเซียได้ออกแบบโครงการพัฒนาโดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความเจริญให้กับสังคมชาวเลและเพื่อสามารถดำเนินชีวิตคู่ขนานไปกับสังคมหลัก (DPKAT 2001) ส่วนในประเทศไทย กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวท้องถิ่น แต่ก็ไม่ได้เพียงแค่วัตถุทางการท่องเที่ยว รัฐบาลมาเลเซียก็ต้องการบูรณาการเศรษฐกิจและสังคมของชนพื้นเมืองให้เข้ากับสังคมชาติ (JHEOA 2008) แต่ผลลัพธ์ที่ออกมาคือ ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลกับคนนอกนั้นหลักๆ จะจำกัดอยู่เพียงแค่การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจเท่านั้น ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มอื่น เช่น คนท้องถิ่นหรือคนมาเลเซียที่นับถือ

ศาสนาอิสลามนั้น กลับไม่มีหรือมีน้อยมาก เนื่องจากจากพวกเขายังคงมองว่าชาวเลเป็นคนที่ไม่มีศาสนาและวัฒนธรรม คนท้องถิ่นยังกลัวที่จะติดต่อสื่อสารกับชาวเล โดยยังคงมีความเชื่อฝังใจในเรื่องมนต์ดำที่จะเกิดขึ้นกับคนที่ว่ากล่าวดูถูก อีกทั้งยังเชื่อกันว่าหากชายชาวเลชอบผู้หญิงคนใด เขาก็จะทำมนต์ดำใส่ ดังนั้น ผู้หญิงจากนอกกลุ่มที่มาแต่งงานกับชาวเลก็จะเชื่อกันไปว่าต้องมนต์ดำเช่นกัน

ในประเทศมาเลเซีย กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มชนพื้นเมืองของประเทศ แต่พวกเขาก็ได้กล่าวตัดพ้อรัฐบาลมาเลเซียที่เลือกปฏิบัติกับชนพื้นเมือง

“พวกเราถูกขนานนามจากรัฐว่า “ออร์ัง อัซลี” แต่เราไม่มีสิทธิที่จะอยู่ที่นี้ พวกเราถูกขนานนามว่า “อะนั๊ก ยะโฮร์ บารู (ลูกแห่งยะโฮร์ บารู)” แต่เรากลับไม่ได้อะไรจากการขนานนามนั้นเลย”

“...รัฐบาลใช้งบประมาณจำนวนมากสำหรับการพัฒนาประเทศ แต่ทำไมไม่จัดสรรให้เราบ้างทุกๆ ที่รัฐบาลกล่าวยกย่อง ออรั้ง อัซลี (ชนพื้นเมือง) แต่ไหนละงบประมาณสนับสนุนทุกพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาแต่ ออรั้ง อัซลี ยังคงยากจน เราเห็นสวนสาธารณะ เห็นรีสอร์ทและการท่องเที่ยวในทุกๆ ที่ ขอถามว่าพื้นที่เหล่านั้นรัฐบาลเอามาจากที่ไหน? เอามาจากพวกเรา

มันเป็นเรื่องง่ายสำหรับรัฐบาลที่จะเอาผืนแผ่นดิน
ของเราไป แต่คนที่ต้องทนทุกข์คือ ออรั้ง อัสลี
เดียวนี้ ทุกอย่าง ต้อง ใช้เงิน แม้แต่ค่า
รักษาพยาบาลเรายังต้องจ่าย แล้วไหนละสิทธิ
ของ ออรั้ง อัสลี⁵!!”

4.2 ตัวตนที่สูญหายในคาบสมุทรมาเลย์

ภูมิหลังอันยิ่งใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประวัติศาสตร์มาเลเซียได้ถูกทำให้สูญหายไปอันเนื่องมาจากความคลุมเครือของอัตลักษณ์ที่รัฐประกอบสร้างให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ กล่าวคือ รัฐบาลเล็งเห็นถึงปัญหาเรื่องอคติทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลภายใต้คำว่า “ออรั้ง ลาอุต” ดังนั้น รัฐจึงได้สร้างคำเรียกใหม่ขึ้นมาเพื่อลบล้างอคติเหล่านั้นออกไป รัฐบาลมาเลเซียได้นำคำว่า “ออรั้ง อัสลี” ซึ่งเป็นคำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองทุกกลุ่มในประเทศมาเลเซียโดยรวม ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อย่างน้อย 19 กลุ่มที่มีความแตกต่างกันทั้งด้านภาษา องค์กรทางสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา และบุคลิกลักษณะทางกายภาพ โดยนำมาใช้แทนที่คำว่า “ออรั้ง ลาอุต” และ “ออรั้ง เซลัตตา”

ส่วนรัฐบาลอินโดนีเซียได้ใช้คำว่า “คอมมิวนิตัส อะดัต เตอร์เฟนิชิล” ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างกันถึง 191 กลุ่มจาก 23 จังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งคำเรียกใหม่นี้จะมาแทนคำว่า “มาস্যารากัต เตอร์สซิง”

⁵ จากการประชุม “Perhimpunan Orang Asli Seletan” วันที่ 3 ธันวาคม 2550

(*masyerakat terasing*) “สุกฺ เตอบาลักกิง” (*suku terbalakang*) หมายถึงชนเผ่าที่ล่าหลัง และ “สุกฺ เตอรัสซิง” (*suku terasing*) หมายถึงชนเผ่าที่อยู่ห่างไกล ส่วนในประเทศไทยคำว่า “ไทยใหม่” ถูกนำมาใช้แทนที่คำว่า “ชาวเล” หรือ “ชาวน้ำ”

อย่างไรก็ตาม วิธีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยการรวมหลายกลุ่มชาติพันธุ์ให้อยู่ภายใต้ชื่อเดียวนั้น เป็นผลให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่ครั้งหนึ่งเคยยิ่งใหญ่ในราชอาณาจักรมาเลย์สาบสูญไป หรือแม้แต่ภาพของ *ออวัง เซลัตตา* ที่เคยช่วยสุลต่านแห่งรัฐยะโฮร์สร้างเมืองยะโฮร์ขึ้นมาก็สาบสูญไปด้วยเช่นกัน ด้วยวิธีการนี้ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลจึงถูกลดทอนลงเหลือแค่เป็นชนเผ่าพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อันห่างไกลทุรกันดาร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองยังเข้าไม่ถึง (DPKAT 2001) ส่วนรัฐบาลมาเลเซียก็มองว่าชนพื้นเมืองเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาและเป็นสิ่งที่น่าอับอายทางการเมือง ในปัจจุบันคนในมาเลเซียแทบจะไม่รู้จัก *ออวัง ลาอุต* เลย

4.3 ชาวเล: “คนอื่น” ในดินแดนของตัวเอง

ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ต้องตกอยู่ในสถานะของ “คนอื่น” ในดินแดนของตัวเอง รัฐบาลไม่ให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้มาอยู่ก่อนในคาบสมุทรมลายู ดร.มหาเธร์ มุฮัมหมัด อดีตนายกรัฐมนตรีประเทศมาเลเซียหลายสมัย ได้กล่าวเรื่องสิทธิและความเป็นเจ้าของดินแดนมลายาไว้โดยสรุปว่า

“ข้อสรุปแรกจากการศึกษาในประเทศอื่นๆ คือการมีชนพื้นเมือง (aborigines) อยู่อาศัยมาตั้งแต่มานานก่อนที่จะมีเชื้อชาติอื่นๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานก็ไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้นๆ จะได้รับการรับรองในระดับนานาชาติว่าเป็นประเทศของชนพื้นเมือง ชนพื้นเมืองมีอยู่ในประเทศออสเตรเลีย ได้หวัน และญี่ปุ่น เป็นอาทิ แต่ไม่มีที่ใดที่ถือว่าชนพื้นเมืองเป็นผู้ที่ได้รับการยืนยันการชี้ขาดในเชิงอำนาจแห่งประเทศนั้นๆ (definitive people of the country) ผู้ที่ได้รับการยืนยันการชี้ขาดในเชิงอำนาจคือผู้ที่จัดตั้งรัฐบาลแรก และรัฐบาลเหล่านี้เป็นหน่วยที่ประเทศอื่นร่วมทำธุรกิจอย่างเป็นทางการ รวมไปถึงการมีความสัมพันธ์ทางการทูตด้วย”

“ในมลายา คนมาเลย์เป็นผู้ที่จัดตั้งรัฐบาลแรกโดยไม่มีข้อกังขาใด... คนมลายูหรือคนมาเลย์นั้นเป็นผู้ที่ชี้ขาดในเชิงอำนาจเสมอมาในคาบสมุทรมลายู ส่วนชนพื้นเมืองไม่เคยได้รับการยอมรับเช่นนั้น และก็ไม่เคยเรียกร้องให้มีการยอมรับในเรื่องนั้น ไม่เคยมีรัฐบาลชนพื้นเมืองหรือรัฐชนพื้นเมือง...”
(Dentan 1997)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทั้งในประเทศมาเลเซียและประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้คือ ปัญหาเรื่องการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่พึ่งพาในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรทางทะเล เช่น พื้นที่ทำประมงในทะเล ชายหาดที่ใช้หาเก็บจำพวกหอย ป่าชายเลนที่ใช้หาเก็บหอยและจับปู เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดินอยู่อาศัย อุรุกลาไวยแถบจังหวัดภูเก็ตและพังงาต้องเผชิญกับปัญหาการขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดินอยู่อาศัย การขาดแคลนสาธารณูปโภคพื้นฐาน การจำกัดให้กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่กำหนดไว้ จากการพูดคุยกับชาวเลที่หาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ในปี พ.ศ. 2547 เรื่องความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย

ผู้สัมภาษณ์: “บ้านเก่าแบบนี้แล้ว เราไม่คิดสร้างใหม่กันหรือ?”

ชาวเล: “...อย่าว่าแต่ให้สร้างใหม่เลย แค่จะเปลี่ยนหลังคา
เขา (ผู้ที่อ้างกรรมสิทธิ์ในที่ดิน) ยังไม่ยอมเลย”

นอกจากนี้ พื้นที่ทางทะเลที่ชาวเลใช้เป็นที่พักอาศัยชั่วคราว พื้นที่งมหาเก็บสัตว์น้ำ หรือพื้นที่สำหรับจอดพักเรือบริเวณหมู่บ้านและรอบเกาะต่างๆ ก็ถูกกีดกันออก เช่น ถูกห้ามวางโซดักปลาเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่จัดไว้สำหรับให้นักท่องเที่ยวดำน้ำ บางครั้งโซกก็ได้ถูกวางในพื้นที่ดังกล่าว แต่หากมีนักท่องเที่ยวดำน้ำไปพบเห็นก็จะเข้าไปทำลายโซ เพื่อปล่อยปลาเหล่านั้นออกมาเป็นต้น

ส่วน ออรั้ง เซลัตตา ในประเทศมาเลเซีย ปัจจุบันอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่รัฐจัดให้ ซึ่งมีสิทธิแค่เพียงอยู่อาศัยแต่ไม่มีสิทธิครอบครองในทางกฎหมาย รัฐ

ยังคงถือว่าที่ดินที่จัดสรรให้ยังคงเป็นของรัฐ ดังนั้น หากมีการจัดกิจกรรมใดหรือต้องการก่อสร้างสิ่งใดใหม่ในพื้นที่นั้น ต้องได้รับการเห็นชอบจากรัฐบาลท้องถิ่น และหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบเรื่องชนพื้นเมืองประจำท้องถิ่นนั้น ครึ่งหนึ่งรัฐได้เข้าไปทำลายโบสถ์ของ *ออว์ง เซลัตตา* ที่หมู่บ้านกัวลามาไซในรัฐยะโฮร์ โดยอ้างว่าสิ่งก่อสร้างนี้ไม่ได้รับการอนุญาตจากรัฐบาล แต่ต่อมาเมื่อ *ออว์ง เซลัตตา* ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นส่งเรื่องขึ้นฟ้องศาล ศาลก็ตัดสินให้รัฐบาลท้องถิ่นต้องจ่ายเงินค่าชดเชยให้

เนื่องจาก *ออว์ง เซลัตตา* มักจะไม่มีสิทธิครอบครองที่ดินที่ตัวเองอาศัยอยู่ เมื่อรัฐต้องการที่ดินเพื่อนำไปเป็นพื้นที่ปลูกสวนยางพาราหรือสวนปาล์ม หรือนำพื้นที่ไปทำเป็นโครงการพัฒนาต่างๆ รัฐจะดำเนินการอพยพโยกย้ายชุมชน *ออว์ง เซลัตตา* ไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ โดยไม่มีการจ่ายค่าอพยพโยกย้ายให้ เช่น หมู่บ้านซิมปังอัวง หมู่บ้านกัวลามาไซ เป็นต้น ที่ถูกอพยพมากกว่าหนึ่งครั้ง ส่วนพื้นที่เดิมถูกนำไปสร้างเป็นท่าเรือสำหรับโครงการพัฒนาอิสกานดามาเลเชีย⁶ (Iskandar Malaysia Project) นอกจากนี้โครงการย่อยของอิสกานดามาเลเชีย ที่เรียกว่า ดังกาเบย์ (Danga Bay) ก็ได้สร้างผลกระทบให้กับหมู่บ้าน *ออว์ง เซลัตตา* อย่างมาก พื้นที่ป่าชายเลนกว่า 1,000 เฮกตาร์บริเวณปากแม่น้ำสกุได (Sungai Skudai) และแม่น้ำดังกา (Sungai Danga) ในรัฐยะโฮร์ บารู ตอนใต้ ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ที่ *ออว์ง เซลัตตา* เข้าไปหาเก็บหอยชนิดต่างๆ และจับปู

⁶ โครงการอิสกานดา เป็นเมกะโปรเจกต์ที่ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ชื่อโครงการว่า SIJORI Growth Triangle

เป็นประจำทุกวัน ก็ไม่สามารถทำได้ดังเดิม ผลที่ตามมาก็คือ *ฮอว์ก เซลต์ตา* ต้องออกทะเลบ่อยขึ้นและไกลขึ้นเพื่อให้มีสัตว์น้ำเพียงพอสำหรับขายเพื่อเป็นรายได้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แต่ข้อเท็จจริงคือสัตว์น้ำที่หามาได้มักจะไม่เพียงพอกับต้นทุนและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากค่าบอกล่าของ *ฮอว์ก เซลต์ตา* ที่ว่า “เมื่อก่อนเคยหาปูได้วันละ 2-3 กิโล ขายคนจีนกิโลละสามสิรร้อยบาทก็อยู่ได้แล้ว แต่เดี๋ยวนี้จะหาสักกิโลเดียวยังไม่มีเลย..” (สัมภาษณ์ 2549)

เช่นเดียวกับ *ฮอว์ก สุกุ ลาอุต* ในประเทศอินโดนีเซีย หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับเขตเศรษฐกิจ เช่น ที่เกาะบาตัม (Pulau Batam) หรือบริเวณบาหลีกังปาดัง ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากประเทศสิงคโปร์ และรัฐยะโฮร์ บารู มาเลเซียก็ประสบปัญหาไม่ต่างไปจากประเทศไทยและมาเลเซีย พื้นที่ดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้เป็นเขตเศรษฐกิจร่วมระหว่างรัฐยะโฮร์ บารูของมาเลเซีย สิงคโปร์ และจังหวัดเรียวของอินโดนีเซีย ภายใต้โครงการ SIJORI (Singapore-Johor-Riau) Growth Triangle ซึ่งเป็นเมกะโปรเจกต์ที่ประกาศจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2532 และได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ *ฮอว์ก สุกุ ลาอุต* เป็นอย่างมาก (ภาพที่ 6)

ทรัพยากรทางทะเลจำนวนมากถูกนำไปขายให้กับ สิงคโปร์ ทราบจากทะเลเล็กจากจังหวัดเรียวถูกดูไปเพื่อไปขายส่งให้กับสิงคโปร์เพื่อสร้างสนามบินชางอีและคอนโดมิเนียม น้ำจืดที่มีอยู่ไม่มากจากเรียวก็ถูกส่งไปขายให้กับสิงคโปร์เช่นกัน โดยมีท่อส่งน้ำที่วางพาดผ่านหมู่บ้านของ *ฮอว์ก สุกุ ลาอุต* ในบริเวณนั้น แต่ในขณะเดียวกัน *ฮอว์ก สุกุ ลาอุต* ต้องเอาถังน้ำใส่เรือเพื่อไปขนน้ำจากอีกเกาะหนึ่งมาใช้อุปโภคบริโภค

ภาพที่ 6: โรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านออร์ัง เซลัตตา ภาพโดยผู้เขียน

นอกจากนี้ ในบริเวณนั้นยังเป็นเขตโรงงานอุตสาหกรรม ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทำให้ ออร์ัง สุกู ลาอุต ต้องประสบกับปัญหาปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลงจากมลพิษและจากการที่ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป เพราะการดูดทราย ผลที่ตามมาคือ ออร์ัง สุกู ลาอุต ไม่สามารถจับปลาด้วยวิธีพื้นบ้านหรือที่เรียกว่า “ตอมบัก” ซึ่งเป็นการจับปลาเวลากลางคืนโดยใช้หมวกเป็นเครื่องมือ รวมไปถึงปัญหาน้ำเน่าเสียที่เป็นสาเหตุให้ปลาสูญเสียพันธุ์ จากคำบอกเล่าว่า “เดี๋ยวนี้ ในบริเวณนี้ไม่มีปลาตัวใหญ่ เพราะน้ำเสีย หรือแม้จับปลาได้ พวกเราก็ไม่กล้ากิน แต่บางครั้งก็เลือกไม่ได้เพราะเราไม่มีเงินไปซื้อปลา...” (สัมภาษณ์ 2549)

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นว่าความรู้ที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในพื้นที่เชิงประวัติศาสตร์ จะทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ซึ่งเป็นผลมาจากการปรับตัวที่มีต่อปัจจัยภายนอก นอกจากนี้ จะเห็นว่าปัญหามากมายที่กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลต้องเผชิญมาอย่างยาวนานและดูเหมือนว่าเป็นปัญหาซ้ำซากที่แก้ไขไม่ได้ นั่น ลึกลงไปแล้วเกิดมาจากอคติทางชาติพันธุ์ที่ถูกผูกติดอยู่กับคนที่ถูกเรียกว่า “ชาวเล”

ผู้เขียนคาดหวังว่าข้อมูลในบทความนี้จะสร้างให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับภาพลักษณ์ที่เลือนไหลของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล และหวังว่าโครงการพัฒนาต่างๆที่กำลังจะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะจากหน่วยงานใดหรือใครก็ตาม จะนำความรู้ความเข้าใจเหล่านี้ไปเป็นรากฐานทางความคิดในกระบวนการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่ปราศจากอคติและมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้แปลและปรับปรุงจากบทความภาษาอังกฤษ ซึ่งนำข้อมูลมา จากงานวิจัยเกี่ยวกับสถานการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในคาบสมุทรมลายู ภายใต้โครงการปัญญาชนสาธารณะ (เอพีไอหรือ Asian Public Intellectuals) สนับสนุนเงินทุนโดยมูลนิธินิธิปปอน เริ่มกระบวนการเก็บข้อมูลกลางปี พ.ศ. 2549 จนถึงกลางปี พ.ศ. 2550 พื้นที่ศึกษาหลักเป็นหมู่บ้าน ออรั้ง เซลัตตา ใน รัฐยะโฮร์ บารู ประเทศมาเลเซีย ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำ และ หมู่บ้าน ออรั้ง สุกู ลาอุต บริเวณหมู่เกาะเรียว ประเทศอินโดนีเซีย หมู่บ้าน ส่วนใหญ่ตั้งกระจายอยู่ตามชายฝั่งทะเลของเกาะเล็กๆ ซึ่งต้องใช้เรือเป็นพาหนะ เดินทางเข้าไปเก็บข้อมูล

งานวิจัยมีความยากลำบากอยู่หลายขั้นตอน ตั้งแต่กระบวนการ วางแนวคิดในการทำงาน ภาษาถิ่น และที่ยากที่สุดคือการเข้าถึงกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวเล อย่างไรก็ตาม ด้วยการสนับสนุนจาก Dr. Patrick Jory ซึ่งเป็นทั้งผู้ให้ กำลังใจและช่วยตั้งคำถามจนเกิดเป็นโครงร่างงานวิจัยขึ้นนี้ขึ้นมา ขอขอบคุณ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลทั้งที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่ ออรั้ง เซลัตตา ที่ หมู่บ้านซิมปังอาร์งและหมู่บ้านอื่นๆ รวมไปถึง ออรั้ง สุกู ลาอุต ที่ให้ที่อาศัย หลับนอน ให้ความอดทนที่จะพูดคุยกับคนต่างถิ่นที่สื่อสารด้วยยาก อีกทั้งยังเอา เรือหาปลาพาผู้เขียนล่องเรือออกเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ ที่มี ออรั้ง สุกู ลาอุต อาศัยอยู่ถึงสี่วันสามคืน และสุดท้ายผู้สนับสนุนที่สำคัญที่สุดคือมูลนิธินิธิปปอน ที่ให้การสนับสนุนด้านเงินทุนจนทำให้งานที่ยากลำบากสามารถลุล่วงผ่านไป ได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ประเทือง เครือหงส์. (2539) **ชาวน้ำ (ชาวทะเล) ในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: องค์การการค้าของคุรุสภา.
- อันดาया, บาร์บารา วัดสัน และ ลีโอนาร์ต วาย. อันดาया. (2549) **ประวัติศาสตร์มาเลเซีย**. มนัส เกียรติธำรย์ (บรรณาธิการ). พรรณี ชัตรพลรักษ์ (ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลินนิธิโตโยต้า.

ภาษาต่างประเทศ

- Chou, Cynthia. (2003) "Tribality and Globalization: The Orang Suku Laut and the "Growth Triangle" in a Contested Environment." **Tribal Communities in the Malay World: Historical, Cultural and Social Perspectives**. Geoffrey Benjamin and Cynthia Chou (Eds.). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Chou, Cynthia. (2003) **Indonesian Sea Nomads: Money, Magic, and Fear of the Orang Suku Laut**. London and New York: Routledge Curzon.
- Dentan, Robert Knox, et al. (1997) **Malaysia and the 'Original People': A Case Study of the Impact of Development on Indigenous People**. Sylvia Shepard (ed.). Boston: Ally and Bacon.

- Direktorat Pemberdayaan Komunitas Adat Terpencil. (2001) **Pedoman Umum Pelaksanaan Pemataan Sosial Komunitas Adat Terpencil**. Jakarta: Departement Sosial RI.
- Lenhart, Lioba. "Orang Suku Laut Identity: the Construction of Ethnic Realities." **Tribal Communities in the Malay World: Historical, Cultural and Social Perspectives**. Geoffrey Benjamin and Cynthia Chou (eds.). Singapore: ISEAS (2003): 293-318.
- Na Pombejra, Dhiravat. (2002) "Towards a History of Seventeenth-century Phuket." **Recalling Local Pasts and Autonomous History in Southeast Asia**. Sunait Chutintaranond and Chris Baker (eds.). Bangkok: O.S. Printing House : 89-126.
- Nopiah, Ariffin. (1979) **A Brief Introduction to the Orang Seletar of the Johor Coast with Special Reference to Kampong Simpang Arang**. Anthony R. Walker. Provisional Research Report (ed.). University Sains Malaysia.
- Sather, Clifford. (1999) **The Bajau Laut**. Oxford: Oxford University Press.
- Shahrom Bin Mohamed Taha, Mohamed. (2002/2003) **The Orang Laut: 19th Century British Perceptions of a Changing Community**. B.A. Honours Thesis. Department of History. National University of Singapore.

Virunha, Chuleeporn. (2002) "Power Relations between the Orang Laut and the Malay Kingdoms of Melaka and Johor during the Fifteenth to Seventeenth Centuries." **Recalling Local Pasts and Autonomous History in Southeast Asia**. Sunait Chutintaranond and Chris Baker (eds.). Bangkok: O.S. Printing House: 143-166.

สิ่งพิมพ์

"Anjing, Burung Dan Ayam Mempunyai Arti Khusus." **Suara Pembaruan**
14 January 1995: 8.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

"Visi Jabatan." **JHEOA Homepage**. JHEOA. 10 August 2008.
<<http://www.johordt.gov.my/ joajhr/jheoa/home.php>>.

การตั้งถิ่นฐานของชุมชน อุรึกลาไวย์บริเวณชายฝั่งทะเล ภูเก็ตและข้อควรพิจารณา เพื่อการสร้างความมั่นคง ด้านที่อยู่อาศัย¹

URAK LAWOI COASTAL SETTLEMENTS AROUND
PHUKET AND POINTS TO CONSIDER IN BUILDING
LAND TENURE SECURITY

เมธิรา ไกรนที²

Maytira Krainatee

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานชุมชนอุรึกลาไวย์ในพื้นที่ที่เกิดจากมุมมองนิเวศวัฒนธรรม ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยได้รับทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมสังคม ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ying_may8@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์ปัจจัยในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชาวอุรักลาไวย์ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต ซึ่งจะทำให้เห็นภาพของชุมชนกึ่งเร่ร่อนทางทะเลในอดีต ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย ปัจจัยด้านกายภาพ มีปัจจัยย่อยด้านสภาพภูมิศาสตร์ คือ การมีพื้นที่ราบ พื้นที่สามารถหลบคลื่นลมได้ ชายหาดมีความลาดชันพอดีหรือมีร่องน้ำ และมีความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและอันตรายอื่นๆ และปัจจัยย่อยด้านแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คือ การมีแหล่งน้ำจืด มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีเครือข่ายของระบบนิเวศย่อยที่มีทรัพยากรหลากหลาย และปัจจัยหลักด้านปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ มีปัจจัยย่อยด้านความเชื่อและความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ การตัดสินใจโดยผู้นำทางจิตวิญญาณ ความรู้สึกและสัญชาตญาณในการอยู่อาศัยของคนในชุมชน และปัจจัยย่อยด้านการเดินทางและการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น คือ การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องต่างชุมชนและติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยน

ในปัจจุบัน ชาวอุรักลาไวย์มีการเปลี่ยนจากวิถีชีวิตแบบกึ่งเร่ร่อนมาสู่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรมากขึ้นและชุมชนอุรักลาไวย์ในจังหวัดภูเก็ต ล้วนเป็นชุมชนที่เผชิญกับปัญหาเรื่องสิทธิพื้นฐานและปัญหาความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย อันมีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายนอก คือ กระบวนการพัฒนาที่เน้นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินที่รับรองโดยใช้หลักฐานเอกสาร และปัจจัยภายในที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและความจำกัดของพื้นที่ ปัญหาความยากจนและหนี้สิน ความเกรงกลัวบุคคลภายนอก และการขาดการรวมตัวกันเพื่อแก้ไข

ปัญหา จากประเด็นปัญหาต่างๆ ที่สั่งสมมานานส่งผลให้ชาวอุรุกรลาไวยต้องมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิด้านการอยู่อาศัยและการทำมาหากิน

แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาส่งเสริมความมั่นคงในการอยู่อาศัยของชาวอุรุกรลาไวย ควรมีการยึดหลักสิทธิชุมชน ซึ่งต้องเปิดโอกาสให้ชาวอุรุกรลาไวยมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และต้องมีการประสานความร่วมมือทั้งจากชาวอุรุกรลาไวย หน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะการจัดตั้งเป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษเพื่อส่งผลให้ชาวอุรุกรลาไวยสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ต่อไปในขณะที่ยังคงศักดิ์ศรีของกลุ่มชาติพันธุ์ทางทะเล

คำสำคัญ: ชาวเล, อุรุกรลาไวย, ชุมชนราไวย์, การตั้งถิ่นฐาน

Abstract

This article analyzes factors that the Urak Lawoi used in selecting their settlement sites in Phuket, which give us a glimpse of their marine semi-nomadic way of life. The principle factors consist of physical factor and socio-cultural factor. Physical factor can be divided into geographical factors and natural resource factors. Geographical factors consist of features like having enough flat land area, having sheltered bay, having enough beach gradient or navigation channel, and providing a safe place from poisonous animals and other dangers. Natural resource factors include fresh water sources, abundant natural resources, and having network of eco-niches with diverse resources.

Socio-cultural factor can be divided into beliefs and relations with the supernatural and contacts. Beliefs and relations with the supernatural factor can be divided into decision making by spiritual leaders and community instinct on settlement site. Contacts factor can be divided into convenience in visiting relatives in other communities and in trade or visiting markets.

Today, the Urak Lawoi have changed from semi-nomadic life to living in permanent settlement. All the Urak Lawoi communities in Phuket are facing problems regarding basic rights and land tenure security. These are from external factors–development process

accentuating economic growth especially through tourism promotion, and development of land rights using title paper; internal factors include increasing number of Urak Lawoi population and limited space, poverty and debt, fear of outsiders, and lack of self-organization. These cumulative problems push the Urak Lawoi to move for their land tenure rights and rights to livelihoods.

Community rights principle should be used to promote land tenure security for the Urak Lawoi. They need to participate in natural resource management, and coordination effort is necessary from the Urak Lawoi themselves, from governmental agencies and non-governmental organizations especially in developing special cultural zone. Only through these can the Urak Lawoi continue their livelihood while maintaining their ethnic identity and dignity of marine population.

Keywords: Chao Lay, Urak Lawoi, Rawai Community, Settlement

1. บทนำ

“ชาวอุรกลาไว้ย” เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่มีถิ่นพำนักอยู่ทางฝั่งทะเลอันดามัน ภาคใต้ของประเทศไทย รวมทั้งในจังหวัดภูเก็ตซึ่งได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติด้านการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอันเลื่องชื่อ เป็นไข่มุกแห่งอันดามัน ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวถูกมองในมิติคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งนารายได้เข้าสู่ประเทศอย่างมหาศาล มีการพัฒนาทางกายภาพ และระบบโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ รวมถึงโครงการพัฒนาต่างๆ โดยภาครัฐและเอกชนอย่างรวดเร็ว

ในขณะเดียวกัน เมื่อหันกลับมาพิจารณากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เกาะภูเก็ตมาช้านาน พบว่า ชาวอุรกลาไว้ย ยังขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย ต้องอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น เป็นประเด็นชวนให้ขบคิดถึงสิทธิในการอยู่อาศัยของกลุ่มคนดั้งเดิมเหล่านี้ และปัจจัยที่เคยเอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีต รวมถึงความมั่นคงในการอยู่อาศัยในปัจจุบัน

ในจังหวัดภูเก็ต มีชาวอุรกลาไว้ยอาศัยอยู่ใน 3 หมู่บ้าน คือ

- 1) แหลมตึกแก ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 เกาะสิเหร่ ตำบลวิชฎา อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต มีเนื้อที่ประมาณ 43 ไร่ มีประชากรทั้งหมดประมาณ 2,000 คน
- 2) หาดราไวย์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลราไวย์ อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต มีเนื้อที่ 19 ไร่ 2 งาน มีประชากรทั้งหมดประมาณ 2,050 คน
- 3) บ้านสะปำ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะแก้ว อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต มีเนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ มีประชากรทั้งหมดประมาณ 221 คน

2. พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชาวอุรักลาไวย์

วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวอุรักลาไวย์เป็นวิถีชีวิตแบบกึ่งเร่ร่อน อาศัยอยู่บนชายหาดและสร้างที่พักด้วยวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ในฤดูแล้งชาวอุรักลาไวย์เดินทางเร่ร่อนไปตามเกาะต่างๆ เพื่อทำประมงและเก็บหาอาหาร หรือที่เรียกว่า “บากัด” โดยอาจใช้เวลาเพียงไม่กี่วันไปจนถึงหลายเดือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะทางจากแหล่งที่อยู่อาศัย สภาพอากาศและอาหารที่หาได้ โดยปกติแล้วสมาชิกในครอบครัวจะเดินทางไปด้วยกันทั้งหมด ซึ่งแหล่งบากัดในอดีตสามารถพบได้ทั่วไปในหมู่เกาะ โดยเฉพาะตามหาดทรายหรืออ่าวที่เป็นจุดหลบลมได้ดี และเป็นพื้นที่ที่สามารถหาน้ำจืดได้ง่าย ส่วนในฤดูฝนชาวอุรักลาไวย์จะตั้งหลักแหล่งรวมกันอยู่เป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้น และในช่วงที่ทะเลมีคลื่นและลมพายุค่อนข้างแรงก็จะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งทะเลและในป่ามากขึ้น เช่น การตัดไม้เพื่อนำมาสร้างหรือซ่อมแซมเรือ การหาพืชผักจากป่ามาเป็นอาหาร (นฤมล อรุโณทัยและคณะ 2549: 57) ซึ่งที่ตั้งถิ่นฐานนี้มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับการเลือกสรรพื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งชุมชนและการใช้ชีวิตอยู่กับทะเล

การเดินทางและการอพยพโยกย้ายบ่อยครั้งถือเป็นการปรับตัวที่เหมาะสมในช่วงเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว เนื่องจากเป็นการทำมาหากินทางทะเลที่สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารและแหล่งทรัพยากรทางทะเลที่หลากหลายในระบบนิเวศย่อยๆ ที่ต่างกัน นอกจากนี้ ยังเป็นการเดินทางเพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทางทะเล และการหลบหลีกการปล้นสะดมหมู่บ้านของโจรสลัดที่ออกปล้นหมู่บ้านตามชายฝั่งทะเล และยังเป็นการโยกย้ายเมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บและการ

ทะเลาะเบาะแว้งอีกด้วย (นฤมล อรุโณทัย 2548: 85) ในระยะหลังเมื่อมีกระแสการพัฒนาสมัยใหม่ ทำให้สภาพทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตเดิมของชาวอูรักลาไวก้อ ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรมากขึ้น (ภาพที่ 1-4 และ แผนที่ 1-2)

1	2
3	4

ภาพที่ 1-4: สภาพหมู่บ้านและการดำรงชีวิตของชาวอูรักลาไวก้อ จังหวัดภูเก็ต
ภาพโดยผู้เขียน

3. ปัจจัยในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชาวอุรูกลาไว

ปัจจัยในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชาวอุรูกลาไวในจังหวัดภูเก็ต ประกอบด้วย ปัจจัยด้านกายภาพและปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ความผูกพันทางสังคมในฐานะของญาติมิตร โดยมีวิถีชีวิตในการอยู่อาศัยและการทำมาหากินในรูปแบบเดียวกัน รวมทั้งเดินทางเคลื่อนย้ายไปหากินยังสถานที่แห่งใหม่เป็นกลุ่มก้อนและจะกลับมาอาศัยอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านหลักของตน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานดังตารางข้างล่างนี้

ปัจจัยหลัก	ปัจจัยย่อย	รายละเอียด
ปัจจัยด้าน กายภาพ	ภูมิศาสตร์และ ภูมิอากาศ	มีพื้นที่ราบ
		มีพื้นที่ที่สามารถหลบคลื่นลมได้
		ชายหาดมีความลาดชันพอดีและมีร่องน้ำ
		มีความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและอันตรายอื่นๆ
	แหล่งทรัพยากร ธรรมชาติ	มีแหล่งน้ำจืด
		มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์
ปัจจัยด้าน สังคม วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจ	ความเชื่อและ ความสัมพันธ์กับ สิ่ง เหนือธรรมชาติ	การตัดสินใจโดยผู้นำทางจิตวิญญาณ
		ความรู้สึกและสัญชาตญาณในการอยู่อาศัยของคน ในชุมชน
	การเดินทางและการ ติดต่อค้าขายกับ ชุมชนอื่น	การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องต่างชุมชน
		การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยน

3.1 ปัจจัยด้านกายภาพในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย

3.1.1 ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ การตัดสินใจตั้งถิ่นฐานของชาวอุรูกลาไวย์ในแต่ละพื้นที่ มีการคำนึงถึงปัจจัยด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการอยู่อาศัยดังนี้

1) **มีพื้นที่ราบ** ในการพิจารณาสถานที่ในการตั้งแหล่งที่พักอาศัยหรือที่ตั้งชุมชน ชาวอุรูกลาไวย์จะคำนึงถึงความเหมาะสมของพื้นที่ ซึ่งต้องมีพื้นที่ราบบริเวณริมชายหาดเพียงพอ เพราะชุมชนใช้พื้นที่โล่งริมชายหาดทำกิจกรรมอย่างหลากหลาย ทั้งในด้านการเป็นพื้นที่เพื่อการนันทนาการ การพบปะพูดคุย การประกอบพิธีกรรมของชุมชน การทำและวางเครื่องมือที่ใช้ในการทำมาหาเงิน รวมถึงการใช้พื้นที่ต่อเนื่องบริเวณชายหาดและในทะเลเพื่อการทำมาหาเงินและการจอดเรือ

2) **มีพื้นที่ที่หลบคลื่นลมได้** ชาวอุรูกลาไวย์มักจะเลือกที่อยู่อาศัยในอ่าวที่หลบลมได้ดี ซึ่งชาวอุรูกลาไวย์จะรู้ว่าช่วงใดลมจะพัดมาจากทางทิศใด ชุมชนถาวรมักจะอยู่ด้านตะวันออกของเกาะเพื่อหลบคลื่นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่มีความรุนแรง สำหรับพื้นที่หาดราไวย์นั้น แม้จะอยู่ด้านทิศใต้ แต่ก็เป็นที่หลบลมได้ดีเนื่องจากมีเกาะตั้งอยู่บริเวณด้านหน้า ชาวอุรูกลาไวย์หาดราไวย์ยังสามารถเดินทางไปหาเงินได้ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก ส่วนบริเวณแหลมตุ๊กแกก็เป็นที่ยกบังลมพายุได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน การเลือกตั้งถิ่นฐานด้านตะวันออกของเกาะยังทำให้สังเกตเรือที่เดินทางมาจากฝั่งได้ง่าย (นฤมล อรุโณทัยและคณะ 2552: 47)

3) **ชายหาดมีความลาดชันพอดีและมีร่องน้ำ** หลักการสำคัญข้อหนึ่งในการพิจารณาสถานที่ตั้งหมู่บ้าน คือ สถานที่นั้นต้องเป็นพื้นที่ที่มีชายหาดที่ลาดชันพอดี ไม่ตื้นหรือลึกเกินไป กรณีของหมู่บ้านแหลมตุ๊กแกและหาดราไวย์สามารถนำเรือเข้าจอดบริเวณชายหาดหน้าหมู่บ้าน และกรณีหาดสะปำสามารถจอดเรือบริเวณคลองด้านหลังหมู่บ้าน ซึ่งมีความสะดวกในการนำเรือเข้า-ออกและการดูแลเรือ การขึ้นลงเรือและขนย้ายข้าวของ โดยชาวอุรักลาไวย์กล่าวว่า “เวลาน้ำแห้งก็สามารถออกเรือได้ มีหลักว่าต้องอยู่ในน้ำถึงบ้าน ต้องเป็นหาดหรืออ่าวที่สามารถนำเรือเข้าออกได้สะดวก”

นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงพื้นที่ที่มีร่องน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่หาดราไวย์ที่มีชายหาดค่อนข้างลาดและตื้น แต่บริเวณอ่าวหน้าหาดมีร่องน้ำ ทำให้ชาวอุรักลาไวย์สามารถจะนำเรือเข้าออกได้ตามร่องน้ำนี้แม้ในช่วงน้ำลง และกรณีของหาดสะปำ แม้ว่าจะอยู่ในช่วงเวลาที่น้ำลงหรือช่วงฤดูแล้ง ก็ยังสามารถออกเรือหากินบริเวณใกล้บ้านได้อย่างสะดวกโดยอาศัยร่องน้ำที่ต่อออกจากคลองป่าชายเลน

4) **มีความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและอันตรายอื่นๆ** เงื่อนไขด้านความปลอดภัยจากสัตว์ร้ายและอันตรายอื่นๆ ของแหล่งพักอาศัยนับเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการในการเลือกสถานที่เพื่อตั้งถิ่นฐานในอดีต แม้ว่าบางพื้นที่จะมีความอุดมสมบูรณ์ เช่น เกาะบอน แต่เมื่อพบว่า เป็นสถานที่ที่มีสัตว์ร้าย เช่น งู สัตว์ป่า เช่น เสือ หมูป่า ชาวอุรักลาไวย์จึงไม่เลือกที่จะอยู่อาศัยประจำ

3.1.2 ปัจจัยด้านแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย

1) **มีแหล่งน้ำจืด** พื้นที่พักอาศัยที่ชาวอุรูกลาไว์เลือกตั้งถิ่นฐาน จำเป็นต้องอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำจืด เพื่อความสะดวกที่จะนำน้ำจืดมาใช้ดื่มกิน และ ชำระล้าง ซึ่งบางแห่งเป็นน้ำจากลำธารเล็กๆ ที่ไหลมาจากป่าเขาหรือเป็นน้ำซับ เป็นตาน้ำที่เมื่อขุดเป็นบ่อก็จะมีน้ำผุดขึ้นมา บางพื้นที่แม้ว่าจะมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์แต่หากมีน้ำจืดจำกัด ก็ไม่สามารถจะเป็นแหล่งพักพิงอาศัยได้นานนัก หรือไม่สามารถจะขยายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น เช่น เกาะราชา (Engelhardt และ Rogers 1997: 25)

การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เกาะร้าง แลคมตุ๊กแก หาดราไว์และหาดสะปาของชาวอุรูกลาไว์ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตทุกพื้นที่ พบว่ามีบ่อน้ำตั้งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก การเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำจืด เป็นเหตุผลประการสำคัญที่บรรพบุรุษชาวอุรูกลาไว์นำมาใช้ในการพิจารณาเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐาน และในแต่ละพื้นที่จะมีจำนวนบ่อน้ำมากกว่า 1 บ่อ เนื่องจากมีการพิจารณาถึงการขยายตัวของหมู่บ้าน

2) **มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์** พื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานจะต้องมีความอุดมสมบูรณ์ หากินได้คล่อง ชาวอุรูกลาไว์กล่าวว่า “การเลือกที่พักอาศัยนั้นดูจากความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งหากพบว่าสถานที่บริเวณนั้นมีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ ก็จะถางพื้นที่ตรงนั้นเพื่ออยู่อาศัยและทำมาหากินบริเวณใกล้ๆ” (นิรันดร์ หย่งปาน, สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2550) ชาวเลมักจะปลุกมะพร้าวในพื้นที่ที่ทรัพยากรค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมะพร้าวเป็นพืชหลักที่ชาวเลใช้

ประกอบอาหาร เพื่อให้มีต้นไม้มั้ใช้สอยร่วมกันและเพื่อเป็นหมายว่าพื้นที่นั้นเหมาะสมกับการอาศัย (Engelhardt และ Rogers 1997: 26)

3) มีเครือข่ายของระบบนิเวศย่อยๆ ที่มีทรัพยากรหลากหลาย
การมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์นั้นมักจะไม่เพียงพอสำหรับชาวอูรักลาไวก์ แต่จะต้องมีทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศย่อยๆ ที่หลากหลายด้วย ชาวเลทุกกลุ่มมักจะเลือกสถานที่พักอาศัยที่มีเขตนิเวศย่อยๆ เช่น มีหาดทราย ชายทะเล และมีพื้นที่ด้านหลังเป็นคลองหรืออ่าวปิดของป่าชายเลน มีหาดเลน ป่าโกงกาง ส่วนบริเวณใกล้ๆ มักจะมีโขดหินที่เป็นแหล่งหอยตลับ ซึ่งเป็นแหล่งยังชีพที่สำคัญของชาวเล แต่หากพื้นที่นั้นมีความหลากหลายน้อย ชาวเลก็มักจะปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อที่จะกระตุ้นให้เกิดระบบนิเวศย่อยๆ ขึ้นใหม่ หรือขยายพื้นที่ระบบนิเวศย่อยเดิมออกไป (Engelhardt และ Rogers 1997: 19)

ชาวอูรักลาไวก์มักจะพักอาศัยและทำมาหากินในแหล่งที่อยู่ภายในเครือข่ายของระบบนิเวศย่อยๆ (network of sea-linked econiches) ที่สามารถจะเดินทางทางทะเลได้อย่างสะดวก และมีระยะทางห่างกันไม่มากนัก ดังนั้นแหล่งที่ชาวอูรักลาไวก์เลือกตั้งถิ่นฐานมักจะอยู่ในพื้นที่ “ศูนย์กลาง” ที่แวดล้อมไปด้วยแหล่งทำมาหากินและพักอาศัยใกล้เคียง โดยชาวอูรักลาไวก์จะสร้างบ้านไว้บนบกสำหรับการอยู่อาศัยในช่วงฤดูมรสุม และจะออกไปหากินในพื้นที่ชายฝั่งและทะเลในช่วงฤดูที่สามารถหากินทางทะเลได้ ซึ่งการออกไปหากินชาวอูรักลาไวก์จะเดินทางและหากินเป็นวัฏจักร โดยจะหากินอยู่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปจนกว่าสถานที่แห่งนั้นจะลดความอุดมสมบูรณ์ลง ชาวอูรักลาไวก์

จึงจะเดินทางกลับบ้าน เพื่อนำของที่หามาได้มาเก็บหรือเดินทางไปหาकिनยังสถานที่อื่นไปเรื่อยๆ จนกว่าสถานที่ที่เคยหาकिनจะกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

3.2 ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและความรู้สึกหรือสัญชาตญาณในการอยู่อาศัยของคนในชุมชนมีส่วนกำหนดการตั้งถิ่นฐาน เพราะความเชื่อนั้นไม่ใช่เพียงแต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และการก่อร่างสร้างชุมชนด้วย นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยด้านผู้นำ ด้านแรงกดดันในพื้นที่อื่น และในสมัยต่อมาปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสาร การค้าขายแลกเปลี่ยน และการคมนาคมก็เข้ามามีอิทธิพลในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานด้วย โดยสามารถพิจารณาปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม ได้ดังนี้

3.2.1 ความเชื่อและความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ประกอบด้วย

1) การตัดสินใจโดยผู้นำทางจิตวิญญาณ การตัดสินใจเลือกพื้นที่ในการพักอาศัยของชาวอูรักลาไวกัย จะเชื่อถือตามคำบอกของคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งอาจจะเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ผู้อาวุโส หรือได้ะหมอ ผู้ซึ่งเรียนวิชาทางด้านนี้ ก่อนการตัดสินใจเลือกพักอาศัย ณ สถานที่ใดนั้น หลักการสำคัญ คือ ได้ะหมอจะทำพิธีจุดเทียนเพื่อขอเจ้าที่เจ้าทางที่ถือว่ามีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอูรักลาไวกัย

การตัดสินใจโดยผู้นำด้านจิตวิญญาณ ยังเกิดขึ้นจากการที่ผู้นำพิจารณาเห็นถึงความเหมาะสมกว่าพื้นที่อื่นๆ จึงต้องเปลี่ยนสถานที่ตั้งถิ่นฐานหรือเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนสถานที่ทำมาหากิน และกรณีของการเกิดปัญหาการถูกเบียดขับจากกลุ่มคนภายนอก การประสบกับปัญหาโรคระบาด ภัยอันตรายจากสัตว์ร้าย ซึ่งผู้นำด้านจิตวิญญาณ เช่น โต๊ะหมอหรือผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะเป็นผู้ชักนำให้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานยังสถานที่แห่งใหม่

2) ความรู้สึกและสัญชาตญาณในการอยู่อาศัยของคนในชุมชน
 ชาวอุรุกลาไว้อย่างจะให้ความสำคัญและนับถือเจ้าที่เจ้าทาง ซึ่งในการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานนั้น ชาวอุรุกลาไว้อย่างจะต้องดูว่าสถานที่เหล่านั้นอยู่ได้หรือไม่ ดีหรือไม่ โดยทำพิธีขอจากเจ้าที่เจ้าทาง ใช้วิธีการจุดเทียนเพื่อดูว่าเจ้าที่เจ้าทางรับหรือไม่ สำหรับการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ นั้น ชาวอุรุกลาไว้อย่างมีความเชื่อว่าทุกสถานที่ที่มีเจ้าที่เจ้าทางสิงสถิตอยู่ เช่น เวลาลงทะเล ในทะเลก็มีเจ้าที่เจ้าทาง โดยเวลาลงเรือก่อนกินข้าวหรือการไปค้างที่เกาะ พอหุงข้าวเสร็จก่อนกินข้าวก็ต้องตักข้าวทัพพีแรก หรือตักหัวข้าวและตักอาหารทุกอย่างเล็กน้อยไปวาง โดยเชิญให้เจ้าที่เจ้าทางมากินก่อน และมีความเชื่อว่าหากเดินทางไปสถานที่แห่งใดก็ต้องให้ความเคารพกับสถานที่แห่งนั้น ห้ามพูดไม่ดี ห้ามพูดจาในทางลบหลู่ หากทำผิดก็อาจจะถูกลงโทษได้

ชาวอุรุกลาไว้อย่างมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกมาในรูปของพิธีกรรม ซึ่งกระทำขึ้น เพื่อขอพื้นที่จากเจ้าที่เจ้าทาง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้สมาชิกในครอบครัวหรือชุมชนว่าจะอยู่เย็นเป็นสุข ชาวอุรุกลาไว้อย่างจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับที่ดินที่จะตั้งถิ่นฐาน เช่น การตั้งถิ่นฐานจะต้องมีการตั้งเจ้าที่เจ้าทาง ตั้งหลา ทำ

พิธีกรรม เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ปกป้องคุ้มครองชาวอุรุกรลาไวยมีความปลอดภัย เนื่องจากชาวอุรุกรลาไวยเป็นกลุ่มบุคคลที่ให้ความเคารพนับถือบรรพบุรุษ โดยบางครั้งจะมีการตั้งหลาพ่อแม่ตายาย โดยทำเป็นบ้านหลังเล็กวางไว้ในบ้านของตนเพื่อเคารพบูชา และเพื่อปกป้องดูแลบุคคลในบ้าน (นิรันดร์ หยังปาน, สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2550)

สถานการณ์ในการอยู่อาศัยของคนในชุมชนจึงเป็นปัจจัยหนึ่งในการเลือกสถานที่อยู่อาศัย หากสถานที่นั้นอยู่สบาย ทำมาหากินคล่อง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ชาวอุรุกรลาไวยก็มักจะเลือกสถานที่นั้นเป็นที่อยู่อาศัยถาวร แต่หากสถานที่นั้นมีผู้เจ็บไข้ไม่สบายจำนวนมาก แสดงว่าสถานที่นั้นไม่เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากมีความเชื่อว่ามีวิญญาณหรือเคราะห์ร้ายคอยทำให้เดือดร้อน และหากมีโรคระบาดหรือโรคติดต่อร้ายแรง ก็มักจะย้ายไปทั้งหมดบ้าน เมื่อโรคระบาดหมดลงก็อาจจะกลับมาอยู่ที่เดิม กรณีของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่างๆ เช่น แหลมตึกแก เกาะร้าง เกาะเฮ ฯลฯ ชาวอุรุกรลาไวยกล่าวว่า เคยมีโรคระบาดของอหิวาตกโรค ส่งผลให้มีคนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ชาวอุรุกรลาไวยจึงต้องย้ายออกจากสถานที่เหล่านั้น ไปหาสถานที่แห่งใหม่ตั้งถิ่นฐาน และมีการกลับมาอาศัยอยู่อีกครั้งเมื่อโรคระบาดหายไป

3.2.2 การเดินทางและการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น

1) การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องต่างชุมชน สถานที่ตั้งถิ่นฐานถาวรนั้น มักจะเป็นบริเวณที่สามารถจะเดินทางไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องต่างชุมชนได้อย่างสะดวก ในสมัยก่อนชาวเลทั้งมอแกนและอุรุกรลาไวยเดินทางไปมาบ่อยครั้ง และมักจะพักอาศัยกับญาติพี่น้องในระหว่างเดินทาง นอกจากนั้น หากมีความ

ขัดแย้งหรือทะเลาะเบาะแว้งกับคนในชุมชน ก็มักจะย้ายไปอยู่หมู่บ้านหรือชุมชนอื่นเพื่อลดการเผชิญหน้า อาจจะเป็นการโยกย้ายถาวร หรือจนกว่าปัญหาจะคลี่คลายลง แล้วย้ายกลับมายังชุมชนเดิม (นฤมล อรุโณทัยและคณะ 2549: 7-9) การเดินทางเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องยังเป็นการกระชับความสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายที่สำคัญในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในงานที่ต้องการ

2) การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยน ปัจจัยในการเลือกตั้งถิ่นฐานข้อนี้มีอิทธิพลมากขึ้นในระยะหลัง เมื่อชาวอุรูกลาไวเริ่มพึ่งพาเก๋ามากขึ้น และมีการค้าขายแลกเปลี่ยนมากขึ้น ดังนั้น สถานที่ที่ตั้งชุมชนถาวรมักจะอยู่ไม่ไกลจากแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนข้าวปลาอาหารหรือตลาดขายฝั่งเพื่อจับจ่ายใช้สอย และซื้อหาข้าวของที่จำเป็น โดยทั้ง 3 หมู่บ้านของชาวอุรูกลาไว สถานที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ตลาดหรือที่ชาวอุรูกลาไว เรียกว่า “ดีด ยาวโวะ เต๊ะซ่า” หมายถึง อยู่ไม่ไกลจากตลาดหรือตัวเมืองภูเก็ต ซึ่งชาวอุรูกลาไวสามารถนำของที่หามาได้ไปขายหรือแลกเปลี่ยนในตลาดได้อย่างสะดวก

ปัจจัยทั้งทางด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะถาวรหรือกึ่งถาวรของชาวอุรูกลาไว และที่ตั้งถิ่นฐานนั้นยังมีความเชื่อมโยงต่อวิถีการทำมาหากินกับทะเลของชาวอุรูกลาไวด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่ชาวอุรูกลาไวนำมาใช้ในการตัดสินใจเลือกสถานที่สำหรับการตั้งถิ่นฐานนั้น พบว่าทุกปัจจัยต่างมีความสำคัญ ทั้งปัจจัยด้านกายภาพ และปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ซึ่งในการพิจารณาสถานที่นั้น ปัจจัยลำดับแรกที่ชาวอุรูกลาไวจะต้องให้ความสำคัญ คือ ปัจจัยด้านกายภาพที่ต้องมีความ

เอื้ออำนวยต่อลักษณะการดำรงชีวิต การทำมาหากิน และต่อมา คือ การให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ คือ ต้องเป็นสถานที่ที่ผู้อาวุโสของหมู่บ้านพิจารณาเป็นอย่างดี ทั้งด้านความเหมาะสมเชิงความเชื่อ โดยเฉพาะในระยะหลังที่ต้องมีการให้ความสำคัญกับปัจจัยที่อำนวยความสะดวกต่อการเดินทางและติดต่อกับชายกับชุมชนอื่น

หากด้วยสภาพการพัฒนาในปัจจุบันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในชุมชนอุรุกรลาไวย์ การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ การเข้ามาของกลุ่มทุน การส่งเสริมการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงอาชีพ เป็นต้น ล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวอุรุกรลาไวย์ และแม้ว่าชาวอุรุกรลาไวย์จะมีภูมิปัญญาและวิถีคิดเกี่ยวกับการอยู่อาศัยร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ แต่ภูมิปัญญาและวิถีคิดนี้กลับไม่ได้รับการยอมรับและส่งเสริม การปฏิบัติเชิงคุกตอกกลุ่มชาวเลก่อให้เกิดการละทิ้งความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า เมื่อการพัฒนาแบบใหม่เข้าไปในเขตถิ่นที่อยู่ของชาวเล คนกลุ่มนี้จึงไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ได้เลย ในทางตรงกันข้ามกลับถูกผลักดันให้เหลือขอบเขตการทำมาหากินในทะเลน้อยลง (นพดล กิตติกุล 2546: 263)

4. ผลกระทบจากการพัฒนา: การเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบกึ่งเร่ร่อน มาสู่การตั้งถิ่นฐานถาวร

ปัจจัยที่ทำให้ชาวอุรุกรลาไวย์ตั้งหลักแหล่งอย่างถาวรมากขึ้นคือการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการเดินทางทางทะเลและการทำมาหากิน การรับอิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรมจากสังคมใหญ่ และพื้นที่ทำมาหากินและอยู่อาศัยจำกัดลง

หรือมีการเปลี่ยนแปลงไป และในช่วงเวลาที่สังคมก้าวเข้าสู่สภาวะของความทันสมัยมากขึ้น การมีแนวคิดเรื่องเอกสารสิทธิ์ทำให้เกิดการจับจองพื้นที่เพื่อกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล

การกระตุ้นเศรษฐกิจโดยการท่องเที่ยวเป็นหลักทำให้เกิดเป็นสถานที่ที่เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศให้เข้ามาในพื้นที่ และได้ส่งผลกระทบต่อชาวอุรุกรลาไว้อยู่ โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัยที่ไม่สามารถมีเอกสารสิทธิ์เป็นของตนเอง ไม่มีพื้นที่ให้อยู่อาศัย ไม่สามารถขายบ้านเรือนได้ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบกึ่งเร่ร่อนมาสู่การตั้งถิ่นฐานแบบถาวรมากขึ้น หมู่บ้านชาวอุรุกรลาไว้อยู่ในจังหวัดภูเก็ตมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เช่น ด้านวัตถุ มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนหลังคาเรือนและมีความเป็นอยู่ที่แออัด ส่วนในด้านเศรษฐกิจ ชาวอุรุกรลาไว้อย่างบางคนต้องเปลี่ยนมาประกอบอาชีพรับจ้าง ทำงานก่อสร้าง เนื่องจากหากินในทะเลได้ยากขึ้น (นันทกา เครืออินทร์ 2553: 163-164 และธนุ แบนเนียร์, สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2552)

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบจากกระบวนการพัฒนา ที่กล่าวข้างต้น ล้วนเป็นการดำเนินงานการพัฒนาที่ปราศจากการคำนึงถึงนิเวศวัฒนธรรม ละเลยวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ชาวอุรุกรลาไว้อย่างต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการหากินจากกึ่งเร่ร่อนมาสู่การอยู่อาศัยแบบถาวร และต้องประสบกับความลำบากในการอยู่อาศัยและการหากินมากขึ้น ในแง่ของสังคมแล้ว สิ่งนี้เป็นการทำลายอัตลักษณ์ จิตวิญญาณในการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างบุคคลกลุ่มเดียวกันและระหว่างชาวอุรุกรลาไว้อย่างกับทรัพยากรธรรมชาติ

แนวทางในการสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยให้กับชาวอุรุกรลาไว้อย่างต่อเนื่อง โดยทั้งชาวอุรุกรลาไว้อย่างต่อเนื่อง หน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาในพื้นที่ ตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2534-2535 ชุมชนเริ่มมีการเรียกร้องเคลื่อนไหวรวมตัวกัน โดยการส่งเอกสารไปยังหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ยังไม่มีความคืบหน้าของผลการดำเนินงานมากนัก

ที่ผ่านมา มีหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือมากขึ้น โดยเฉพาะหลังจากการเกิดเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิในปี พ.ศ. 2547 โดยในระยะแรก เป็นการเข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร การกิน การซ่อมแซมและมอบอุปกรณ์ในการทำมาหากิน การซ่อมแซมบ้านและการสร้างบ้านหลังใหม่ให้กับชาวอุรุกรลาไว้อย่างต่อเนื่อง และในระยะหลังก็มีบางองค์กรที่เข้ามาช่วยเหลือ พยายามเข้ามาให้ความรู้ แนะนำวิธีการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถจัดการตนเองได้มากขึ้น

หลังจากที่มีมติคณะรัฐมนตรีเดือนมิถุนายน 2553 เพื่อการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล กระทรวงวัฒนธรรมก็ได้จัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตทั้งในระดับชาติ และระดับจังหวัดซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และมีเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้แทนองค์กร และตัวแทนเครือข่ายชาวเลจังหวัดภูเก็ต เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน แต่ปัญหาเรื่องที่ดินที่อยู่อาศัยในพื้นที่กรรมสิทธิ์ที่กลายเป็นของเอกชนเป็นเรื่องที่ค้างคามานานจนกระทั่งยากที่จะแก้ไข ถ้าเปรียบเทียบใน 3 ชุมชนอุรุกรลาไว้อย่างต่อเนื่อง ชุมชนสะปันน่าจะมีปัญหาเรื่องที่ดินอยู่อาศัยน้อยที่สุด เพราะพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐและท้องถิ่น คือเช่น กรมเจ้าท่า กรมทรัพยากรทางทะเลและ

ชายฝั่ง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเจ้าหน้าที่ของสำนักงานสงเคราะห์ 5 สาขาทำให้เกิดข้อมูลการดำเนินการตั้งถิ่นฐานของชาวอุรูกลาไวย์ในพื้นที่หาดสะพาน มีการอาศัยอยู่ก่อน พ.ศ. 2515 ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายห้ามเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่บริเวณริมทะเล

แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงการดำเนินงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ที่ชาวอุรูกลาไวย์อาศัยอยู่ แต่ทั้งนี้ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากปัญหาซับซ้อน ไม่สามารถจะแก้ไขอย่างรวดเร็วด้วยกลไกหรือโครงสร้างเดิมๆ ที่มีอยู่ นอกจากนี้ ยังมีการประสานความร่วมมือค่อนข้างน้อย การดำเนินงานส่งเสริมความมั่นคงในการอยู่อาศัยของชาวอุรูกลาไวย์ในจังหวัดภูเก็ต จะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ควรจะมีการนำเอาแนวคิดสิทธิชุมชนมาใช้ ซึ่งต้องเปิดโอกาสให้ชาวอุรูกลาไวย์มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เนื่องจาก ชาวอุรูกลาไวย์มีวิถีการดำรงชีวิตที่อยู่ร่วมกับฐานทรัพยากร สามารถหากินและดูแลทรัพยากรในฐานะของเจ้าของฐานทรัพยากรที่มีภูมิปัญญาที่ความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ และในการดำเนินงานพัฒนาจะต้องได้รับความร่วมมือทั้งจากชาวอุรูกลาไวย์ หน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่จะต้องทำงานแบบประสานความร่วมมือกัน โดยเฉพาะการจัดตั้งเป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษเพื่อส่งผลให้ชาวอุรูกลาไวย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการมีเอกลักษณ์ วัฒนธรรมที่มีความพิเศษและโดดเด่นท่ามกลางความเจริญและความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบัน และเป็นการพัฒนาที่ส่งเสริมให้ชาวอุรูกลาไวย์ได้ขับเคลื่อนด้วยตัวเองและไม่เป็นการทำลายวิถีวัฒนธรรมเดิม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- นพดล กิตติกุล. (2546) ชาวเลหาดราไวย์กับอนาคตของลูกทะเล. ใน **สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้**, หน้า 245-265. กรุงเทพฯ: แชนพรี พริ้นติ้ง.
- นฤมล อรุโณทัยและคณะ. (2546) **คนพื้นเมืองกับพื้นที่อนุรักษ์ โครงการนาร่องอันดามัน หมู่เกาะสุรินทร์**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นฤมล อรุโณทัย. (2548) ความรู้พื้นบ้านของมอแกน: รูปแบบการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. **วารสารวิจัยสภาวะแวดล้อม** 22, 1: 85.
- นฤมล อรุโณทัยและคณะ. (2549) **ชุมชนมอแกนและอุรูกลาไวย์กับพื้นที่คุ้มครอง**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- นฤมล อรุโณทัย. (2552) ความเปลี่ยนแปลงของบ้านและหมู่บ้านมอแกนที่หมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา ภายหลังเหตุการณ์สึนามิ. ใน **พลวัตชาติพันธุ์ภาคใต้: ผู้คนและชุมชนบริเวณเกาะและชายฝั่งอันดามัน**, หน้า 58. 28 พฤศจิกายน 2551 ณ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร.
- นันทกา เครืออินทร์. (2553) **รายงานวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอุรูกลาไวย์ จังหวัดภูเก็ต**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เมธีรา ไกรนที. (2552) พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานชุมชนอุรุกรักลาไวย์ในพื้นที่ภูเก็ตจากมุมมองนิเวศวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาต่างประเทศ

Engelhardt, Richard and Pamela Rumball Rogers. (1997) "The Phuket Project Revisited: The Ethno-Archaeology Through Time of Maritime Adapted Communities in Southeast Asia". **The Journal of the Siam Society** 85: 25-26.

พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ ดำรงของชาวเลและกลุ่มชาติพันธุ์ อื่น ๆ ในเกาะลันตา จังหวัดกระบี่¹

THE DYNAMICS OF INTERACTIONS AND ETHNIC
MAINTENANCE OF CHAO LAY AND OTHER LANTA
ISLANDERS IN KRABI PROVINCE

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาภรณ์ อุกฤษณ์²

Assistant Professor Dr. Aporn U-krit

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง พลวัตการปฏิสัมพันธ์และชาติพันธุ์ดำรงของชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม และมหาวิทยาลัยทักษิณ

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตกระบี่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่,
ap.ukrit@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพลวัตการปฏิสัมพันธ์และการอ้างชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ทางภาคใต้ของไทย ภายใต้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อันประกอบด้วย ชาวละ ชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทย ผ่านยุคสมัยของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตั้งแต่ยุคการตั้งถิ่นฐาน จนกระทั่งถึงยุคแห่งการท่องเที่ยวและหลังภัยพิบัติสึนามิ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และเทคนิควิธีทางมานุษยวิทยา ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและการเข้าไปพักอาศัยในชุมชน เพื่อสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ผลการวิจัยพบว่า เกาะลันตาเป็นที่อพยพหลบภัยของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์หลายยุคสมัย แม้เอกสารเก่าของทางราชการจะบันทึกเรื่องราวความโกลาหล ที่เกิดจากการเข้ามาพักอาศัยของผู้คนหลากหลายวัฒนธรรม จำเป็นต้องใช้กฎหมายในการจัดระเบียบสังคม แต่ขณะเดียวกันประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคำบอกเล่า ก็แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ในลักษณะพิเศษที่สร้างความสมานฉันท์ให้กับชาวเกาะลันตา ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรม การยกลูกให้เป็นลูกบุญธรรมแก่กัน การให้ลูกเป็นเกลอกัน การพึ่งพาหมอดำแยะร่วมกัน การแลกเปลี่ยน แบ่งปันเสื้อผ้า อาหาร ของใช้ จำเป็น มีลักษณะการแสดงพื้นบ้านคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ ปัจจัยที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาล เกี่ยวกับระบบการปกครองท้องถิ่น การจัดการศึกษาในโรงเรียน ตลอดจนน่ามีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่งผลต่อการผสมผสานความคิดที่เป็นพื้นฐานในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชาว

เกาะลันตา ขณะที่อีกด้านหนึ่ง นโยบายรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียวสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้วัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมดั้งเดิม เกิดชนชั้นทางสังคม ท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่แต่ละกลุ่มต่างพยายามอ้างอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนตลอดมา ด้วยสำนึกว่าเป็นชาวเล ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวไทย แต่งานวิจัยนี้พบหลักฐานว่า มีการรับวัฒนธรรมต่างกลุ่มเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม และมีการร่วมปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมด้วย อย่างไรก็ตาม พลวัตการปฏิสัมพันธ์และการอ้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยังคงปรับเปลี่ยนต่อไป ทั้งด้วยเหตุปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ความแตกต่างด้านการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ จำนวนประชากร อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยวและโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนหลังภัยพิบัติสึนามิ ได้กระตุ้นให้เกิดความสำนึกรักบ้านเกิดและการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่เป็นปรากฏการณ์ช่วงสั้น ในทางปฏิบัติมีหลายปัจจัยที่ทำให้การปฏิสัมพันธ์และการอ้างชาติพันธุ์เปลี่ยนไปสู่บริบทใหม่ที่มีลักษณะเป็นปัจเจก และให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าต้องการความอบอุ่นทางใจเยี่ยงในอดีต

คำสำคัญ: ชาวเกาะลันตา พลวัตการปฏิสัมพันธ์ ชาติพันธุ์อ้าง

Abstract

This paper aims to describe the dynamics of ethnic interactions, relations and maintenance of Lanta Islanders in Krabi Province, southern Thailand. These ethnic relations of the Chao Lay (Sea People), Muslim-Thai, Chinese Thai, and Thai exist amidst cultural diversity and can be traced back since the early historical settlement on the Island up until the tourism period and post-tsunami period. The author used qualitative research and anthropological participant observation methods with unstructured interviews to obtain the data, from doing literature review to living in the community. The research findings show that Lanta Island has been a safe haven for several ethnic groups through ages. Governmental documents recorded calamities resulted from the co-existence of several cultural groups, and confirmed the necessity of using regulation and laws to bring social order. However, local oral histories reflected special types of interactions and relations that brought about harmony among Lanta Islanders. Economic cooperation was the beginning point of ethnic relations, then intermarriage strengthens ties between cultural groups. Ethnic relations were encouraged through intergroup child adoption; creating sworn brotherhood-sisterhood or friendship; depending on same midwives; exchanges and sharing of clothes, food, and other necessities; sharing

similar cultural expressions. On one hand, nationalism policy created factors in local administration, educational system, and collective consciousness on local history, that resulted in integrating fundamental thinking about common identity as Lanta Islanders. On the other hand, the Pibunsongkhram policy on building a common nation allowed central culture to dominate traditional cultures and create stratified society amidst cultural diversity. Each group tries to maintain their ethnic identity and boundaries with the strong sense of being the Chao Lay, Chinese Thai, Muslim Thai, and Thai. The research found the evidence of integrating foreign cultures into one's owns and engaging in ethnic interactions and relations. The dynamics of ethnic interactions, relations, and maintenances remain active due to the factors of socio-cultural change, differences in educational levels, differences in economic status, and demographic change. Development in tourism businesses and the Project on Rehabilitation of Traditional Communities and Sustainable Ecological System Management after tsunami instigated the sense of appreciation of the Island Community and the revival of traditional ways of life. This all lasts only a short while. There are several factors in terms of practicality that carry out ethnic interactions, relations, and maintenance in to a new context based on

individualism and materialism. This is quite different from the social and spiritual emphasis that they once were in earlier days.

Keywords: Lanta Islanders, interaction dynamics, ethnic maintenance

1. บทนำ

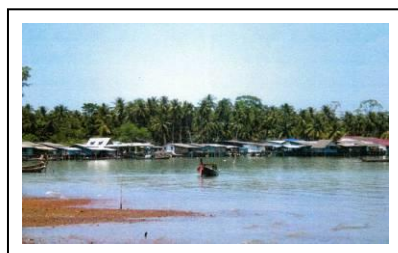
เกาะลันตา เป็นอำเภอหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณหมู่เกาะชายฝั่งทะเลอันดามัน เขตจังหวัดกระบี่ มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย ชาวเล (อุรักลาไวย์) ชาวมลายู-สยาม (ชาวไทยมุสลิม) ชาวจีน (ชาวไทยเชื้อสายจีน) และชาวสยาม (ชาวไทยพุทธ) มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ความร่วมมือกันทางธุรกิจ และสามารถอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่าง (ภาพที่ 1-2)

ประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา เกาะลันตาได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ มีการก่อตั้งโรงเรียน ที่ว่าการอำเภอและสถานที่ราชการต่างๆ พลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงเกิดขึ้นท่ามกลางการพึ่งพาอาศัยระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกันเองทางหนึ่ง และการบริหารจัดการของข้าราชการตามนโยบายของรัฐสยามอีกทางหนึ่ง ขณะเดียวกันแต่ละกลุ่มต่างมีพื้นที่และพรมแดนทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

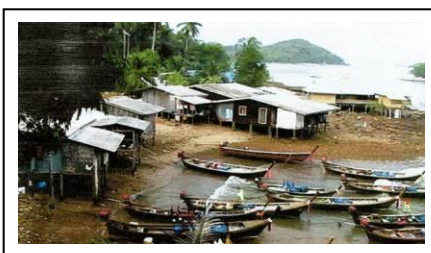
มีประเด็นคำถามว่า ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาวเกาะลันตามีพลวัตการปฏิสัมพันธ์ และการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างไร มีปัจจัยอะไรเป็นสื่อผสมเชื่อมโยงให้สังคมชาวเกาะลันตาดำรงอยู่ได้อย่างสันติ ธุรกิจท่องเที่ยวและภัยพิบัติสึนามิ มีผลกระทบต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์ และการธำรงชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตาหรือไม่ อย่างไร ผลการดำเนินงานโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืนหลังภัยพิบัติสึนามิ ภายใต้อำนาจร่วมมือของ United Nations

Development Programme (UNDP) มูลนิธิชุมชนไท และนักวิชาการท้องถิ่น ส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เหนียวแน่นขึ้นและสร้างความรู้สึก “ร่วมกัน” ได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย ประการแรก ต้องการศึกษาลวดลาย ปฏิสัมพันธ์และเหตุปัจจัยที่เป็นสื่อประสานเชื่อมโยงให้ชาวเกาะลันตามีปฏิสัมพันธ์ กันภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย ผ่านยุคสมัยของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประการที่สอง เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ พรหมแดนทางชาติพันธุ์ และพลวัตการอ้าง ชาติพันธุ์ของชาวเกาะลันตา ประการที่สาม เพื่อศึกษาผลกระทบของธุรกิจ ท่องเที่ยวและภัยพิบัติสึนามิ ที่มีผลต่อการปฏิสัมพันธ์และการอ้างชาติพันธุ์ของ ชาวเกาะลันตา และประการสุดท้ายเพื่อศึกษาผลการดำเนินงานโครงการฟื้นฟู วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดการระบบนิเวศที่ยั่งยืนหลังภัยพิบัติสึนามิ

1

2

ภาพที่ 1: ชุมชนบ้านหัวแหลม ที่พักอาศัยของชาวมุสลิมและชาวเล (ถ่ายเมื่อ 2549) ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 2: ชุมชนบ้านสังกาอู ที่พักอาศัยของชาวเลอุรักลาไว (ถ่ายเมื่อ 2549) ภาพโดยผู้เขียน

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และเทคนิควิธีการวิจัยเชิงมานุษยวิทยาวัฒนธรรมในการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาและระบบทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจแบบแผนพฤติกรรมทางสังคม ในประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศาสนาความเชื่อ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบนิเวศวัฒนธรรม ตลอดจนระบบเครือญาติ ที่รวมเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเกาะลันตา อันเป็นสื่อผสมผสานเชื่อมโยงให้เกิดพลวัตดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และสามารถค้นหาคำตอบที่ต้องการ ผู้วิจัยแบ่งวิธีการศึกษาเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (documentary research) ภาพถ่าย เอกสารเก่าของทางราชการ แผนที่โบราณ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่สอง ศึกษาข้อมูลภาคสนาม (field research) โดยเข้าไปอาศัยในชุมชนและเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ (participant observation) ในฐานะที่เป็นทั้งคนในและคนนอกในบางสถานการณ์ การเสวนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างไม่เป็นทางการ และตรวจสอบข้อมูลข้ามพรมแดนในรัฐเกดะห์ (ไทรบุรี) และรัฐปีนัง ในเขตประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย และประเทศอินโดนีเซีย

ขอบเขตด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศึกษาถึงการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตา พัฒนาการด้านการปกครองของรัฐสยาม ระบบเศรษฐกิจ การศึกษา สังคมวัฒนธรรม และพัฒนาการทางความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทำการศึกษา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเท่าที่จะสืบย้อนได้

ขอบเขตด้านการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ศึกษาทั้งในระดับปัจเจก และกลุ่มสังคม สืบย้อนกลับไปประมาณ 150-200 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะเฉพาะฝั่งตะวันตกของเกาะลันตาใหญ่ ตั้งแต่บ้านทุ่งหยีเพ็ง เลียบชายฝั่งทะเล ไปทางทิศใต้ เขตบ้านเจ๊ะหลี บ้านศรีรายา บ้านหัวแหลม จนถึงบ้านสังกะอู้ และเกาะปอ ซึ่งมีตลาดศรีรายาเป็นศูนย์กลางเป็นหลัก แต่อาจจะเชื่อมโยงถึงกลุ่มที่อาศัยบริเวณฝั่งตะวันออกของเกาะลันตาใหญ่ เกาะลันตาน้อย และบริเวณใกล้เคียง ควบคู่กับการศึกษาการอ้างชาติพันธุ์อย่างเป็นพลวัต โดยเน้นเฉพาะการอ้างอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์

3. ผลการวิจัย

3.1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

“ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือการศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น โดยมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของคนภายในเป็นสำคัญ” (ศรีศักร วัลลิโภดม 2552: 8) จากการสืบย้อนอดีตพบว่า ดินแดนที่เรียกว่า “เกาะลันตา” มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เคยปรากฏในแผนที่โบราณ และบันทึกของนักเดินเรือชาวอาหรับ เมื่อประมาณ 600 ปีที่ผ่านมา ระบุว่ามาถึง 3 แห่ง แต่ละแห่งต่างเป็นที่พักพิงของชาวเลทั้งกลุ่มมอแกนและอูรักลาไ้ย (Wheatley 1966: 240-259) แต่ที่ยังคงปรากฏชื่อเดิมในแผนที่ปัจจุบันเพียงแห่งเดียว ได้แก่ ลันตาใต้ (Janub Lanta) หรือหมู่เกาะลันตา ในเขตจังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ นอกจากนั้น หลักฐานจากแผนที่ราชสำนักสยาม ที่จัดทำขึ้นสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อประมาณ 200 ปีที่แล้ว ก็ได้ระบุชื่อ เกาะ

ลันตาใหญ่ เกาะลันตาน้อย (Santane และ Philip 2004) เกาะลันตาใหญ่ แหล่งที่ตั้งชุมชนเริ่มแรก มีภูเขาสูงยาวขนานไปกับตัวเกาะทำให้พื้นที่ของเกาะ ถูกแบ่งเป็นสองส่วน คือ ด้านหลังเกาะหรือที่ราบฝั่งตะวันตกของเกาะ ซึ่งในอดีตเป็น ถิ่นกันดารไม่มีที่กำบังลมในฤดูมรสุมจึงไม่ค่อยมีผู้คนพักอาศัย ปัจจุบันเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ส่วนด้านหน้าเกาะหรือที่ราบขนาดเล็กทางฝั่งตะวันออกของ เกาะเป็นที่ตั้งชุมชนดั้งเดิม และชุมชนเมืองเก่าศรีราชา ด้วยเหตุที่พื้นที่เป็นอ่าว ด้านในมีภูเขาอยู่ตรงกลาง ทำหน้าที่เป็นกำแพงธรรมชาติคอยกั้นลมมรสุมจาก มหาสมุทรอินเดีย เรือที่เดินทางไปมาระหว่างอินเดียกับจีน ผ่านช่องแคบ มะละกาจึงใช้เป็นจุดแวะพักเพื่อหลบพายุ

ลันตายุคโบราณมีร่องรอยคนพื้นเมืองกลุ่ม “ชาวเลโอริงลอนตา” เร่ร่อน พักพิง จนเมื่อประมาณ 500 ปีที่ผ่านมา เป็นยุคของการตั้งถิ่นฐานใหม่ยุคแรก มี กลุ่ม “ชาวเลอุรักลาไว” ผ่านช่องแคบมะละกาเข้ามาเร่ร่อนทำมาหากิน และ พักอาศัยชั่วคราวตามชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะ จนกลืนเข้ากับโอริงลอนตา ล่วง มาถึง ประมาณ 150-200 ปีที่แล้ว เข้าสู่ยุคของการตั้งถิ่นฐานใหม่ครั้งที่ 2 เมื่อ ชาวมุสลิมและชาวจีนเข้ามาจับจองพื้นที่สร้างที่พักอาศัย นับเป็นยุคเริ่มต้นของ การปฏิสัมพันธ์ หลังจากนั้นเกาะลันตากลายเป็นเส้นทางการค้าทางทะเล ผู้คน เข้ามาอยู่กันหนาแน่นขึ้น

ในปี พ.ศ. 2444 หรือประมาณ 100 ปีเศษ จึงเข้าสู่ยุคของการก่อตั้ง อำเภอก่อนหน้านั้น นอกจากชาวไทยจะเข้าไปในฐานะพ่อค้าแล้ว ในยุคนี้มีชาว ไทยเข้าไปพักอาศัยในฐานะข้าราชการและมีบทบาทในการปฏิสัมพันธ์กับทุก กลุ่มชาติพันธุ์บนเกาะลันตาด้วย จากเอกสารเก่าของทางราชการในช่วง

ประมาณปี พ.ศ. 2452-2480 (เอกสารเก่า 2452-2480, 2468-2480) กล่าวถึงปัญหานานาประการที่เกิดจากการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนต่างถิ่นต่างชาติพันธุ์ ต้องใช้กฎหมายบ้านเมืองในการจัดระเบียบ ช่วง 40-100 ปี เป็นยุคแห่งความรุ่งเรือง เป็นแหล่งประมงที่อุดมสมบูรณ์ เป็นท่าเรือแวะพัก บนเส้นทาง สิงคโปร์ ปีนัง สตูล กันตัง ลันตา กระบี่ พังงา ภูเก็ต ระนอง มีเรือสำเภาจีนแล่นไปขนส่งสินค้าจากลันตาโดยตรง และมีด่านศุลกากรเก็บภาษี ยุคนี้จึงมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มากที่สุด คาบเกี่ยวจนถึงยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 และต้องฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความทุกข์ยากระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงปี พ.ศ. 2482-2488 และการเกิดอัคคีภัยในตลาดศรีรายาถึง 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2472 และปี พ.ศ. 2496

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวเกาะลันตาดกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนต่างถิ่นยังคงดำเนินต่อไป ธุรกิจการประมงเฟื่องฟู เรือสำเภาจีนเปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์ นำสินค้าที่จำเป็นจากเกาะปีนังและสิงคโปร์เข้ามาขาย และรับซื้อถ่านไม้โกงกาง เปลือกไม้แสมสำหรับย้อมใบเรือ และสินค้าพื้นเมืองโดยใช้เงินเหรียญมาเลเซียเป็นสื่อกลางสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้า จนกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนเส้นทางการค้าไปใช้ทางบก เริ่มมีถนนสายกระบี่-ตรัง และมีเรืออวนลากเข้ามาทำการประมงชายฝั่ง ประกอบกับอีกหลายปัจจัย เกาะลันตาเข้าสู่ยุคแห่งความชบเซา คนหนุ่มสาวชาวจีน ชาวมุสลิมออกไปหากินต่างถิ่น ชาวจีน ชาวไทย นิยมส่งลูกไปเรียนหนังสือในตัวจังหวัด และเมืองหลวง ตลาดศรีรายามีแต่คนชราและเด็กๆ ใฝ่บ้านค้าขายเล็กๆ น้อยๆ

ยุคทองเที่ยวของเกาะลันตาเริ่มต้นประมาณปี พ.ศ. 2535 ผังตะวันออกของเกาะปรับเปลี่ยนไปทำธุรกิจท่องเที่ยว วัฒนธรรมแปลกใหม่ เข้ามาซ้อนทับและทำลายระบบสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม พร้อมกับการเข้ามาของ นักธุรกิจและนักท่องเที่ยวหลายชาติหลายภาษา ช่วงแรกทางฝั่งตะวันตกบริเวณตลาดศรีราชาที่เคยรุ่งเรืองยังคงเงียบเหงา โดยเฉพาะหลังจากปี พ.ศ. 2544 มีการย้ายที่ว่าการอำเภอเกาะลันตาจากตลาดศรีราชา ไปตั้งที่ตำบลเกาะลันตาน้อย ตลาดศรีราชาไร้ผู้คนสัญจร มีเพียงนักท่องเที่ยวที่พลัดหลงเข้าไปบ้าง จนกระทั่งถึงจุดเปลี่ยนอีกครั้ง หลังภัยพิบัติ “สึนามิ” ปลายปี พ.ศ. 2547 เนื่องจากมีกลุ่มบุคคลและหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้าไปให้ความช่วยเหลือ มีทั้งโครงการเร่งด่วนและโครงการฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืน มีการปรับปรุงบ้านไม้ริมน้ำ อาคารที่ว่าการอำเภอเก่ากลายเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตา ตลาดศรีราชาเป็นที่สนใจในฐานะเมืองเก่า (Lanta old town) มีชาวต่างชาติเข้าไปเช่าบ้านริมน้ำปรับปรุงเป็นร้านอาหาร ร้านเครื่องดื่ม ห้างเช่า พลิกฟื้นให้เกาะลันตามีชีวิตชีวา มีผู้คนผ่านเข้าไปเที่ยวมากขึ้น

3.2 การปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตา

ในยุคแรกของการปฏิสัมพันธ์เป็นการพึ่งพาด้านปัจจัยสี่เพื่อยังชีพ ชาวเลหาปลามาแลกข้าวสารเสื้อผ้า เบ็ดตกปลา สิ่งของจำเป็นจากชาวจีน ชาวลีต้องการเรือไม้กระดานที่แข็งแรงกว่าเรือไม้ระกำจากชาวมุสลิม ชาวจีนต้องการพืชผัก และเรือไม้ขนาดเล็กจากชาวมุสลิม ต้องการสินค้าพื้นเมืองจากทั้งชาวลีชาวมุสลิม และพ่อค้าชาวไทย ชาวมุสลิมต้องการอาหารทะเลจากชาวเล ต้องการข้าวของเครื่องใช้ เครื่องมือช่างจากชาวจีน ต่อมาชาวจีนริเริ่มทำเตาเผาถ่านไม้

โรงงานส่งออก ทำประมง และต่อเรือสำเภาขนาดใหญ่เพื่อบรรทุกสินค้าไปขายที่
ปีนัง สิงคโปร์และอินโดนีเซีย โดยได้รับความร่วมมือด้านแรงงานจากชาวเลและ
ชาวมุสลิม ในยุคนั้นกล่าวกันว่า หากต้องการทำงานใหญ่ให้สำเร็จจะต้องอาศัย
ความร่วมมือจากคน 4 คน หมายถึง ชาวมุสลิม ชาวเล ชาวไทยและชาวจีน ซึ่ง
จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและแบ่งงานกันทำตามความถนัด

การศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของชาวเกาะ
ลันตา ที่เกิดจากการสังสรรค์กันเพื่อรวมพลังกันปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม
ธรรมชาติ และสร้างภูมิปัญญาในการทำมาหากิน จำเป็นต้องทำความเข้าใจ
ความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันใน "พื้นที่ทางวัฒนธรรม" เดียวกันในฐานะคนใน
ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2552: 7-8) อธิบายว่า ระดับที่มีขอบเขตกว้าง เรียกว่า
ภูมิวัฒนธรรม (cultural Landscape) ระดับกลาง เป็นระดับท้องถิ่นที่ผู้คนหลาย
กลุ่ม หลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านเป็นเมือง เรียกว่า นิเวศวัฒนธรรม
(cultural ecology) และระดับเล็ก เป็นระดับชุมชนบ้านเดียวกันที่ทำให้แลเห็น
คนและวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันในชุมชน เรียกว่า ชีวิตวัฒนธรรม (cultural life)

สภาพที่ตั้งของเกาะลันตา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายู ได้รับ
อิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ หรือ "ลมพลัด" และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ
หรือ "ลมออก" ส่งผลให้ระบบนิเวศ ชายฝั่งทะเลแถบนี้มีสารอาหารของสัตว์น้ำตัว
อ่อนที่อุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งกำเนิดของพืชและสัตว์นานาชนิด มีความ
หลากหลายทางชีวภาพ ปลาเค็ม กุ้งแห้ง และกะปิ จึงเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของ
เกาะลันตามาตั้งแต่อดีต (ภาพที่ 3-7)

ภาพที่ 3-7: อาหารหลักของชาวลันตาทุกกลุ่มชาติพันธุ์ คือ อาหารทะเล
ประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา (ถ่ายเมื่อ 2550) ภาพโดยผู้เขียน ยกเว้น
ภาพ 5 เป็นภาพเก่าอนุเคราะห์จากชาวเกาะลันตา

ชายฝั่งด้านตะวันออกของเกาะเป็นป่าชายเลนที่ค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นแหล่งผลิตพื้นและถ่านไม้โกงกางส่งออก เปลือกไม้โกงกางใช้สำหรับ ย้อมใบเรือสำเภา ชัน และน้ำมันยาง ก็เป็นสินค้าหลักที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ในอดีตเช่นกัน นอกจากนั้น บริเวณหมู่เกาะลันตา ยังเป็นแหล่งไม้ใหญ่ ที่สามารถ นำมาต่อเรือประมง เรือหัวโทง เรือสำเภาจีนขนาดใหญ่ และเป็นแหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมไปด้วยสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของ ชาวเกาะลันตาด้วย

การปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจดังกล่าว นำไปสู่การแต่งงานข้ามกลุ่ม ชาติพันธุ์ การยกลูกให้เป็นลูกบุญธรรม และให้ลูกเป็นเกลอกัน อันเป็นภูมิปัญญา ในการสร้างสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ และสร้างมิตรภาพต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่ชาวมุสลิม ชาวเล ชาวไทย และชาวจีน รู้จักสนิทสนมกันสามารถเดิน เข้าออกกินข้าวบ้านคนจีนในตลาดศรีราชาได้ทุกหลัง ชาวจีนเดินทางไปเยี่ยม ชาวเลและชาวมุสลิมก็ได้ปลา ได้พืชผักติดมือกลับบ้าน เคยมีชาวมุสลิมเข้าพิธี อุปสมบทพร้อมๆกับเพื่อนชาวจีนและชาวไทย เพื่อเรียนรู้คำสอนทางพุทธศาสนา ชาวมุสลิมบางคนก็เป็นลูกศิษย์วัด ชาวเลร่วมไปวัดทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา พุทธ ชาวจีนมักจะเรียกชาวเลว่า “พี่น้องเรา” ชาวจีนคนหนึ่ง เล่าว่าสมัยก่อน เคยไปร่วมงานแต่งงานชาวเล พอไปถึงชาวเลจะกรุกันมาแบกเรือขึ้นฝั่ง ส่วนชาวมุสลิมหากชาวจีนที่นับถือกันไปร่วมงานจะนำเสลี่ยงมารับและล้างเท้าให้ก่อน เข้างานเป็นการให้เกียรติกัน ชาวจีนจะให้เงินช่วยงาน

ที่น่าสนใจ การที่แม่บ้านชาวจีนต้องพึ่งพาหมอต้าแยชาวมุสลิมและ ชาวเล เป็นการสร้างความผูกพันให้เด็กตั้งแต่แรกเกิด ลูกๆ ชาวจีนจะต้องเรียก

หมอที่ทำคลอดว่า มะ (แม่) และหากเลี้ยงยากต้องยกให้เป็นลูกบุญธรรม หรือ ฝากหมอต้าแยเลี้ยงไว้ก่อน หมอต้าแยสามารถเดินเข้าออกและกินข้าวบ้าน คนจีนได้แทบทุกหลังเช่นกัน นับเป็นการสร้างความสัมพันธ์พิเศษระหว่าง ครอบครัวต่างชาติพันธุ์ โดยเฉพาะเป็นบทบาทหน้าที่ของฝ่ายผู้หญิง ในการสร้าง ไม้ตรีด้วยของฝาก ของขวัญ เสื้อผ้า ข้าว ปลา อาหาร เครื่องใช้จำเป็น ดูแลทุกข์สุข และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แม่บ้านชาวจีนจะฝึกสอนเสื้อ ทำเครื่องจักสานจาก ขาวมุสลิมและชาวเล ส่วนขาวมุสลิมเรียนตัดเย็บเสื้อผ้ากับชาวจีน และช่วย เลี้ยงลูกทำงานบ้านตอบแทน

นอกจากนั้น นโยบายของรัฐก็มีผลต่อพลวัตการปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะ ลันตา ในช่วงแรกของการก่อตั้งอำเภอ รัฐสยามปกครองแบบเทศาภิบาล กระบี่ขึ้นอยู่ กับมณฑลภูเก็ต มีพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นสมุหเทศาภิบาลที่ มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษา การเกษตร สาธารณสุข การคมนาคม และการปราบปรามโจรผู้ร้าย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลผลเอกสารและ จดหมายเหตุ 2542: 57-58) เด็กทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีโอกาสเรียนร่วมกัน พ่อแม่ ขาวมุสลิมที่อยู่ไกลออกไปจะฝากลูกให้อยู่บ้านชาวจีนในตลาดศรีวิชัยเพื่อเข้า โรงเรียน อีกทั้งมีการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น ลิเกป่า มะโย่ง ร้องเง้า ด้วย

ขณะเดียวกันนโยบายชาตินิยม ยุครัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ส่งผลให้วัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้ามาครอบงำและทำลายวัฒนธรรมหลากหลาย ในท้องถิ่น เกิดชนชั้นทางสังคม จากนโยบายที่บังคับให้สวมเสื้อ รัดเข็มขัด สวม หมวก และห้ามกินหมาก ชาวจีน ชาวไทย และขาวมุสลิมที่มาจากสังคมที่ เจริญกว่า สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้ แต่ชาวเลรักอิสระใช้ชีวิต

กลางทะเล ต้องหลบซ่อนไม่กล้าเดินเข้าตลาด เพราะกลัวตำรวจจับ ในยุคนี้มีการเปลี่ยนชื่อ ประเทศ ประชาชน และสัญชาติจากสยามเป็น “ไทย”

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมวัฒนธรรมเริ่มเปลี่ยนไป การพึ่งพาทางเศรษฐกิจก็เริ่มปรับเปลี่ยนไปด้วย ในยุคที่เกาะลันตาชบเซา ชาวเลยังคงพึ่งพานายทุนชาวจีน โดยเช่าซื้อเรือและอวน เพื่อจับกุ้งมาส่งขายและหักหนี้ไว้บางส่วน ส่วนชาวมุสลิมทำสวนยางพารา ปลูกพืชผักสวนครัว ทำไร่ ชาวจีนทำอุตสาหกรรมถ่านไม้โก่งกาง ค้าขาย ชาวไทยที่ตั้งถิ่นฐานบนเกาะจะแต่งงานกลมกลืนกับชาวจีนและชาวมุสลิม ทั้งชาวไทยและชาวจีนนิยมส่งลูกไปเรียนในตัวจังหวัดและเมืองหลวง เมื่อจบการศึกษาจะทำงานต่างถิ่นและแต่งงานกับคนต่างถิ่น ชาวมุสลิมให้ลูกเรียนระดับมัธยมในท้องถิ่น และระดับอุดมศึกษาบ้าง แต่ชาวเลส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาภาคบังคับก็จะออกทำงาน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิม ชาวเล ชาวจีน ในรุ่นหลังจึงห่างเหินกันไป ประกอบกับการปกครองของชาติเข้มแข็งขึ้น มีการพึ่งพารัฐชาติมากกว่าพึ่งพากันเอง เจ็บไข้ไม่สบาย หรือคลอดลูกจะพึ่งพาหมออนามัยมากกว่าหมอพื้นบ้านและหมอตำแย

เมื่อถึงยุคการท่องเที่ยว ชาวเลที่มีเรือของตนเองจะวางไข่จับปลาขายให้รีสอร์ท หรือรับจ้างขับเรือนำชมธรรมชาติ ดำน้ำดูปะการัง การพึ่งพาอาศัยลดน้อยลง แต่ผู้คนดั้งเดิมในชุมชนยังคงซื้อขายผูกพันกัน จนกระทั่ง ยุคหลังภัยพิบัติสึนามิ มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือทั้งโครงการเร่งด่วน เข้าไป การแจกสิ่งของยังชีพ เรือ อวน และบ้านพร้อมที่ดิน ฯลฯ ความพร้อมทางด้านที่อยู่อาศัย เครื่องมือหากินทำให้ไม่จำเป็นต้องพึ่งพานายทุน แม้โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนและการจัดระบบนิเวศที่ยั่งยืน ภายได้

ความร่วมมือของ UNDP มูลนิธิชุมชนไท และนักวิชาการท้องถิ่น จะเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชนเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม ส่งเสริมอาชีพ สร้างพินิจทัศน์ชาวเกาะลันตา ฯลฯ ดูเหมือนว่า ผู้คนชาวเกาะลันตาจะมีสำนึกรักบ้านเกิด และให้ความร่วมมืออย่างดีในช่วงแรก แต่เมื่อโครงการจบลง แยกกันไป ในระดับปัจเจกคนเก่าแก่ยังคงนับถือกัน คิดถึงก็ไปเยี่ยมเยียนกัน แต่ด้วยภาระหน้าที่ ซึ่งต่างต้องทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว การปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปันที่ไม่เท่าเทียมกันก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันบ้าง ดังที่ชาวมุสลิมท่านหนึ่งเปรยว่า “สมัยก่อนคนไทย แขก จีน ชาวเล แต่งงานกัน สามัคคีกัน มีไม้กระดานสักแผ่นก็ช่วยกันยก ช่วยกันหามแต่ทุกวันนี้ต่างคนต่างทำ หน่วยงานของรัฐไม่ยุติธรรมทำให้เกิดการแตกแยก คนจนหัวใจจะเจ็บกว่าคนมีเงิน เวลาไปติดต่อราชการ ปฏิบัติไม่เหมือนกัน แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่สร้างความเป็นธรรม ทำให้คนแตกแยกกัน”

3.3 อัตลักษณ์ พรมแดนทางชาติพันธุ์และการอ้างทางชาติพันธุ์

ท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะชาวเกาะลันตาด้วยกัน แต่ละกลุ่มต่างมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง อันสืบทอดจากถิ่นฐานดั้งเดิมที่จากมา มีการแบ่งพรมแดนทางวัฒนธรรมตามสำนึกทางชาติพันธุ์ว่าเป็นชาวเล ชาวจีน ชาวมุสลิมและชาวไทย ซึ่งต่างพยายามอ้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน ขณะเดียวกันมีการรับวัฒนธรรมต่างกลุ่มเข้าไปผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมด้วย และแม้ต่างดำรงชีพด้วยการพึ่งพาระบบนิเวศในพื้นที่เดียวกัน แต่มีวิถีทางในการทำมาหากินที่แตกต่างกัน จึงเอื้อต่อ

การพึ่งพาอาศัยกันมากกว่าการแย่งชิงกัน ดังคำกล่าวที่สืบทอดกันมาว่า “ชาวเล
เร่ร่อน หาลาปลา แยกจองที่ทำนา ทำสวน ต่อเรือ คนจีนค้าขาย คนไทยเป็นนาย”

“ชาวเลเร่ร่อนหาลาปลา” ชาวเล เรียกตนเองว่า “อูรักลาไ้ย้” มีสมญาว่า
ยิปซีทะเล หรือยิปซีน้า เพราะเร่ร่อนหากินในทะเล ใช้ภาษาอูรักลาไ้ย้ ตระกูล
ออสโตรนีเซียน เป็นภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน ชอบร้องรำทำเพลง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์
แรกที่เข้ามาพักพิงบริเวณหมู่เกาะลันตา แต่เป็นกลุ่มสุดท้ายที่ขึ้นตั้งถิ่นฐานถาวร
บนแผ่นดิน เนื่องจากไม่มีวัฒนธรรมในการจับจอง เพียงอาศัยเรือเร่ร่อนหากิน
เพื่อยังชีพเท่านั้น ดังคำกล่าวว่า “ชาวเลเราเสาะเรือนอยู่ในพาย (ห่อผ้า) นาคอยู่ในเล
(ทะเล)” ประมาณช่วง 70 ปีที่แล้ว บัลคีลีย์ บันทึกเกี่ยวกับเรือของชาวเลเกาะ
ลันตาว่า “เห็นเรือหน้าตาแปลกๆ ที่ทำด้วยไม้คอร์ก (ไม้ระกำ) ลำยาว ๆ ลำหนึ่ง
มาจอดเกยตรงหน้าหาด เรือลำนั้นหนักเพียบเสียจนกระทั่งมองออกไปแล้ว
ดูเหมือนพวกยิปซีน้าและหัวหน้าของเขากำลังนั่งอยู่ในทะเลอย่างไรรออย่างนั้น”
(สแตนตัน 2550: 314-316) ระยะเวลาเมื่อหวนกลับมาที่เดิม มักพบว่ามียุคอื่นเข้า
มาจับจองแล้ว เมื่อไม่มีพื้นที่ว่างให้เร่ร่อนพักพิงต่อไป จำต้องขึ้นมาสร้างเพิงพัก
หลังเล็กๆ อยู่เป็นกลุ่มเพื่อความปลอดภัย ชาวเลนับถือผีบรรพบุรุษและสิ่งเหนือ
ธรรมชาติ มีศาลใต้อาโอะบาตัย เป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบพิธีกรรม
ประเพณีที่ให้ความสำคัญที่สุด คือ ประเพณีลอยเรือ (ภาพที่ 8-9) มีการรับ
วัฒนธรรมจากกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานมาก่อน เช่น ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ส่วนประเพณี
ตกแต่งหลุมฝังศพ ได้แบบอย่างจากพิธีเซ็งเม้งของชาวจีนและพิธีเยี่ยม กุโบร์ของ
ชาวไทยมุสลิม

ปัจจุบัน มักจะเรียกชาวเลว่าชาวไทยใหม่ ผู้สูงอายุยังคงพูดภาษาอุรักลาไวย์ ส่วนเด็กชาวเลรุ่นใหม่นิยมพูดภาษาไทยถิ่นใต้ แม้เปลี่ยนวิถีชีวิตมาตั้งถิ่นฐานถาวร มีการรับวัฒนธรรมต่างกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม บ้างก็ ไปวัดทำบุญทางพุทธศาสนาร่วมกับชาวไทยพุทธ แต่ยังคงหากินทางทะเล ชอบร้องรำทำเพลง และรักษาพรหมแดนทางชาติพันธุ์ ด้วยการร่วมสืบสานประเพณีลอยเรือตลอดมา และมีแนวโน้มจะดำรงต่อไปจนกว่าจะไม่มีผู้นำที่จะสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมลอยเรือ อย่างไรก็ตาม หลังจากภัยพิบัติสึนามิ ชาวเลเกือบร้อยละห้าสิบ เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ตามคำชักชวนของกลุ่มคริสต์จักรที่เข้ามาแจกของยังชีพ จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งครั้งใหญ่ในกลุ่มชาวเลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

8

9

ภาพที่ 8-9: ภาพเรือปลาจึกของชาวเลบ้านหัวแหลมและสังกาอู้ (ถ่ายเมื่อ 2549) เปรียบเทียบกับเรือใบของชาวที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับเรือใบของทางตะวันตก (ภาพที่ 9 ที่มา: Kemp. 2002: 68) ภาพโดยผู้เขียน

“แขกจอกที่ทำนา ทำสวน ต่อเรือ” แขก เป็นคำที่ชาวบ้านเรียกกันเองในชุมชน หมายถึง ชาวมุสลิมหรือชาวไทยมุสลิม ในอดีต คือ กลุ่มชาวยุทธ-มลายู ที่อพยพหลบภัยมาจากบริเวณดินแดนสยามทางภาคใต้ ตั้งแต่เขตจังหวัดสตูลไปจนถึงรัฐกลันตัน ปะลิส และรัฐเกดะห์ (ไทรบุรี) หลายกลุ่มในช่วงเวลาต่างกัน เดิมพูดภาษาไทยบ้าง (กลุ่มมลายู-สยาม) ภาษามลายู ตระกูลออสโตรนีเซียน เช่นเดียวกับภาษาอูรักลาไยบ้าง นิยมทำสวนปลูกผัก ทำนาทำไร่ เมื่อเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐาน จึงตั้งบ้านเรือนห่างๆ เพื่อจับจองพื้นที่ และปลูกต้นไม้ ต้นหวาย เป็นเขตแดน ต้นไม้จะออกหน่อกระจายกว้างออกไปเรื่อยๆ มีความเชี่ยวชาญในการทำสวนต่อเรือขาย และใช้เรือแจวเป็นพาหนะ มีมัสยิดศรีรายาเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางศาสนา วิถีชีวิตของชาวมุสลิม ขึ้นกับหลักการทางศาสนาอิสลาม 2 ประการ คือ หลักศรัทธา (รูกนอีมาน) และหลักปฏิบัติ (รูกนีสลาม) ประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีถือศีลอด เข้าสู่ฮัจญ์ และการทำนมาซ (ละหมาด) ฯลฯ

ปัจจุบันชาวไทยมุสลิมใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร กลุ่มที่อยู่ด้านหน้าเกาะ ยังคงทำสวนยางพารา ปลูกพืชผัก ส่วนด้านหลังเกาะทำธุรกิจท่องเที่ยวหรือขายที่ดินให้นายทุน แต่อัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ ด้านความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาเข้มข้นกว่าในอดีต เช่น การแต่งกายของสตรี การปฏิบัติตนตามหลักการของมุสลิมอย่างเคร่งครัด และหลีกเลี่ยงกิจกรรมทางสังคมที่เคยร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่ขัดกับหลักศาสนา บางชุมชนมีการกำหนดหลักการปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชนด้วย

“คนจีนค้าขาย” คนจีน หรือชาวจีนที่เข้ามาอาศัยบนเกาะลันตา ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย หลบภัยการเมืองจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง มาอยู่แถบป็นัง สิงคโปร์ แล้วเดินทางเข้ามาตกปลาทำปลาเค็มกลับไปขาย ต่อมาจับซื้อของพื้นเมืองจากชาวมุสลิมและชาวเล สร้างโกดังเก็บของขณะระลอมมรสุม และสร้างบ้านเรือนตั้งถิ่นฐานถาวรทำมาหากินบริเวณตลาดศรีรายา มีการแต่งงานกับชาวเล ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยพุทธบนเกาะ ลูกครึ่งที่เกิดจากชาวจีนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เรียกว่า บาบ๋า ในช่วงที่ลูกหลานเข้าเรียนในระบบของรัฐได้เปลี่ยนจากแซ่มาใช้นามสกุลและตั้งชื่อแบบไทย ส่วนใหญ่ชาวจีนไหหลำเข้ามาประกอบอาชีพ ทำปุ๋ย ทำทอง ตัดผม เปิดร้านขายกาแฟ ส่วนชาวจีนฮกเกี้ยนต่อเรือสำเภา ทำเตาถ่าน ค้าขาย ในช่วงแรกคนจีนใช้เรือเปิด ต่อมาใช้เรือสำเภา หรือเรือใบสามหลักบรรทุกถ่านไม้โกงกาง เดินทางค้าขายระหว่างป็นัง สิงคโปร์ และเกาะลันตา ชาวจีนสืบทอดความเชื่อในพุทธศาสนาเถรวาทมหายานมาจากบ้านเกิด มีหิ้งบูชาพระ และหิ้งบรรพบุรุษประจำบ้าน มีศาลเจ้า “ซาต่องฮอง” เป็นศูนย์กลางสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ขณะเดียวกันก็ร่วมกันสร้างวัด และไปวัดฟังธรรมร่วมกับชาวไทยพุทธในวันสำคัญทางศาสนาของไทยด้วย

ลูกหลานชาวจีนปัจจุบันกลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน พูดภาษาไทยเป็นหลัก ลูกหลานชาวจีนที่ยังอาศัยในตลาดศรีรายา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ไปวัดฟังธรรมร่วมกับชาวไทยพุทธ แต่ยังคงรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์และปฏิบัติตนตามความเชื่อทางศาสนาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ยังคงถือศีล

กินเจ และไหว้บรรพบุรุษตามประเพณี ทำพิธีศพและฝังศพแบบจีน แต่ลูกหลานชาวจีนที่ไปอยู่ต่างถิ่น จะกลืนกลายเป็นคนไทยพุทธ

“คนไทยเป็นนาย” คนไทย หรือชาวไทย เดิมเรียกกันว่า ชาวสยาม นับถือศาสนาพุทธ ปัจจุบันหมายถึง ชาวไทยพุทธ ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่เดินทางมาจากที่อื่น อาศัยตามบ้านพักข้าราชการรอบๆ ที่ว่าการอำเภอและด่านศุลกากร หรือเป็นชาวบ้านจากแผ่นดินใหญ่ เข้ามาค้าขาย อาศัยปะปนอยู่กับชาวจีน และชาวมุสลิมบ้าง มีการนับญาติ และสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ด้วยการแต่งงาน ผูกมิตร ผูกเกลอ กับกลุ่มอื่นๆ แต่ส่วนใหญ่จะสนิทสนม และรับวัฒนธรรมจากชาวจีนมากกว่า มีการร่วมมือกันสร้างวัดและทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ในฐานะที่เป็นชาวพุทธด้วยกัน มีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต และวันสำคัญพุทธศาสนาที่สืบทอดจากถิ่นฐานเดิม เช่น ประเพณีแห่(กระ)จาดสารทเดือนสิบ ประเพณีการอุปสมบทภิกษุและสามเณร ฯลฯ (ภาพที่ 10-14)

ปัจจุบันชาวไทยพุทธ ที่ยังคงตั้งถิ่นฐานบนเกาะลันตา อาศัยปะปนอยู่กับชาวจีน และชาวมุสลิม แต่ส่วนใหญ่จะกลมกลืนไปกับชาวจีนจนแยกไม่ออกไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด การแต่งกายและวิถีชีวิต และยังคงไปทำบุญที่วัดเกาะลันตา และถือศีลกินเจร่วมกับชาวไทยเชื้อสายจีน

ภาพที่ 10: ข้าราชการชาวไทย ชาวจีนและชาวเล บนเกาะลันตาเข้าร่วมประเพณี
แห่จาดของชาวไทย ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 11-12: ชาวเลร่วมขบวนแห่นำประเพณีการบวชนาคของชาวไทยและชาวจีน
จากตลาดศรีราชาไปวัดเกาะลันตา ภาพโดยผู้เขียน

13

14

ภาพที่ 13-14: ประเพณีการแห่เรือและการรำรอบไม้กันผีของชาวเลอุรักลาไว้ย
จากบ้านสังกาอูมาสมทบกับชาวเลบ้านหัวแหลมชุมชนดั้งเดิม
แห่งหนึ่งของชาวเลเกาะลันตา ภาพโดยผู้เขียน

4. สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์ ในภาพรวมผู้วิจัยพบลักษณะพิเศษของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ว่า เกาะลันตาเป็นที่หลบภัย (shelter) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานหลายยุคสมัย จากนั้นความต้องการพื้นฐานเพื่อยังชีพเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ส่งผลให้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน แล้วก้าวไปสู่การแต่งงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรม การยกลูกให้เป็นลูกบุญธรรม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และกระชับมิตร ด้วยการให้ลูกเป็นเกลอกัน สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน เช่น ฮิคส์และเลส (Hicks and Leis 1977: 7) ที่ว่าเงื่อนไขด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีศักยภาพแตกต่างกัน จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกัน

และกัน เป็นเหตุจูงใจให้ผู้คนต้องการผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติและเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน เพื่อรวมเป็นกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์ที่เข้มแข็ง ขณะเดียวกันแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเกาะลันตายังต้องการธำรงอัตลักษณ์และพรมแดนชาติพันธุ์ของตนไว้ ดังทัศนะของโคเฮน และชวาร์ซ (Cohen 1974: xi, Schwartz 1975: 107-108) ที่มองว่าความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมในระหว่างกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในระบบสังคมเดียวกัน ทำให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกในการธำรงชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตของกลุ่ม

ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการสืบค้นเรื่องราวของชาวเกาะลันตาในอดีตที่ผ่านมาซึ่งทำให้สามารถบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกาะลันตาขึ้นเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตา ผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ธิดา สาระยา (2539: 114-178) ที่ว่า ทำให้รู้ถึงสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ทัศนคติ ความคิดของคน และสืบย้อนเรื่องราวและวิถีชีวิต ตลอดจนพัฒนาการทางความคิดของกลุ่มคนที่เกิดขึ้นสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต ดังข้อมูลที่ได้จากคำบอกเล่าของชาวเกาะลันตา หลักฐานจากเอกสารเก่า ร่องรอยจากวัตถุ และสถานที่ ในลักษณะที่เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตเคลื่อนไหวผ่านกลุ่มคนภายในชุมชนที่มีสำนึกร่วมในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น จนกระทั่งมีการผสมผสานความคิดที่เป็นพื้นฐานในการสร้างอัตลักษณ์ของสังคมชาวเกาะลันตาในปัจจุบัน

ส่วนการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจผ่านระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) สอดคล้องกับแนวคิดของบาร์ธ (Barth 1969) ที่มองว่า นิเวศวัฒนธรรม ซึ่งมีโครงสร้างการพึ่งพาสภาพแวดล้อมในสังคมที่มีกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่าหนึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน มีการครอบครองธรรมชาติร่วมกัน อาจจะสัมพันธ์กันเรื่องพรมแดน หรือเรื่องอื่นๆ อาจจะมีการจัดหาสินค้าสำคัญที่แตกต่างกันมาบริการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กันด้านการค้า อาจจะมีการร่วมพิธีกรรมกันด้วย กิจกรรมต่างๆ เป็นช่องทางเชื่อมโยงคนต่างกลุ่มวัฒนธรรมให้ต้องปรับตัว เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ดังที่ปรากฏว่าระบบนิเวศวัฒนธรรมของชาวเกาะลันตา ซึ่งเป็นสังคมที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ถึง 4 กลุ่ม อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน มีการครอบครองธรรมชาติร่วมกัน มีโครงสร้างการพึ่งพาสภาพแวดล้อม ที่นำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อร่วมมือกันสร้างพลังในการแก้ปัญหาและสร้างภูมิปัญญาในการทำมาหากิน มีการแลกเปลี่ยนสินค้าที่แตกต่างกันและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ได้นำไปสู่การแต่งงาน สร้างปฏิสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีการร่วมพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้ชาวเกาะลันตาได้ปรับตัวเข้าหากันและสามารถอยู่ร่วมกันได้

อย่างไรก็ตาม แม้จะเห็นด้วยกับทัศนะของประเวศ วะสี (2546: 22, 39) ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่า “ทำให้เกิดความสอดคล้อง เกิดความงาม ทำให้อยู่รอด และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกันจะทำให้เกิดนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประชาชนจะนำไปสู่มิตรภาพระหว่างคนต่างเผ่าพันธุ์

จะส่งเสริมสันติภาพ เพราะประชาชนมีความโน้มเอียงที่จะเป็นมิตรกันอยู่แล้ว” แต่ในความเป็นจริงก็ต้องมีความขัดแย้งกันบ้าง สอดคล้องกับทัศนะของ อมรา พงศาพิชญ์ (2534: 130) ที่ว่า การที่มนุษย์ต่างชาติพันธุ์ สามารถพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อความอยู่รอดนั้น จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งไม่ได้ และการปรับตัวเพื่อลดความขัดแย้ง ส่งผลให้บางกลุ่มมีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น บางกลุ่มมีอำนาจลดลง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่อาศัยในชุมชนเดียวกันจึงมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ขึ้นอยู่กับอำนาจทางการเมืองการปกครอง และผู้นำของแต่ละกลุ่มด้วย

ดังจะเห็นว่าเมื่อเวลาผ่านไป ความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีเข้ามา มีบทบาท ความจำเป็นในการพึ่งพากันเองลดน้อยลง โดยเฉพาะในยุคของการท่องเที่ยว ผู้คนต้องการแสวงหาวัตถุมากกว่าความต้องการความอบอุ่นทางใจ อย่างในอดีต ประกอบกับความแตกต่างด้านฐานะการเงิน การศึกษา และความขัดแย้งทางความคิดทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ปฏิสัมพันธ์ของชาวเกาะลันตาจึงไม่เหนียวแน่นอย่างในอดีต ปัจจุบันชาวไทยมุสลิมมีประชากรมากที่สุดบนเกาะลันตา เพราะมีข้อห้ามเรื่องการคุมกำเนิด จึงได้รับเลือกเป็นผู้นำเกือบทุกชุมชน อำนาจการต่อรองที่เคยขึ้นอยู่กับชาวจีนจึงเปลี่ยนมาอยู่ในมือของชาวไทยมุสลิม

ขณะเดียวกันการอ้างอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ก็อ่อนแอลง ด้วยการถูกกระทำให้เป็นปัจเจกชนมากขึ้น การเข้ามาของสื่อวัฒนธรรมจากภายนอกในยุคท่องเที่ยวและความหวังดีขององค์กรต่างๆ ในยุคหลังภัยพิบัติสึนามิ ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์เช่นกัน ชาวเกาะลันตาจึงต้องตั้งมั่น และปรับตัวให้รู้เท่าทันกระแสวัฒนธรรมเหล่านี้ให้ได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลผลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542) **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัด กระบี่**. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- ธิดา สารยา. (2529) **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- ประเวศ วะสี. (2546) **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552) **เรือนไทย บ้านไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สแตนตัน, แมรี บัลคิลีย์ (เรียบเรียง). (2550) **สยามคือบ้านของเรา**. เด็กวัฒนา รุ่น 100 ผู้แปล. กรุงเทพฯ: คณะบุคคลวัฒนา รุ่น 100.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2534) **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์ สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกสารเก่า. (2452-2480) **บันทึกการประชุม ของอำเภอกะลันตา** สำหรับปี 2452-2480.
- เอกสารเก่า. (2468-2480) **สมุดบัญชี รับผิดชอบ (คำสั่ง รายงาน)** สำหรับ ปี 2468-2480.

ภาษาต่างประเทศ

- Barth, Fredrik (ed.). (1969) **Ethnic Groups and Boundaries**. Boston: Little Brown and Company.
- Cohen, Abner. (1974) "Introduction: the Lesson of Ethnicity," in **Urban Ethnicity**, Cohen, Abner (ed.). London: Tavistock.
- Hicks, George L. and Leis, Philip E. (1977) **Ethnic Encounters: Identities and Contexts**. North Scituate, Mass.: Duxbury Press.
- Mead, George H. (1964) **On Social Psychology**. Anselm Strauss (ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Phasuk, Santanee and Stott, Philip. (2004) **Royal Siamese Maps: War and Trade in Nineteenth Century Thailand**. Bangkok: River Books Co., Ltd.
- Schwartz, Theodore. (1975) Cultural Totemism: Ethnic Identity Primitive and Modern. In **Ethnic Identity : Cultural Continuities and change**. George De Vos and Lola Romanucci-Ross (eds.). Palo Alto, Cal., Mayfield Publishing Company.
- Wheatley, Paul. (1966) **The Golden Khersonese**. Reprinted 2th edition. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.

“อ่านน้ำจ๋าลม อ่านฟ้าจ๋าดาว” ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล ของชาวอุรากลาวัว: รูปแบบ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ถูกละเลย¹

READING THE SEA, MEMORIZING THE WINDS:
READING THE SKY, MEMORIZING THE STARS:
MARINE LOCAL WISDOM OF THE URAK LAWOI—
DEPRECIATED FORMS OF NATURAL RESOURCE
MANAGEMENT

นันทกา เครืออินทร์²

Nantaka Khua-in

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง Indigenous Knowledge and Natural Resource Management: Development Impacts on the Transfer of Knowledge of the Urak Lawoi in Southern Thailand ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วท.ม. การวางแผนสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² อาสาพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอถลาง กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, biplu_biplu@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอุรักลาไวย์ แห่งบ้านราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อความรู้ที่เกิดจากการสังเกตธรรมชาติของทะเล ผ่านการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศทางทะเลมาเป็นเวลายาวนาน จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันประกอบด้วยความรู้เชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ที่ชาวอุรักลาไวย์ใช้ในการนิยามหรือแยกแยะลักษณะของธรรมชาติทั้งลักษณะของน้ำ คลื่น ก้อนเมฆ ทิศทางลม การโคจรของดวงจันทร์และดวงดาว อีกทั้งยังมีความชำนาญในการใช้เรือเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ ในระยะใกล้เคียงได้ วิธีการทำมาหากินของชาวอุรักลาไวย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของหน่วยทางสังคมที่เปิดโอกาสให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมได้ จึงเป็นความรู้เชิงการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยยิ่งไปกว่านั้น ชาวอุรักลาไวย์ยังได้สร้างความรู้ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมขึ้นมาควบคุมพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน เป็นความรู้เชิงอุดมการณ์อันอาจนับเป็นที่มาของระเบียบ กฎเกณฑ์ ความสัมพันธ์และการจัดการทรัพยากร เพื่อให้มีโอกาสได้ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า รู้จักวางแผนและเฝ้าดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นระบบจริยธรรม ระบบคุณธรรม แสดงถึงความเคารพที่มีต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยผู้อาวุโสอุรักลาไวย์ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจึงร่วมสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดมา เพื่อให้ลูกหลานได้สานต่อความรู้และนำไปใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดและสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ได้สืบไป

ปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มหยุดชะงัก เพราะผลกระทบจากการพัฒนาที่ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินทางทะเลของชาวอูรักลาไวก์หดแคบลง กลุ่มคนรุ่นใหม่มีการปรับตัวให้เข้ากับโลกใหม่รู้จักเรียนรู้วิถีบทเพื่อ ความอยู่รอดเพราะคิดว่าเป็นทางออกที่ดี ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงในเชิง คุณภาพยังเป็นปัญหาและมีข้อจำกัดอยู่มาก เช่น ความยากจน การมีหนี้สิน การ ขาดสิทธิในที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ดังนั้นการฟื้นฟูและการสร้างเสริมภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของอูรักลาไวก์ให้แข็งแกร่งขึ้นเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนรากแก้วที่สำคัญที่บ่งบอกถึงความ เป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อุดมไปด้วยพลังทางปัญญาและสามารถสร้าง อำนาจทางสังคมให้กับกลุ่ม เป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน

คำสำคัญ: กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล, ชาวอูรักลาไวก์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทาง ทะเล, การสืบทอด, การพัฒนา

Abstract

This article presents marine resource based way of life of the Urak Lawoi at Ban Rawai, Phuket Province. These people have accumulated marine knowledge from close observation and close ties to the sea. Local knowledge consists of technical knowledge for categorizing natural features like sea, waves, clouds, winds, moon and stars. They also possess navigational skills and able to travel a long distance. Their way of life is also based on helping one another through social unit(s) that also allows open access to common resources. Therefore, it is also the knowledge about social relations. Moreover, the Urak Lawoi have developed an abstract knowledge for regulating resource use behaviors. It is the knowledge about power ideology which gives rise to traditions, relations and regulations. This also reflects respect to nature and becomes conservation ethics. Urak Lawoi elderly see the importance of this knowledge so they try to pass it down to younger generations for the cultural survival of their group.

Nowadays, learning local knowledge is disrupted by development impact. Urak Lawoi's land and marine areas have becoming limited. Younger generations have adapted to the new world surrounding them because they see better chances out of poverty, debt and the lack of land rights. The revival of traditional knowledge is

becoming very important because it serves as a root that affirms ethnic identity and indigenous wisdom. Therefore, it legitimizes and empowers the community and eventually will serve as a strength to make the community manage natural resources through sustainable means.

Keywords: Chao Lay, Urak Lawoi, marine ecological knowledge, passing down of traditional knowledge, development.

1. บทนำ

บทความนี้จะสื่อความหมายให้เห็นคุณค่าของชนเผ่าพื้นเมืองที่สามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างยั่งยืนโดยอาศัยระบบความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นนำวิถีชีวิตสู่การผสมกลมกลืนกับระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างดี ชนเผ่าพื้นเมืองที่กล่าวถึงคือกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวก์

บริเวณน่านน้ำและชายฝั่งทะเลอันดามัน ทางภาคใต้ของประเทศไทย เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากินของชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่รู้จักกันในนาม “ชาวเล” อันเป็นคำที่ใช้เรียกชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลออสโตรนีเซียน ประกอบด้วยสามกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มมอแกน กลุ่มมอแกน และกลุ่มอุรักลาไวก์ ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานการจัดกระจายอยู่บริเวณเกาะต่างๆ และชายฝั่งทะเลของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เรื่อยมาจนถึงน่านน้ำของจังหวัดระนอง จังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ต จังหวัดกระบี่ และจังหวัดสตูล ไปจนถึงหมู่เกาะน้อยใหญ่ในประเทศมาเลเซีย

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่มีการตั้งถิ่นฐานและมีจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศไทยคือ กลุ่มอุรักลาไวก์ซึ่งมีจำนวนประชากรประมาณ 7,000 คน (ในปี พ.ศ.2546 อภรณ์ อุกฤษณ์ระบุว่ามีชาวเลอุรักลาไวก์ทั้งสิ้น 5,062 คน) เฉพาะในจังหวัดภูเก็ตมีหมู่บ้านอุรักลาไวก์ตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรรวมทั้งสิ้น 3 หมู่บ้าน และที่หาดราไวย์ อำเภอเมือง เป็นหมู่บ้านอุรักลาไวก์กลุ่มใหญ่ที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานเกือบ 200 ปี เหตุที่เลือกพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยเพราะพื้นที่หาดราไวย์มีลักษณะเป็นอ่าวเหมาะแก่การหลบคลื่นลมในช่วงฤดูมรสุม และมีชายหาดยาวสามารถใช้เป็นที่จอดเรือได้ อีกทั้งการทำมาหากินในทะเล

สะดวก เพราะห่างจากหาดราไวย์ไปไม่กี่ไมล์มากนักจะมีเกาะน้อยใหญ่ที่พวกเขาสามารถไปทำมาหากินได้ และยังมีเส้นทางคมนาคมบนบกที่สะดวกต่อการเดินทางนำทรัพยากรที่หาได้ไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อของใช้ที่จำเป็น

ชาวคูรักลาไวย์ได้ลงหลักปักฐานอาศัยอยู่ โดยมีท้องทะเลที่กว้างใหญ่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ วิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรทางทะเลทำให้ชาวคูรักลาไวย์มีการปรับตัวเรียนรู้และเฝ้าสังเกตธรรมชาติรอบตัว จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ที่สะท้อนให้เห็นทักษะและความสามารถในการ “อ่าน” ธรรมชาติว่าด้วยเรื่องลักษณะของน้ำ คลื่น ลม ท้องฟ้าและดวงดาว ที่สะสมและถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลในครอบครัว เครือญาติ และชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต ก่อนเกิดการพัฒนารายฝั่งอย่างขนานใหญ่ในปัจจุบันที่มีผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเสื่อมสลายลง เพราะได้รับผลกระทบจากระบบโลกาภิวัตน์ทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ การทำประมงพาณิชย์ ประกอบกับกฎระเบียบที่เคร่งครัดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล ส่งผลให้การพึ่งพาทรัพยากรในระบบนิเวศทางทะเลได้อย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตเช่นในอดีตทำได้ยากขึ้น จำเป็นต้องปรับวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจและสังคมบนบกมากขึ้น

โอบาส ปัญญา (2552) กล่าวว่า ปรัชญาการถนอมรักษาและลดความสำคัญดังกล่าวลง เป็นปรัชญาการถนอมหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นทั่วไปในประเทศที่ “ยังไม่พัฒนา” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชีย และได้สรุปถึงสถานภาพของความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่ามีสภาพดังนี้คือ

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสูญสลายอย่างรวดเร็ว
- คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ได้รับการยอมรับและบูรณาการเข้ากับการพัฒนากระแสหลัก
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาใช้ประโยชน์และต่อยอดให้เป็นความรู้ที่เหมาะสมกับโลกสมัยใหม่น้อยมาก
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทำให้เป็น “ความรู้ขายขอบ” ไม่รวมอยู่ในความรู้กระแสหลักสมัยใหม่
- ขาดสถาบันหลักที่ศึกษาและปกป้องความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ถอดรหัสภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจืด อ่านฟ้าจืด” ซึ่งได้เฝ้าสังเกตและติดตามชาวอุรักลาไวยออกทะเลไปทำมาหากิน ยิ่งทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดแบบแผนการทำมาหากินและวิถีชีวิต จึงเกิดแนวคิดที่จะรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจืด อ่านฟ้าจืด” และระบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำเสนอให้กับบุคคลทั่วไปได้รับรู้ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับภูมิปัญญา เพื่อมิให้ความรู้เหล่านี้สูญหายไปกับกาลเวลา และเพื่อให้ชาวอุรักลาไวยรุ่นลูกรุ่นหลานรวมถึงบุคคลทั่วไปสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตสืบไป

2. ข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต การลองผิดลองถูก การสังเกต ที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับระบบนิเวศในสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันได้ และก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มาจากกระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ของบุคคล กลุ่ม และชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดผลผลิตของภูมิปัญญาทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม องค์ความรู้เหล่านี้ได้มีการถ่ายทอดให้กับลูกหลานและกลุ่มชนรุ่นต่อรุ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในระบบนิเวศนั้นๆ ได้โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์และความยั่งยืนของระบบนิเวศ โดยมีนักวิชาการหลายท่านให้ความสำคัญและข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

โอบาส ปัญญา (2552) ได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าในประเทศไทยเมื่อพูดถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มักจะถือเอาคำจำกัดความที่ให้ความหมายในเชิงประจักษ์ เป็นก่อนความรู้ เป็นยวง เป็นแท่ง แยกแยะออกมาศึกษาถกเถียงได้ โดยมีได้จำกัดบริบท (Context) ที่ชัดเจน อีกทั้งกระบวนการที่เกี่ยวข้องพัวพันกับเรื่องความรู้และภูมิปัญญายังผลให้งานด้านนี้ถูกมองว่ามีคุณค่าในทางวิชาการน้อย จากบรรดานักศึกษาวิจัยสมัยใหม่ทั้งหลาย เนื่องจากมิได้มีการสร้างให้มีลักษณะเป็น “วาทกรรม” (Discourse) ที่มีคำอธิบายโต้แย้งถกเถียงก่อนที่จะขึ้นแท่นว่าเป็นของจริงและของแท้

คู่มือเพื่อการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของ Louise Grenier (1998) ได้เสนอประเด็นในการวิจัยที่หลากหลายซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้และ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มิได้เป็นตัวหรือแท่งความรู้ที่ดำรงอยู่อย่างเอกเทศและเห็นในเชิงประจักษ์ได้เท่านั้น ในทางตรงกันข้าม ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมักบูรณาการอยู่ในระบบความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น เช่นในเรื่องต่อไปนี้

2.1 ระบบการจำแนกแยกแยะพืช-สัตว์ ลักษณะภูมินิเวศท้องถิ่น และการตั้งระบบการเจนนับ (Local Classification and Quantification)

ระบบนี้เป็นเรื่องการกำหนดหน่วยเรียกชื่อ เริ่มตั้งแต่การตั้งชื่อจุดต่างๆ สถานที่ บ้าน เมือง ชุมชน แหล่งทำมาหากิน รวมทั้งการกำหนดหน่วยในการนับ เช่น ในภาคกลางของประเทศไทยกำหนดชื่อเรียกแหล่งในธรรมชาติและหน่วยในการนับว่า ห้วย หนอง คลอง บึง เป็นต้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแหล่งที่เรียกกันว่าทาม เหล่า บวก โคก เป็นต้น เมื่อศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า เรามักกำหนดเอาลักษณะตามธรรมชาติหรือระบบนิเวศของท้องถิ่นมาเป็นหน่วยแจกแจงแยกแยะ ในระบบนิเวศเขตร้อน (Tropical Ecosystem) นั้น มีความหลากหลายในทุกๆ กรณี ตั้งแต่ด้านกายภาพ ภูมิทัศน์ ส่วนประกอบที่เป็นองค์รวม และที่เป็นลักษณะพิเศษ

ดังนั้น การเข้าใจความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในขั้นนี้ จะทำให้เห็นหลักคิดในการจัดความสัมพันธ์ของผู้คนต่อธรรมชาติและโลกภายนอก เป็นการสร้างวิถีชีวิตที่อยู่บนฐานทรัพยากรธรรมชาติหรือระบบนิเวศท้องถิ่น และระบบคุณธรรมบางเรื่อง

2.2 รูปแบบองค์การการจัดการชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับทางสังคม (Local Organizations, Controls and Enforcement)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่กันเป็นหมู่คณะ เป็นกลุ่มและเครือข่าย จำเป็นต้องมีการจัดการองค์กร (โครงสร้างการทำงานในระดับครัวเรือน หมู่บ้าน และชุมชน) มีกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนทางสังคม และจารีตที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย มีจิตสำนึกทางชุมชน ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ซึ่งจะถูกลืบทอดและส่งต่อไปยังสมาชิกชุมชนท้องถิ่นรุ่นหลังๆ สืบไป การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีรูปแบบ แบบแผนที่กำหนดร่วมกัน เพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างปลอดภัยและการปรับตัวให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ

รูปแบบการจัดการองค์กรที่โดดเด่นและถูกอ้างอิงมาก คือ “องค์กรเหมืองฝาย” ในภาคเหนือ องค์กรเหมืองฝายมีผู้นำที่เรียกว่า “แก่เหมือง” “แก่ฝาย” อย่างชัดเจน มีการเลือกตั้งอย่างเป็นประชาธิปไตย มีสมาชิกที่มีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และยังมีความเป็นจิตอาสาอยู่ในองค์กรด้วย โดยทั้งหมดนี้เป็นแบบแผนจารีตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยที่ไม่มีคนนอกหรือหน่วยงานของรัฐเข้ามาจัดการให้เลยแม้แต่หน่อย กฎเกณฑ์ข้อห้ามส่วนใหญ่อยู่ในรูปพิธีกรรม ที่สร้างความเกรงกลัวบาป-กรรม ทั้งนี้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นธรรม อาจเรียกว่าเป็นการพัฒนาที่เป็นธรรม (Equitable Development) โดยเน้นการใช้ประโยชน์ร่วมกัน มิให้ทรัพยากรสำคัญ บางอย่างตกไปอยู่ได้สิทธิของปัจเจกบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด

2.3 ระบบการเรียนรู้และสืบทอดความรู้และภูมิปัญญา (Learning and Transfer of Knowledge)

ในเมื่อความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตซึ่งต้องมีการจัดการความสัมพันธ์ ท่าที ความหมายและคุณค่าของระบบนิเวศที่เป็นสายโยงใยของระบบ “ชีวิตใหญ่” หรือ หน่วยแห่งความเป็นหนึ่ง (องค์รวม) คือระบบธรรมชาติต้องค้ำใหญ่แห่งการดำรงอยู่ของชีวิตทั้งมวล จำเป็นต้องมีมิติในด้านการเรียนรู้ การสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาจากคนกลุ่มวัยหนึ่งไปสู่กลุ่มวัยหลังๆ ซึ่งการจัดการให้ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านี้ เปลี่ยนผ่านซึมซับจากแม่-พ่อ ปู่-ย่า ตา-ยาย ไปสู่คน รุ่นลูกรุ่นหลานกันอย่างไร ตัวอย่างของ “หมอญ” หลายคนในภาคใต้ของประเทศไทย เขาเหล่านั้นถ่ายทอด “วิชา” ให้กับใคร ด้วยวิธีใด และด้วยผลประโยชน์อันใดหรือไม่ อย่างไร คำตอบต่อคำถามหลักๆ อย่างนี้ หากได้มีการศึกษาเข้าใจอย่างกว้างขวาง จะเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า หากจะมีการนำมาใช้ประโยชน์สืบต่อไป นอกจากนี้แล้วยังสามารถเห็นการสืบทอดหรือการละทิ้งความรู้และภูมิปัญญาบางอย่างบางเรื่องอย่างมีเหตุมีผล

2.4 สุขภาวะของมนุษย์ (Human Health)

ทั้งอดีตและปัจจุบัน ชุมความรู้และความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพของมนุษย์มักถูกจำกัดอยู่กับกายภาพของมนุษย์ คือ สุขสมบูรณทางรูปกายของมนุษย์ อันถือว่าวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ เป็นผู้กำหนด “วาทกรรม” ที่ตรึงวิถีคิดของผู้คนส่วนใหญ่ให้ไปสนใจที่ปลายเหตุ คือการรักษาสุขภาพทางกายเมื่อเจ็บป่วย มากกว่าการป้องกันระบบสุขภาพะพื้นฐาน (Primary Health

Care) ซึ่งหมายรวมไปถึง สภาวะทางด้านอารมณ์และจิตใจ ที่มีผลอันดับแรกที่จะนำไปสู่ความเจ็บไข้ได้ป่วยทางร่างกายในที่สุด เช่น ความเครียด การกินอยู่อย่าง “สุขสำราญ” ตามอย่างความต้องการความทันสมัย นำไปสู่การเกิดโรคสมัยใหม่ขึ้น โดยเฉพาะโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคอ้วน และอื่นๆ

หลังยุคพัฒนา ปรากฏให้เห็นขึ้นเรื่อยๆ ว่า สังคมทั่วโลกเริ่มเปลี่ยนพฤติกรรมมาบริโภค “อาหารธรรมชาติ” ได้แก่ อาหารและยาสมุนไพร และอาหารปลอดสารพิษมากขึ้น รวมทั้งการผดุงรักษาสุขภาพและความงามด้วยสมุนไพรเป็นต้น ด้วยเหตุนี้เอง ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารธรรมชาติ สมุนไพรธรรมชาติที่มีประโยชน์ในการป้องกัน บำรุง รักษา สุขภาพ จึงมีความสำคัญจนมีการนำความรู้ไปพัฒนาต่อเป็นธุรกิจกระแสหลักและอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์รักษาโรค (เช่น เปล้าน้อย พืชในวงศ์ EUPHORBIACEAE ที่ใช้รักษาโรคมะเร็ง) การนำความรู้เรื่องการนวด การอบสมุนไพรเข้าสู่อุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว เป็นต้น

2.5 ระบบวนเกษตรและเกษตรหมุนเวียนตามระบบนิเวศ (Agro-forestry and Swidden Agriculture)

เมื่อเห็นป่าบนภูเขาโล่งเตียน คนทั่วไปรวมทั้งนักวิชาการหลายศาสตร์ต่างมีความเชื่อว่า ชาวเขาชาวดอยที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ เป็นผู้ทำลายป่าด้วยระบบเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย คือถางแล้วเผาป่าเพื่อปลูกพืช ครั้นทำได้สองถึงสามปีก็จะย้ายไปถางแล้วเผาในพื้นที่อื่นๆ เรื่อยไปจนครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดบนภูเขา อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจังจึงได้พบว่าเป็นวิถีเกษตรพื้นที่สูงที่เรียกว่าระบบไร่หมุนเวียน (Swidden Agriculture) โดยการทำไร่หมุนเวียน

ไปตามพื้นที่ต่างๆ และเมื่อครบวงจรก็กลับมาทำในพื้นที่เดิม วิธีเช่นนี้เป็นการทิ้งให้ไร่เก่า หรือ “ไร่ซาก” ที่ลดความอุดมสมบูรณ์ลง ได้ฟื้นตัวตามกระบวนการธรรมชาติ (เมื่อป่าถูกปล่อยไว้โดยไม่มีการรบกวน ดินและป่าจะฟื้นตัวได้ในระยะเวลาประมาณ 7-12 ปี) โดยไม่ต้องเร่งเร็วโดยการใส่ปุ๋ยอื่นๆ ลงไป เพียงใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และให้คุณค่ากับระบบธรรมชาติ กับทางเลือกพื้นที่สำหรับการหมุนเวียน ที่ต้องอาศัยความรู้เรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดินและป่า

ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความรู้และภูมิปัญญาของชาวเขา โดยเฉพาะของชนเผ่ากะเหรี่ยงอย่างเป็น “ระบบ” ซึ่งต้องการการศึกษาวิจัยลงลึกอย่างยาวนาน เพราะการที่จะทำความเข้าใจเช่นนี้จำเป็นต้องใช้ วิธีการรู้ หรือ ญาณวิทยา (Epistemology) โดยการสร้างโลกทัศน์หรือ “เพดานความคิด” ที่เป็นทางเลือกอย่างใหม่ เช่น การวิเคราะห์เชิงกระบวนการระบบ (Systems Approach) หรือ การมองเชิงองค์รวม (Holistic Approach) จึงจะสามารถเข้าใจอย่างถ่องแท้ได้ นอกจากระบบย่อย ๆ ภายใต้อำนาจข้อความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้ยกมาอภิปรายนี้ ยังมีระบบย่อยอย่างอื่น ที่สามารถค้นพบระบบความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ การจัดการแหล่งทรัพยากรน้ำ คุณลักษณะและความสมบูรณ์ของดินการเกษตรทั่วไป ระบบอาหารการกิน

3. การศึกษาวิจัยเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวย์

ผู้วิจัยเริ่มศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล “อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว” ของชาวอุรักลาไวย์เมื่อครั้งเป็นนักศึกษาและทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเล ของชาว

อุรุกรลาไย จังหวัดภูเก็ต³ โดยมีกรณีศึกษาที่ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อุรุกรลาไย บ้านราไย อำเภอมะเมือง จังหวัดภูเก็ต

การศึกษานโยบายท้องถิ่นเพื่อให้ได้ความรู้ที่ลึกซึ้งจากคนในนั้น ผู้วิจัยต้องเข้าไปฝังตัวอยู่กับชุมชนอย่างจริงจัง ประทับกับผู้วิจัยเกิดที่จังหวัดภูเก็ต จึงสามารถสื่อสารกับชาวอุรุกรลาไยโดยใช้ภาษาท้องถิ่นภาคใต้ได้ซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบในการเก็บข้อมูล ทำให้ได้รับการตอบรับที่ดีจากชาวอุรุกรลาไยในชุมชน การเก็บข้อมูลในครั้งนั้นผู้วิจัยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลหลายแบบ เช่น วิธีการสังเกต เป็นการเฝ้าสังเกตวิถีชีวิตทั่วไป และมีส่วนร่วมในการออกทะเลหาปลา เพื่อจะได้มีส่วนร่วมรับรู้ในการนำนโยบายท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลมาใช้ในการหาปลา และเรียนรู้วิธีการสังเกตธรรมชาติ การสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งการสัมภาษณ์กลุ่ม สัมภาษณ์บุคคล และการสนทนากลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยอาศัยช่วงเวลาที่ชาวอุรุกรลาไยว่างเว้นจากการออกทะเล ช่วงเวลาที่รอจังหวะน้ำ และช่วงเวลาที่กำลังประกอบเครื่องมือทำมาหากินในการพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูล โดยผู้เฒ่าผู้แก่ ตลอดจนคนวัยกลางคนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ ต่างพร้อมที่จะบอกเล่าเรื่องราวการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับทะเลสะท้อนให้เห็นทักษะความสามารถ ในการ “อ่าน” ธรรมชาติว่าด้วยเรื่องลักษณะของท้องฟ้า เมฆ ดวงดาว น้ำ คลื่นและลม และระบบวัฒนธรรม คุณธรรมในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 1-2)

³ งานวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. และการศึกษาและพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในภาวะวิกฤต

ภาพที่ 1: ชาวอุรูกลาไวย์มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับท้องทะเล มีทะเลเป็นแหล่งอาหารที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากิน ภาพโดยผู้เขียน

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล “อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว”

เพื่อให้ได้เข้าใจถึงแบบแผนการทำมาหากิน วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรม ของชาวอุรูกลาไวย์ จำเป็นต้องทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวตามเงื่อนไขของธรรมชาติ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเลของชาวอุรูกลาไวย์ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวอุรูกลาไวย์กับธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 ประเภท คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจ เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ดังต่อไปนี้

4.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงเทคนิคหรือปรากฏการณ์ ช่วยให้ชาวอุรูกลาไวย์รู้จักการนิยามหรือจำแนกแยกแยะ ทำให้เข้าใจการแปรเปลี่ยนของธรรมชาติ จน

สามารถอธิบายหรือบอกเล่ารายละเอียดได้ ซึ่งความรู้เชิงเทคนิคเป็นเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดแบบแผนการทำมาหากินให้สอดคล้องกับธรรมชาติในเรื่องต่างๆ ดังนี้

4.1.1 น้ำ ผู้กำหนดช่วงเวลาและกิจกรรมในอาชีพ

ชาวอุรุกรลาไว้อยู่อาศัยตามทะเลทุกครั้งต้องรู้จักการสังเกตน้ำ เพื่อนำมากำหนดช่วงเวลา สถานที่ และกิจกรรมในการทำมาหากิน อาศัยประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับท้องทะเลทำให้ชาวอุรุกรลาไว้อยู่สามารถจำแนกลักษณะของน้ำ และได้นิยามชื่อที่ใช้เรียกปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเกี่ยวกับน้ำได้อย่างสอดคล้องและเข้าใจง่าย อาทิ น้ำใหญ่ น้ำตาย น้ำทุ่น น้ำเขียวบ้า เป็นต้น โดยน้ำมีบทบาทสำคัญในการวางแผนการทำมาหากิน เช่น ช่วงน้ำตาย “อะเยมาตี” เป็นช่วงที่ระดับน้ำจะคงที่มีปริมาณน้ำขึ้น-น้ำลงไม่มาก และในช่วงนี้จะไม่มีการแสน้ำไหลเชี่ยว ชาวอุรุกรลาไว้อยู่จะรู้ดีว่าในช่วงนี้การออกทะเลไปวางลอบหรือกู้ลอบทำได้สะดวกเพราะกระแสน้ำนิ่ง ชาวอุรุกรลาไว้อยู่บางคนจะไปตกปลา ลากปลา ยังบริเวณที่ตนได้ทำเครื่องหมายไว้ นอกจากนี้ การสังเกตน้ำทำให้รับรู้ถึงภัยทางธรรมชาติที่บ่งบอกได้ว่าจะเกิดพายุหรือมีฝนตกหนักในไม่ช้า ความรู้เกี่ยวกับน้ำจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในวิถีชีวิตของชาวอุรุกรลาไว้อยู่ (ภาพที่ 3-4)

ภาพที่ 3-4: ลักษณะน้ำขึ้น-น้ำลง บริเวณชายหาดราไวในช่วงน้ำใหญ่ ซึ่งเป็นช่วงที่มีกระแสน้ำไหลแรงหรือไหลเชี่ยวและน้ำจะมีลักษณะขุ่น ในช่วงนี้ระดับน้ำขึ้นน้ำลงจะมีปริมาณมาก จนสามารถมองเห็นกองหินบริเวณชายหาด และในช่วงนี้ชาวอูรักลาไวกวี่ส่วนใหญ่จะไปตกปลา และลากปลาหางแข็งบริเวณข้างเกาะ ภาพโดยผู้เขียน

4.1.2 ระบบลมประจำถิ่น ผู้กำหนดฤดูกาลและพื้นที่ทำมาหากิน

ลมประจำถิ่นที่พัดมาจากทิศต่างๆ หรือพัดมาจากสถานที่ที่ชาวอูรักลาไวกวี่ใช้เรียกแทนชื่อทิศจะมีช่วงเวลาในการพัดแตกต่างกัน การเปลี่ยนทิศของลมทำให้ชาวอูรักลาไวกวี่ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยลมที่พัดในแต่ละฤดูกาลจะมีระดับความรุนแรงและช่วงเวลาในการพัดต่างกันไปในวัน ซึ่งลมมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ชาวอูรักลาไวกวี่ต้องปรับตัวในการกำหนดพื้นที่ทำมาหากิน กำหนดรูปแบบของการทำมาหากิน อาทิ ในอดีตช่วง “ลมวาว” พัด

ชาวอุรูกลาไวย์จะเดินทางไปเก็บหาทรัพยากรตามสถานที่ต่างๆ ที่ทะเลอันดามัน เมื่อถึงช่วง “ลมพัด” พัด ก็จะมาอยู่รวมกันที่หาดราไวย์ และอาศัยทรัพยากรบริเวณหน้าบ้านเป็นแหล่งอาหาร และลมสามารถบ่งบอกถึงความซุกซมและแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาบางสายพันธุ์ รวมถึงรสชาติของปลาที่มีความอร่อยเพราะมีอาหารที่อุดมสมบูรณ์

4.1.3 คลื่น ผู้กำหนดขอบเขตของกิจกรรม

คลื่นเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดวิถีการทำมาหากินของชาวอุรูกลาไวย์ การทำความเข้าใจถึงลักษณะของคลื่นช่วยให้ชาวอุรูกลาไวย์สามารถกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่ทำมาหากิน ทั้งยังรับรู้ถึงพฤติกรรมของสัตว์ทะเลแต่ละสายพันธุ์ และมีความปลอดภัยทุกครั้งที่จะออกไปทำมาหากินอยู่ในทะเล การอ่านคลื่นเป็นทำให้รับรู้ว่าจะมีฝนตกหนักหรือมีพายุเข้า ดังนั้นความรู้เรื่องคลื่นจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวอุรูกลาไวย์มีชีวิตอยู่รอดท่ามกลางการทำมาหากินในทะเลที่กว้างใหญ่

4.1.4 เมฆ-ฝน สัญญาณเตือนภัยทางธรรมชาติ

การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ทำให้ชาวอุรูกลาไวย์รู้จักการสังเกต และจดจำลักษณะของเมฆแต่ละแบบอย่าง เพื่อใช้ทำนายเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ ช่วยให้มีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เนื่องจากลักษณะของเมฆแบบต่างๆ ได้บ่งบอกถึงระดับความรุนแรงของพายุฝนที่จะเกิดขึ้น หรือบ่งบอกถึงช่วงเวลาที่ชาวอุรูกลาไวย์สามารถทำมาหากินทางทะเลได้อย่างสะดวกปลอดภัยจากพายุฝน เกิดเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาให้ลูกหลานได้เรียนรู้ (ภาพที่ 5-6)

5

6

ภาพที่ 5-6: ลักษณะของการก่อตัวของก้อนเมฆที่ชาวอุรักลาไวย์เรียกว่าเมฆตั้งหัว **ปาลาปูไฮต** หรือ **ปาลาอาเงิน** เกิดจากการก่อตัวของกลุ่มเมฆหลายก้อนกลายเป็นก้อนเมฆที่มีขนาดใหญ่และหนาเป็นชั้นๆ ส่วนข้างใต้ของก้อนเมฆจะเป็นสีเทาถึงเทาดำหมายถึงกลุ่มฝน ส่วนข้างบนขาวใสจนถึงสีส้มแดงเรียกว่า หัวลม เวลาที่ปาลาปูไฮตก่อตัวหนาขึ้นแล้วมีลมจากทิศใดทิศหนึ่งพัดเข้าไปปะทะทำให้มีกำลังมากขึ้นแสดงว่าฝนจะตกหรือมีลมพัดแรง ภาพโดยผู้เขียน

4.1.5 ดวงดาว แสงสว่างในการนำทาง

ในการเดินทางทางทะเลที่กว้างใหญ่ยามค่ำคืนชาวอุรักลาไวย์จะอาศัยดวงดาวบนท้องฟ้าเป็นแผนที่ในการนำทาง เมื่อพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า ชาวอุรักลาไวย์จะต้องเริ่มสังเกตดวงดาว โดยเลือกอ่านดวงดาวที่อยู่ในทิศเดียวกับสถานที่ที่จะไปทำมาหากินแล้วออกเดินทางไปอย่างมั่นใจ

4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์ อยู่เบื้องหลังของความรู้เชิงเทคนิคที่ทำให้ชาวอุรุกรลาไว้เข้าไปสัมพันธ์กับธรรมชาติ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เป็นปึกแผ่น สะท้อนให้เห็นถึงระบบจริยธรรมและคุณธรรม โดยศึกษาผ่านระบบการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล ครอบครัวในชุมชน และระหว่างบุคคล ชุมชน กับระบบนิเวศในแต่ละท้องถิ่น โดยเริ่มจากการออกทะเลไปทำมาหากิน จะมีแรงงานที่ประกอบด้วยเครือญาติและเพื่อนบ้านที่ไม่มีเรืออาศัยออกทะเลร่วมกัน เป็นแบบแผนการทำมาหากินร่วมกันมาตั้งแต่อดีต จวบจนปัจจุบัน

เมื่อกลับจากการทำมาหากินจะมีระบบการแบ่งปันผลผลิตที่ได้ให้กับทุกคนตามสัดส่วน ทำให้ทุกคนมีอาหาร มีรายได้จากการทำงานร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้น ชาวอุรุกรลาไว้ยังรู้จักการแบ่งปันพื้นที่ทำมาหากินให้ทุกคนมีโอกาสใช้ร่วมกันได้ โดยไม่มีใครจับจองเป็นเจ้าของ และที่สำคัญรูปแบบการทำมาหากินได้สะท้อนภาพของนักจัดการทรัพยากรที่คำนึงถึงความยั่งยืน โดยการประดิษฐ์เครื่องมือทำมาหากินที่เฉพาะเจาะจงสัตว์ทะเลที่ต้องการ มีการกำหนดขนาดและปริมาณสัตว์ทะเลที่จับ เช่น การทำประมงไซมีการจำกัดความกว้างของลวดแต่ละช่องไม่ให้มีขนาดเล็กเกิน 3 นิ้วมือ เพื่อให้ปลาตัวเล็กสามารถหลุดรอดออกมาได้ และมีการแบ่งขนาดของไซให้ขึ้นอยู่กับประเภทปลาที่จับ เป็นต้น

4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงอุดมการณ์อำนาจ

ชาวอุรักลาไวย์มีแหล่งอุดมการณ์อำนาจ อันเป็นที่มาของระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ คือ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอุรักลาไวย์เชื่อว่าเป็นเจ้าของสถานที่ที่พวกเขาเดินทางไปทำมาหากิน และทุกครั้งที่ออกทะเล อุรักลาไวย์จะให้ความเกรงกลัวและเคารพต่ออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยการบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้ เพื่อขออนุญาตในการใช้พื้นที่เพื่อเก็บหาทรัพยากรที่ต้องการ และขอให้ตนทำงานได้สะดวกไม่มีอุปสรรคติดขัด

อุรักลาไวย์รุ่นพ่อจะบอกต่อรุ่นลูกว่าต้องไม่กระทำการสิ่งใดที่เป็นการล่วงเกินให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พอใจ มิเช่นนั้นจะถูกลงโทษให้มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับตนหรือหมู่บ้าน นอกจากนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายแล้วพวกเขายังให้ความเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยดูแลคุ้มครอง ดังนั้นในช่วงเดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 เดือน 11 ชาวอุรักลาไวย์จะจัดงานตามประเพณีที่ถือปฏิบัติมา เป็นการประกอบพิธีกรรมขอพรให้คุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยดูแลท้องทะเล ช่วยให้มีที่อยู่อาศัย มีอาหาร มีรายได้ จากการเก็บหาทรัพยากรในทะเล และช่วยให้ปลอดภัยทุกครั้งเมื่อออกทะเลไปทำมาหากิน และเพื่อขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขาได้กระทำล่วงเกินตลอดระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ ยังถือโอกาสในช่วงดังกล่าวเป็นการทำบุญให้กับวิญญาณบรรพบุรุษ และเป็นการสะเดาะเคราะห์กรรมให้กับอุรักลาไวย์ในหมู่บ้านด้วย

5. ระบบการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอุรุกรลาไว

บรรพบุรุษของชาวอุรุกรลาไวได้ปลูกฝังและสืบทอดส่งผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลไปยังรุ่นหลังๆ โดยการบอกเล่าผ่านประสบการณ์จริงในห้องเรียนธรรมชาติระหว่างการทำมาหากินร่วมกัน ดังนี้

1) การสืบทอดภูมิปัญญาในระดับครอบครัวและเครือญาติ แบ่งเป็นการสืบทอดผ่านการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกัน เช่น การติดตามพ่อแม่ไปออกทะเล ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้านนิเวศทางทะเล และเรียนรู้ที่จะแบ่งปันสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน เช่น การแบ่งปันอาหารและพื้นที่ทำมาหากินร่วมกัน และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพิธีกรรม ความเชื่อในระดับครัวเรือน ได้แก่ การตั้งอาหารเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษและผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือ การตั้งอาหารเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ดาโต๊ะ) เจ้าของสถานที่ที่ตนได้ติดตามพ่อหรือญาติไปทำมาหากิน เด็กทุกคนได้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมและได้รับฟังคำบอกเล่าจากพ่อแม่หรือเครือญาติแล้วนำมาปฏิบัติตาม

2) การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับชุมชน เป็นการสืบทอดความรู้ผ่านการทำมาหากินทางทะเลร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยมีผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศทางทะเลให้กับทุกคน ยิ่งไปกว่านั้นการทำมาหากินร่วมกันยังเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับระบบการผลิต ระบบการแบ่งปัน และระบบการจัดการทรัพยากร ที่เป็นความรู้เชิงความสัมพันธ์ รวมถึงการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลสถานที่ และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเจ้าของและคอยดูแลสถานที่ต่างๆ ทำให้

ชาวอุรุกรลาไวย์มีความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่บรรพบุรุษได้ร่วมกันสืบทอด แล้วนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในการกำหนดแบบแผนในการดำรงชีวิตให้ร้อยรัดกับธรรมชาติ

6. การพัฒนา: ผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล

ปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนชาวอุรุกรลาไวย์ บ้านราไวย์ กำลังเผชิญปัญหาจากผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว การประกาศให้พื้นที่ทำมาหากินเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่รักษาพืชพันธุ์ และการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมประมงพาณิชย์ นอกจากนี้ ยังมีกฎระเบียบในการเก็บหาสัตว์ทะเล การจำกัดเครื่องมือประมง ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงสิทธิและภูมิปัญญาของชาวอุรุกรลาไวย์ แต่กลับทำให้ชาวอุรุกรลาไวย์ต้องกลายเป็นผู้บุกรุกในที่ดินที่อยู่อาศัยและทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ พื้นที่ทำมาหากินของชาวอุรุกรลาไวย์จึงหดแคบลง

วิถีบททำให้เกิดการปรับตัวใหม่ หมู่บ้านกลายเป็นหมู่บ้านเปิดที่พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวและซึมซับวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจใหม่จากภายนอก กลุ่มคนรุ่นใหม่และกลุ่มวัยกลางคนมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนให้สอดคล้องกับความเจริญที่เข้ามาในหมู่บ้าน เด็กในหมู่บ้านมีโอกาสได้เรียนหนังสือ แต่ละครัวเรือนมีความเป็นอยู่ในแง่ของรายได้ดีขึ้น มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น งานขับเรือหัวโทงพาเที่ยว พนักงานโรงแรม รีสอร์ท พนักงานสปา พนักงานเรือเร็ว (Speed Boat) พนักงานนำนักท่องเที่ยวดำน้ำแบบ ซีวอล์กเกอร์ (Sea Walker) ลูกจ้างร้านอาหาร ลูกจ้างร้านขายของที่ระลึก ลูกจ้างเทศบาลงานเก็บกวาดขยะ และงานรับจ้างทั่วไป

อื่นๆ นอกจากนี้ ความเจริญที่เข้ามาทำให้ชาวอุรุกรลาไวยหันมาใช้เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย ครวเรือนส่วนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

ชาวอุรุกรลาไวยมีพฤติกรรมการบริโภคและมีแหล่งอาหารที่เปลี่ยนไป เป็นที่มาของโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ฟันผุ เป็นต้น วิธีการทำมาหากิน แบบยังชีพเปลี่ยนไปเป็นวิธีการทำมาหากินที่ต้องการพึ่งพาระบบตลาด วิถีชีวิต ของชาวอุรุกรลาไวยในปัจจุบันได้นำไปสู่การเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น ทำให้ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความสนใจในการเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และการพูดคุยภาษาอุรุกรลาไวย ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงกลายเป็นสิ่งไม่จำเป็นสำหรับกลุ่มคนที่ทำงาน บนบก เพราะต้องพบปะกับบุคคลภายนอกมากขึ้น โอกาสในการใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นและภาษาอุรุกรลาไวยลดน้อยลง ทำให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์

7. บทสรุป

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทะเล “อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว” ของชาวอุรุกรลาไวย ทำให้ได้สัมผัสกับวิถีคิดของอุรุกรลาไวยที่ได้แสดงถึง กระบวนการปรับตัวไปตามเงื่อนไขของธรรมชาติทางทะเล เพื่อให้อุรุกรลาไวย สามารถมีชีวิตรอดอยู่รอดและอยู่ร่วมกับธรรมชาติรอบตัวได้ แต่น่าเสียดายที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น “อ่านน้ำจาลม อ่านฟ้าจาดาว” ของชาวอุรุกรลาไวยแห่งบ้าน ราชไวย์ กำลังถูกลดบทบาทความสำคัญลง โดยเฉพาะความรู้เชิงเทคนิคที่เกิด จากการเรียนรู้เฝ้าสังเกตและแยกแยะลักษณะทางธรรมชาติเพื่อกำหนดรูปแบบ การทำมาหากิน ส่งผลให้การสืบทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลังลดน้อยลง ตามลำดับ ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงความสัมพันธ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

เชิงอุดมการณ์อำนาจที่อยู่ระดับลึกซึ่งสะท้อนให้เห็นในเรื่องระบบจริยธรรมและคุณธรรมในการทำมาหากินร่วมกันบนฐานทรัพยากรส่วนรวมยังสามารถมองเห็นและจับต้องได้แม้จะลดลงอย่างช้าๆ

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกลดบทบาทความสำคัญลงคือ การพัฒนาที่เชื่อมโยงอยู่ในระบบโลกาภิวัตน์ทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ถือเป็นจุดเริ่มต้นของ “การโอบล้อม” ที่บีบคั้นให้วิถีชีวิตดั้งเดิมคือ “วิถีหากินทางทะเล” ตีบตันลง ชาวอุรุกรลาไวย์รุ่นใหม่มีการปรับตัวมองหาโอกาสและช่องทางทำมาหากินใหม่เพื่อวิถีชีวิตที่ดีของครอบครัว และแน่นอนว่าการปรับตัวอยู่ในโลกใบใหม่ที่ถูกรายล้อมด้วยความเจริญนั้น ชาวอุรุกรลาไวย์จำเป็นต้องมีสติในการใช้ชีวิต พร้อมทั้งต้องรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความแนวคิดร่วมกัน เพื่อหาทางออกของปัญหาอย่างสันติ ซึ่งเป็นทางออกที่อุรุกรลาไวย์สามารถทำได้จริง และมีรากฐานเดิมเป็น เรื่องที่ไม่ไกลตัว คือการผสมผสานการเรียนรู้จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมกับความรู้ที่ได้จากโลกใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้อุรุกรลาไวย์รับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีหลักการ และช่วยยกระดับจิตใจให้ชาวอุรุกรลาไวย์รุ่นใหม่เกิดความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดในขณะที่เตรียมพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อความมั่นคงในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กุลวดี บุญภินนท์. (2536) **วิถีชีวิตกะเหรี่ยง: วิถีแห่งความผูกพันกับธรรมชาติ**. วารสารนิเวศวิทยา 20,3 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2536. หน้า 43-56.
- พลาเดช ณ ป้อมเพชร. (2546) **โลกของชาวมอแกน: มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง**. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2542) **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- เลิศชาย ศิริชัย และคณะ. (2547) **ภูมิปัญญาท้องถิ่น: จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนการทัศน์ความเข้มแข็งชุมชน**. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- อาภรณ์ อุกฤษณ์. (2546) **ชาวเล: แหล่งอาศัยและวิถีชีวิต**. รายงานสรุปโครงการ “แผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้: ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- โสภาส ปัญญา. (2552) **บทสังเคราะห์งานวิจัย ระดับมหาวิทยาลัย. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรระดับชุมชน: การพัฒนาที่มีผลกระทบต่อการใช้สิทธิภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนิเวศทางทะเลของชาวอุรักลาไวย์ จังหวัดภูเก็ต**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ภาษาต่างประเทศ

Grenier, Louise. (1998) **Working with Indigenous Knowledge, A GUIDE FOR RESEARCHERS**. Ottawa, ON, Canada: International Development Research Centre.

Nantaka Khuain. (2009) **Indigenous knowledge and natural resource management : Development impacts on the transfer of the Urak Lawoi in southern Thailand**. The Degree of Master of Science, Sustainable Environment Planning, Graduate Studies, Mahidol University.

Opart Panya. (2005) **“Local/Indigenous Knowledge-based Sustainable Management of Natural Resources: Values, Challenges, and Innovative Policy Options”** Discussion paper submitted to Global Environment Strategies (IGES), Japan as part of the two research programs for Asia-Pacific Environmental Innovation Strategies (APEIS) and Research on Innovative and Strategic Policy Options (RISPO).

Opart Panya. **“Bioprospecting/Biopiracy : A Thai Perspective,”** Lecture note presented at the Inter-University Short Executive Programme, “Environmental Security and Natural Resource Conflicts: New Vulnerability and New Vigilance” supported by the United Nations University and held at Mahidol University, Nakhon Pathom, 14–18 July 2003.

ชาวประมงใช้ดักปลาและนักท่องเที่ยวดำน้ำ : กรณีศึกษาความขัดแย้งอันเกิดจาก ความไม่เข้าใจในวิถีชุมชนชาวเลอุรักลาไวย์ บ้านหาดราไวย์ ภูเก็ต¹

**FISH TRAPPERS AND TOURIST DIVERS;
A CASE STUDY OF CONFLICT FROM
MISUNDERSTANDING THE URAK LAWOI'S
WAY OF LIFE IN RAWAI BEACH, PHUKET**

ปิยนุช แก้วหนู²
Piyanuch Kaewnoo

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง ผลกระทบของธุรกิจการท่องเที่ยวต่อเครื่องมือประมงพื้นบ้าน: กรณีศึกษา เครื่องมือประมงไซของชาวประมงอุรักลาไวย์บ้านหาดราไวย์ ภูเก็ต ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาพัฒนาศังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² นักวิชาการอุดมศึกษา ฝ่ายวิชาการ สำนักงานอธิการบดีวิทยาเขตภูเก็ต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต, piyanuch@phuket.psu.ac.th

บทคัดย่อ

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ภาวะที่รายได้หรือผลผลิตของคนทั้งประเทศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการจ้างงานอย่างต่อเนื่อง เป็นผลดีต่อภาพลักษณ์ของประเทศ การลงทุนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ต ส่งผลให้ผู้คนจากหลายสารทิศเข้ามาประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้กับตนเอง ให้กับครอบครัว ให้กับประเทศชาติ มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ต ในขณะที่คนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ริมทะเลในเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลกเช่นภูเก็ต ประกอบอาชีพประมงอย่างสุจริตโดยใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน ใช้เรือประมงขนาดเล็ก เพียงเพื่อมีรายได้พอลี้ยงตนเองและครอบครัวมาตั้งแต่อดีต ที่บ้านหาดราไวย์ในจังหวัดภูเก็ต ชายชาวอุรักลาไวย์ 61 คนทำการประมงด้วยไชด์กปลา เมื่อคนสองกลุ่ม คือนักท่องเที่ยวดำน้ำ กับกลุ่มชาวประมงไชด์กปลาอุรักลาไวย์ ใช้พื้นที่ในบริเวณเดียวกัน ก็เกิดปัญหาคือการที่ไชด์กปลาถูกตัดหรือทำให้เสียหายโดยนักดำน้ำ ชาวประมงที่ทำประมงด้วยไชด์ยังมีปัญหาอื่นๆ อีก คือ ต้นทุนการทำไชด์ที่สูงขึ้น การที่พื้นที่วางไชด์จำกัดลงอย่างมาก บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวโดยเน้นที่ 2 ประเด็นหลัก คือการท่องเที่ยวทางทะเลและการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล กับเรื่องความตระหนักเรื่องทรัพยากรทางทะเลกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของชุมชน

คำสำคัญ: ชุมชนราไวย์, ชาวประมงอุรักลาไวย์, เครื่องมือประมงไชด์, ผลกระทบจากธุรกิจท่องเที่ยวดำน้ำ

Abstract

Economic security, continuous growth of domestic income or production, and regular employment are factors of good national image. Tourism industry investment in Phuket results in people from all over the country coming to make a living and earn income for the families, and for the country as well. A large number of tourists come to world-class destination of Phuket while historically small groups of sea people make a living honestly by using simple tools. These sea people or “Urak Lawoi” use small boats to earn their daily income, and 61 Urak Lawoi in Rawai use fishtraps. When tourist divers come to experience underwater beauty and share the use of Urak Lawoi’s traditional fishing grounds, the result is these fish traps were often open or damaged. These fishers also face other problems like increasing cost of making fish traps and decreasing areas to deploy and place their traps. This article makes the analysis of such problem by putting the emphasis on 2 points—marine tourism and marine conservation, and nature resources conservation awareness and community participatory conservation.

Keywords: Rawai Community, Urak Lawoi Fishermen, Fish Traps, Impact from Diving Business

1. บทนำ

หาดราไวย์เป็นชายหาดที่อยู่ทางตอนใต้ของเกาะภูเก็ต มีเกาะใกล้เคียงจำนวน 9 เกาะ คือ เกาะโหลน เกาะเฮ เกาะราชาใหญ่ (รายาใหญ่) เกาะราชาเล็ก (รายาเล็ก) เกาะบอน เกาะแฉวง เกาะมัน เกาะนอก และเกาะแก้ว เมื่อกระแสการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาในจังหวัดภูเก็ตนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 หาดราไวย์เป็นสถานที่แห่งแรกๆ ที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เข้ามาท่องเที่ยวเนื่องจากอยู่ใกล้กับศูนย์กลางเมืองภูเก็ต และการคมนาคมสะดวกกว่าการเดินทางไปยังหาดอื่นๆ รอบเกาะภูเก็ต เดิมชายหาดแห่งนี้ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในด้านที่พัก โรงแรม ร้านอาหาร แต่ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวมักนิยมไปพักผ่อนชายหาดป่าตองซึ่งมีความเจริญและสะดวกสบายมากกว่า หาดราไวย์จึงกลายเป็นชายหาดสำหรับคนที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ หรือสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบความสงบไม่พลุกพล่าน

หมู่ 2 ของตำบลราไวย์มีกลุ่มชนดั้งเดิมของเกาะภูเก็ตที่เรียกกันว่า “ชาวเล” หรือ “ชาวไทยใหม่” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าอูรักลาไวย์และประมาณร้อยละ 40 เป็นชนเผ่ามอแกน “ชาวเล” มีประวัติศาสตร์การอยู่อาศัยในจังหวัดภูเก็ตมายาวนาน ชาวอูรักลาไวย์เชื่อกันว่าบรรพบุรุษโยกย้ายมาจากหมู่เกาะแถบประเทศมาเลเซียมาอาศัยตามเกาะต่างๆ คือ เกาะเฮ เกาะบอน ต่อมาเพื่อความสะดวกในการติดต่อกับพ่อค้าบนเกาะภูเก็ต จึงย้ายมาอยู่ที่หาดราไวย์ เมื่อกว่า 100 ปีมาแล้ว ขณะที่ชาวมอแกนเชื่อกันว่าเคยอยู่บริเวณหมู่เกาะมะริดและอพยพ

มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หาดราไวย์ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อยมา การศึกษาเอกสาร เก่าก็พบว่า มีกลุ่มคนที่เก็บหาทรัพยากรสำคัญเพื่อส่งไปยังเมืองหลักในสมัยนั้น

ภูเก็ตรในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
(พ.ศ. 2199-2231) มีประชากรมากถึง 6,000
คน อาชีพของชาวภูเก็ต คือ การขุดหาแร่ดีบุก
ภูเก็ตมีอำพันซึ่งเป็นของ หายากและเป็นที่
ประสงค์ของมหากษัตริย์จึงโปรดให้มี
เจ้าพนักงานคอยเก็บอำพันส่งไปกรุงศรีอยุธยา
นอกจากนี้ ภูเก็ตยังมีไข่มุกแท้จากหอยมุกที่
อาศัยอยู่ตามฝั่งทะเลเกาะภูเก็ต ชาวภูเก็ต
สามารถดำน้ำหาหอยมุกได้ (สุนัย
ราชภัฏธนารักษ์ 2527: 62-64)

หากชาวเลอยู่อาศัยในภูเก็ตตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราชก็แสดงว่า
จนถึงปัจจุบันชาวอุรักลาไวย์และชนเผ่ามอแกนอยู่ในจังหวัดภูเก็ตมานานถึง
300 กว่าปีมาแล้ว ตั้งแต่อดีต ในภูเก็ตมีเฉพาะชาวอุรักลาไวย์และมอแกน
เท่านั้นที่มีความสามารถพิเศษในการดำน้ำลึกตั้งแต่ 10 เมตรขึ้นไป โดยไม่ต้อง
ใช้อุปกรณ์อื่นใดนอกจากแว่นดำน้ำ และชาวเลสองกลุ่มนี้ยังคงเลี้ยงชีพโดยการ
ดำน้ำหาหอยหาปลาอยู่จนถึงปัจจุบัน

การพัฒนาภูเก็ตในระยะหลังทำให้ที่ดินในภูเก็ตมีราคาสูงขึ้น และเป็นที่
ต้องการมากขึ้น ชาวเลที่ไม่ยึดติดกับการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินใดๆ กลับ
พบว่า พื้นดินที่เคยอยู่อาศัย เคยทำมาหากิน และเคยเดินทางผ่านไปมานับ

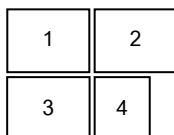
ร้อยๆ ปี ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษได้ถูกจับจองครอบครองไปเสียหมดสิ้นแล้ว ทำให้ขาดความมั่นคงในการอยู่อาศัย

ชาวเลทำมาหากินไปวันๆ เท่านั้น ไม่มีการสะสมทรัพย์และอาหาร เมื่ออาหารหมดก็จะออกหาอาหารกันอีกคราหนึ่ง บ้านชาวเลมักจะสร้างอยู่กันเป็นชุมชน อันที่จริงแล้วชาวเลบางกลุ่มนั้นเข้าไปตั้งรกรากอยู่ตามพื้นที่หรือเกาะต่างๆ ก่อนคนในท้องถิ่นเสียอีก แต่เนื่องจากชาวเลไม่รู้หนังสือและไม่ได้มีหลักคิดในกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในที่สุดชาวเลก็กลายเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินคนอื่น ๆ ไป (มูลนิธิสืบนาคูกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ 2542: 2032-2045)

ชาวเลส่วนมากจะประกอบอาชีพทางด้านการประมง โดยแบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือ พวกที่ดำเนินการเอง โดยการใช้เรือและเครื่องมือจับปลาของตัวเอง แต่ลักษณะการดำเนินการเช่นนี้มีไม่ค่อยมากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะรับจ้าง โดยเช่าเรือและเครื่องมือหาปลามาจากผู้ถือหุ้นให้ ซึ่งเมื่อจับสัตว์น้ำมาแล้วจะต้องส่งขายให้ผู้ถือหุ้นหรือพ่อค้าคนกลางเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีบางส่วนที่ทำงานรับจ้างรายวันและรายเดือน

ชาวประมงอุรูกลาไวย์ที่บ้านหาดราไวย์ทำการประมงด้วยเครื่องมือหลายชนิด เช่น เหล็กยิงปลา เบ็ด เบ็ดราว อวนลอย และไซ ซึ่งเป็นเครื่องมือดักปลาที่วางไว้บนพื้นทรายในทะเล มีชาวประมงอุรูกลาไวย์ที่ใช้เครื่องมือชนิดนี้ไม่น้อยกว่า 50 ราย แต่เดิมนั้น ไซของชาวประมงที่บ้านหาดราไวย์สานด้วยไม้ไผ่ มีขนาดประมาณ 70x60x30 เซนติเมตร มีอายุใช้งานประมาณ 2-3 เดือน แต่ปัจจุบันเป็นไซลวดขนาดใหญ่มีขนาดไซกว้างประมาณ 2.00-3.50

เมตร ยาว 3.00-4.00 เมตร สูง 1.50-1.75 เมตร ซึ่งใช้ต้นทุนสูงในการทำ แต่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานกว่าไซไม้ไผ่ คือ ตั้งแต่ 3-6 เดือน (ภาพที่ 1-4)

ภาพที่ 1: ไซไม้ไผ่ สานโดยนายมะจิม หลักเกาะ ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 2: นายมะจิม หลักเกาะ กำลังถักไซลวดขนาดเล็ก ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 3: โครงไซ ทำด้วยไม้และหวาย ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 4: “ซุน” อุปกรณ์สำหรับถักตาข่ายลวด ภาพโดยผู้เขียน

ในช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมาชาวประมงอุรูกลาไวย์ที่บ้านหาดราไวย์ ประสบปัญหาในการทำประมงด้วยเครื่องมือไซ ด้วยต้นทุนการผลิตไซที่เพิ่มขึ้น เพราะวัสดุจากธรรมชาติ คือไม้ชนิดต่างๆ หายาก และลวดซึ่งเป็นส่วนประกอบของไซมีราคาแพงขึ้น นอกจากนั้น ยังประสบปัญหาไซถูกตัดทำลายโดยนักดำน้ำที่มองว่าการจับปลาด้วยไซของชาวประมงเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่ชาวประมงอุรูกลาไวย์ต้องประกอบอาชีพดังกล่าวเพื่อเลี้ยงครอบครัว ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ทำให้การทำประมงด้วยไซอยู่ในภาวะถดถอย ซึ่งมีผลกระทบกับครอบครัวของชาวประมงอุรูกลาไวย์ เพราะการทำประมงด้วยเครื่องมือประมงไซเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของครอบครัว

วิถีการใช้ไซทำการประมงของชาวอุรูกลาไวย์ที่บ้านหาดราไวย์ ไม่ได้แตกต่างไปจากที่ชุมชนอุรูกลาไวย์เกาะสิเหร่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต เพียงแต่พื้นที่การวางไซในทะเลของชาวอุรูกลาไวย์ที่บ้านหาดราไวย์เป็นบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวด้านน้ำของบริษัทเอกชน จึงประสบปัญหาปลาในไซถูกปล่อยออกไป หรือไซถูกตัดทำลายจนไม่สามารถดักปลาได้อีกต่อไป

2. ชาวอุรูกลาไวย์และเครื่องมือประมงไซ

เครื่องมือประมงไซที่ใช้กันในภาคใต้มักจะใช้วางดักสัตว์น้ำในน้ำจืด หรือ น้ำกร่อยตามแม่น้ำ ลำคลองเป็นส่วนใหญ่ แต่ไซของชาวประมงอุรูกลาไวย์จะวางดักปลาทะเลในระดับน้ำทะเลลึกประมาณ 5-40 เมตร และเป็นเครื่องมือประมงชนิดวางยึดติดกับพื้นที่ทำการประมง “...ไม่ใช่ว่าปลาจะว่ายเข้ามาในลอบให้จับง่าย ๆ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ รวมถึงคลื่นลม กระแสน้ำ ความเย็นของน้ำ ล้วนมีผลต่อการดักปลาทั้งนั้น ตัวอย่างเช่น เมื่อน้ำนิ่ง น้ำเย็น

จัด ปลาจะไม่เข้าลอบ พวกเรามีความรู้พื้นบ้านทางทะเลที่ต้องอาศัยประสบการณ์และการเรียนรู้เพื่อใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติเหล่านี้” (จากการสัมภาษณ์ชายชาวอุรักลาไวย์ ใน นฤมล อรุโณทัย, พลาเดช ณ ป้อมเพชร และจิระวรรณ บรรเทาทุกข์ 2549: 21-22)

บริเวณที่วางไข่ปลาจะอยู่รอบเกาะต่างๆ ใกล้กับหาดราไวย์ เช่น เกาะแก้ว เกาะบอน เกาะราชา เกาะแฉ่ว ฯลฯ ซึ่งเกาะเหล่านี้ได้กลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเพื่อรองรับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ดำน้ำลงดูแหล่งปะการังและสัตว์ทะเลอื่นๆ เมื่อเกิดการทับซ้อนของการใช้พื้นที่ทำมาหากินโดยมีเป้าหมายเดียวกันคือรายได้ กล่าวคือ ชาวประมงอุรักลาไวย์ต้องการปลาเพื่อนำไปเป็นอาหาร เพื่อขายเลี้ยงชีพ ธุรกิจการท่องเที่ยวดำน้ำก็ต้องการปลาไว้ในทะเลเพื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของทะเล เพื่อเป็นจุดขายทำรายได้ให้ธุรกิจ ทำให้เกิดกรณีที่ชาวอุรักลาไวย์ไปวางไข่ไว้ในทะเล เมื่อกลับมาดูอีกครั่งใน 3-7 วันต่อมา ก็ยังไม่มีปลาในไข่ หรือไข่ถูกเปิดเพื่อปล่อยปลา หรือไข่ถูกตัดทำลายเสียหายจนไม่สามารถซ่อมแซมได้ เหตุการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีการท่องเที่ยวดำน้ำเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เครื่องมือประมงไข่ซึ่งส่งผลถึงการสูญเสียรายได้ของชาวประมงอุรักลาไวย์ด้วย เมื่อไม่มีปลาในไข่ให้ขาย หรือไข่ถูกตัดทำลายไป ก็เท่ากับเป็นการลงทุน ลงแรงที่สูญเปล่า ทำให้ชาวอุรักลาไวย์เกิดความรู้สึกรำคาญหมดกำลังใจ

การเก็บข้อมูลที่บ้านหาดราไวย์นี้เลือกสัมภาษณ์ชาวประมงอุรักลาไวย์เพศชายอายุระหว่าง 24-70 ปี ที่เป็นเจ้าของเรือวางไข่จำนวน 12 คน และผู้ที่

ร่วมทำการประมง (ไม่มีเรือเป็นของตนเอง) จำนวน 10 คน ก่อนอื่นผู้เขียนได้ลงชุมชนบ้านราไวย์ทำความรู้จักกับพื้นที่ พุดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านทั้งในบริเวณที่มีการทำไซ บริเวณแผงขายปลา และบริเวณต่างๆ ในชุมชนที่มีชาวบ้านนั่งรวมกลุ่มพักผ่อนพุดคุยกัน การเก็บข้อมูลพบว่าเรือที่ทำประมงด้วยไซมีทั้งหมด 12 ลำ ผู้ที่ทำประมงด้วยไซในชุมชนบ้านหาดราไวย์มีจำนวนทั้งหมด 61 คน

ผู้ที่สัมภาษณ์ประกอบอาชีพประมงมานานเฉลี่ย 25 ปี ทำประมงด้วยเครื่องมือประมงไซเฉลี่ย 18 ปี ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนใหญ่เกิดที่บ้านหาดราไวย์ แต่มีบางส่วนย้ายถิ่นมาจากหมู่บ้านอื่นๆ ในจังหวัดภูเก็ต เช่น เกาะสิเหร่ ทำนุตรไชย หรือ ต่างจังหวัด เช่น สตูล พังงา กระบี่ ชาวประมงที่สัมภาษณ์มีสมาชิกในบ้านตั้งแต่ 3-9 คน มีสมาชิกเฉลี่ยที่ต้องรับผิดชอบจำนวน 5.4 คน โดยการประมงเป็นงานหลักเพื่อเลี้ยงครอบครัวครัวเรือนมีรายจ่ายหลักคือ ค่าไฟฟ้า น้ำประปา ค่าใช้จ่ายลูกไปโรงเรียน ค่าอาหาร เฉลี่ยเดือนละ 8,746 บาท ชาวประมงที่สัมภาษณ์จำนวน 10 คน มีหนี้สินระหว่าง 3,000-100,000 บาท ขึ้นไป

ในอดีตชาวประมงที่บ้านหาดราไวย์สานไซด้วยไม้ไผ่ แต่ปัจจุบันทำไซด้วยลวดและอวน ต้นทุนในการทำไซประมาณ ลูกละ 3,000-5,000 บาท ใช้เวลาตัดไม้ประมาณ 1 วัน (แต่ปัจจุบันพื้นที่ในการตัดไม้เพื่อทำโครงไซมีน้อยลงเนื่องจากที่ดินสาธารณะถูกจับจองเป็นเจ้าของหรือถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับรองรับธุรกิจท่องเที่ยว) ใช้เวลาขึ้นโครงไม้ 1 วัน ถักตาข่ายลวด 1 วัน รวมใช้เวลาประมาณ 3 วัน ชาวประมงอุรูลาไวย์จะนำไซลงไปวางบนพื้นทรายในทะเลซึ่ง

มีระดับความลึกตั้งแต่ 5-40 เมตร และกลับไปทำการกู้ไขขนาดใหญ่ประมาณ 3-7 วันต่อครั้ง (ขึ้นอยู่กับขนาดของไข) เรือประมงที่ออกไปกู้ไขจะต้องมีอุปกรณ์ช่วยในการดำน้ำ เช่น เครื่องปั๊มลม หน้ากากดำน้ำ สายท่ออากาศ ตะกั่วถ่วงตัว และชุดดำน้ำ ซึ่งบางคนใช้เสื้อผ้าธรรมดากลายเป็นกางเกงขายาว เสื้อแขนยาว แต่บางคนมีงบประมาณพอที่จะซื้อชุดดำน้ำมือสองมาใช้ เพราะจะช่วยให้ร่างกายอบอุ่นกว่าการสวมเสื้อผ้าธรรมดาในขณะที่ดำน้ำ โดยเรือดังกล่าวจะออกไปกู้ไขตั้งแต่เช้ามืดประมาณ 5.00 นาฬิกา หรือสายกว่านั้นแล้วแต่ช่วงเวลากการขึ้น-ลงของน้ำทะเล และจะกลับมาในเวลาประมาณ 14.00 นาฬิกา เป็นต้นไป เพื่อนำปลาที่ได้มาขายให้ทันภายในหนึ่งวัน (ภาพที่ 5-6)

5

6

ภาพที่ 5: รองเท้ายาง และสายลมส่งอากาศจากเครื่องปั๊มลม ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 6: ชาวประมงอุรักลาโว้ยออกเรือไปวางไข ภาพโดยผู้เขียน

เรือแต่ละลำจะกู้ไช้ตั้งแต่ 3-13 ลูกในรอบหนึ่งเที่ยวของการออกเรือ แต่ครั้งมีรายได้ไม่แน่นอน โดยอาจได้ปลาตั้งแต่ 20-30 กรัมไปจนถึงหลายร้อยกิโลกรัม ดังตัวอย่างรายได้ของกลุ่มตัวอย่างรายหนึ่ง ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2551 ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 กู้ไช้ที่บริเวณเกาะราชา จำนวน 7 ลูก ภูเก็ต 1 ลูก ไช้ที่กู้ได้ 6 ลูกในวันนั้นได้ปลาดังนี้ (ชื่อปลาเรียกตามภาษาท้องถิ่นที่ใช้เรียกกันในชุมชนบ้านหาดราไวย์) ปลามอหี 2.2 กิโลกรัม ปลาหัวม่วง 21 กิโลกรัม ปลาหัวเสียม 15.6 กิโลกรัม ปลาหัวทิม 4 กิโลกรัม ปลาซั้ง 25 กิโลกรัม ปลากล้วยญี่ปุ่น 8 กิโลกรัม และปลาอื่นๆ 17 กิโลกรัมรวมน้ำหนักปลา 92 กิโลกรัม รวมขายได้ 4,262 บาท โดยขายในราคาตั้งแต่กิโลกรัมละ 10 บาท จนอาจจะสูงถึงกิโลกรัมละ 230 บาท แล้วแต่ชนิดของปลา มีการหักค่าใช้จ่ายของเรือและลวดทำไช้ประมาณร้อยละ 20 มีการแบ่งเงินส่วนหนึ่งไว้ให้คนลงดำนํ้าด้วย และเงินคงเหลือนำมาแบ่งหุ้นคนละ 1 หุ้นให้ทีมลูกเรือผู้ทำไช้ร่วมกันจำนวน 7 คนได้คนละประมาณ 350 บาท สรุปว่าในวันนั้นชาวประมงที่ออกเรือลำนี้จะมีรายได้คนละ 350 บาท/วัน หรือตัวอย่างของการกู้ไช้ส่วนตัวต่อครั้ง กู้ไช้ 3 ลูก ได้ปลาดังนี้ ปลากล้วยญี่ปุ่น 26 กิโลกรัม ปลาดอกแดง 1 กิโลกรัม ปลาจวดแดง 3 กิโลกรัม ปลาอื่นๆ 8.5 กิโลกรัม รวมแล้วขายได้เงินทั้งสิ้น 1,295 บาท หักร้อยละ 20 ให้เจ้าของเรือ คงเหลือประมาณ 1,095 บาท แสดงว่ารายได้ของชาวประมงคนนี้จะได้ถึง 1,095 บาท/วัน ในวันที่กู้ไช้ (ภาพที่ 7-10)

7	8
9	10

ภาพที่ 7: ชาวประมงอุรักลาไวช่วยกันวางไซ ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 8: สัตว์น้ำที่ได้จากไซ ภาพโดยผู้เขียน

ภาพที่ 9-10: แผงขายปลาจากไซ ที่ชุมชนบ้านหาดราไว ภาพโดยผู้เขียน

ปัญหาสำคัญของการทำประมงด้วยเครื่องมือประมงไซ คือ ไซถูกเปิดเพื่อปล่อยสัตว์น้ำและไซถูกตัดทำลายจนไม่สามารถใช้งานต่อไปได้ ไซมักจะถูกเปิดหรือถูกตัดทำลายในบริเวณที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวดำน้ำร่วมในการใช้พื้นที่ แต่ในพื้นที่อื่นๆ เช่น บริเวณเกาะแก่งจะไม่ได้รับผลกระทบในเรื่องนี้เพราะไม่ใช่บริเวณที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวดำน้ำ

นอกจากนี้ยังพบปัญหาอื่นๆ เช่น ไซสูญหาย ซึ่งคาดว่ามาจากเรืออวนลาก อวนรุน เรือไต่หมึก ปัญหาสำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือ ราคาอุปกรณ์ที่นับวันก็จะมีราคาสูงขึ้น เช่น ประมาณปี พ.ศ. 2547 ราคาลวดเบอร์ 14 ประมาณมัดละ 900 บาท แต่ในปัจจุบันราคาสูงถึง 1,900 บาท ราคาลวดเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 90 ภายในระยะเวลาประมาณ 3 ปี ในบางพื้นที่ชาวประมงถูกห้ามจากผู้ประกอบท่องเที่ยวไม่ให้ไปวางไซบริเวณทะเลหน้าชายหาด

3. ธุรกิจการท่องเที่ยวดำน้ำในจังหวัดภูเก็ต

การท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามีอิทธิพลกับการทำมาหากินของประชาชนในเมืองท่องเที่ยวเช่นจังหวัดภูเก็ตในช่วงปี พ.ศ. 2530 การประกอบอาชีพส่วนหนึ่งมักจะหันไปพึ่งพิงรายได้จากการท่องเที่ยว เพราะเป็นอาชีพที่ทำรายได้สูงเนื่องจากกำลังซื้อของผู้ใช้บริการอย่างนักท่องเที่ยวมีอยู่สูง ธุรกิจการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศคือการดำน้ำ ประมาณปี พ.ศ. 2526 ประเทศไทยเริ่มเป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งดำน้ำที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งในโลก ในระหว่างปี 1990-2000 (พ.ศ. 2533-2543) ในแต่ละปีมีนักดำน้ำชาวไทยและชาวต่างประเทศไม่น้อยกว่า 60,000 คน ในแหล่งดำน้ำทุกจุดของประเทศไทย (ชมรมรักษ์ฉลามวาฬเพื่อการอนุรักษ์ทะเล

ไทย 2550) แต่หากมองให้ลึกลงไปในธุรกิจท่องเที่ยวด่านน้ำของประเทศ ไทยแล้ว จะเห็นได้ว่าธุรกิจด่านน้ำส่วนหนึ่งจะเป็นของชาวต่างชาติที่เป็น ผู้ประกอบการ รวมไปถึงผู้ฝึกสอนด่านน้ำก็เป็นชาวต่างชาติ

สำนักงานทะเบียนธุรกิจน้ำเที่ยวและมัคคุเทศก์ภาคใต้ เขต 2 รายงานว่าในช่วงปี พ.ศ. 2550 บริษัทด่านน้ำที่ยื่นหลักฐานขอใบอนุญาตอย่าง ถูกต้องในจังหวัดภูเก็ตมี 100 บริษัท ในส่วนของสำนักงานจัดงานจังหวัด ภูเก็ตได้ออกใบอนุญาตทำงานให้แก่ชาวต่างชาติในธุรกิจด่านน้ำ จำนวน 123 คน ซึ่งในการออกใบอนุญาตทำงานนั้นก็ต้องมีหนังสือรับรองจากสมาคมด่านน้ำ (TDA ประเทศไทย) และใบอนุญาตประกอบธุรกิจน้ำเที่ยวจากสำนักงาน ทะเบียนธุรกิจน้ำเที่ยวและมัคคุเทศก์มาประกอบการพิจารณา และในการต่อ ใบอนุญาตซึ่งต้องดำเนินการทุก 6 เดือน ก็จะต้องมีการแสดงหลักฐานการเสีย ภาษีด้วย ตามบัญชีของสำนักงานสรรพากรพื้นที่ภูเก็ต มีจำนวนผู้ประกอบการ เกี่ยวกับธุรกิจด่านน้ำซึ่งจะเรียกว่า “ผู้ให้บริการกีฬาและนันทนาการ” จำนวน 276 ราย ในจำนวนดังกล่าวมีผู้จดทะเบียนเพื่อจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่มร้อยละ 7 จำนวน ประมาณ 76 ราย และไม่จดทะเบียนจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่ม จำนวนประมาณ 151 ราย ในจำนวนดังกล่าวประมาณร้อยละ 90 ผู้มีอำนาจลงนามจะเป็น ชาวต่างประเทศ โดยปัญหาที่ประสบคือบางบริษัทมีการแจ้งที่อยู่ไว้ที่สำนักงาน บัญชีเป็นที่ตั้งทำการ การตรวจสอบเพื่อจัดเก็บภาษีทำได้ลำบาก บางรายต้องใช้ เวลา 4-5 เดือน โดยหากรายได้ไม่มีการจ่ายภาษีก็จะขอระงับการเดินทางออก นอกประเทศ (“การเสนอปัญหาเร่งแก้ไขธุรกิจด่านน้ำ” 2550: 1-2)

แหล่งดำน้ำที่นักท่องเที่ยวนิยมในจังหวัดภูเก็ต คือ บริเวณเกาะราชาใหญ่ และเกาะราชาเล็ก ซึ่งอยู่ห่างจากหาดราไวย์ประมาณ 20 กิโลเมตร และบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ชาวประมงอุรูกลาไวใช้เป็นที่วางไข่มาตั้งแต่ในอดีต

ผู้เขียนได้สัมภาษณ์นักดำน้ำสมัครเล่นซึ่งทำงานอยู่ในสาขาวิชาชีพต่างๆ ในจังหวัดภูเก็ตจำนวน 5 คน นักดำน้ำยอมรับว่ามีการตัดไข่ของชาวประมงเพื่อปล่อยปลา ส่วนใหญ่กระทำโดยนักดำน้ำชาวต่างชาติ เพราะเชื่อว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและเป็นความพึงพอใจส่วนตัวที่ได้ช่วยปลาให้พ้นจากที่กักขัง นักดำน้ำส่วนหนึ่งคิดว่าการวางไข่จะวางบนแนวปะการัง ซึ่งจะส่งผลเสียหายต่อปะการัง โดยในความเป็นจริงการวางไข่ไม่สามารถวางบนแนวปะการังได้ เนื่องจากปะการังจะเกี่ยววนซึ่งรองรับอยู่ด้านล่างของไข่ขาด

ก่อนการทิ้งไข่จากเรือลงในทะเลนั้น ชาวประมงอุรูกลาไวจะต้องดำน้ำลงไปดูพื้นที่ด้านล่างก่อนว่ามีความเหมาะสมในการวางไข่หรือไม่ มีไข่ของผู้อื่นวางไว้บริเวณนั้นแล้วหรือไม่ มีกระแสน้ำพัดผ่านด้านไหน อยู่ใกล้แนวหิน แนวปะการังหรือไม่ แล้วจึงส่งสัญญาณให้คนบนเรือทิ้งไข่ลงไปในทะเล โดยมีชาวประมงอุรูกลาไวซึ่งดำน้ำอยู่ด้านล่างรอรับไข่เพื่อวางและผูกยึดไข่ในพื้นที่ที่เหมาะสม ดังนั้นประเด็นที่ว่าชาวประมงอุรูกลาไววางไข่บนแนวปะการังอย่างจงใจและเป็นการทำลายปะการังนั้น เป็นการเข้าใจผิด นักดำน้ำส่วนหนึ่งตัดไข่เพื่อปล่อยปลาเพราะสังเกตเห็นว่าไข่ที่พบเห็นเป็นไข่เกาที่ไม่น่าจะจะมีเจ้าของมาเก็บกู้ แต่โดยสภาพของไข่ซึ่งอยู่ในน้ำทะเลในระยะเวลานึงย่อมมีตะไคร่น้ำ หอยต่างๆ เกาะตามไม้และเนื้อมวน จนอาจจะดูเก่าเหมือนถูกทิ้งไว้โดยไม่มีเจ้าของก็เป็นได้

4. วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างการประมงไฮดรอลิกกับการท่องเที่ยว ดำน้ำ

ความขัดแย้งของชาวประมงอุรักลาไวย์ บ้านหาดราไวย์ กับธุรกิจท่องเที่ยวดำน้ำเป็นลักษณะของความขัดแย้งระหว่างชาวประมงกับนักท่องเที่ยวดำน้ำ ซึ่งเป็นความซับซ้อนของปัญหาการใช้ทรัพยากรชายฝั่งร่วมกันของคนต่างกลุ่ม ที่ผ่านมา ชาวประมงอุรักลาไวย์พยายามหลีกเลี่ยงการเกิดเหตุการณ์ที่บานปลายขึ้น โดยจะเปลี่ยนบริเวณที่วางไซให้อยู่ในพื้นที่ที่ลึกกว่าเดิม เพื่อหนีจากนักท่องเที่ยวดำน้ำ แต่การทำเช่นนั้นทำให้ชาวประมงอุรักลาไวย์ต้องเสี่ยงอันตรายจากความลึกของน้ำทะเลมากขึ้น หรือไม่ก็ไปวางไซในบริเวณที่ไม่มีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมด้านการดำน้ำ ซึ่งเท่ากับว่าต้องไปแบ่งพื้นที่ทำกินกับชาวประมงคนอื่นๆ ที่วางไซอยู่เดิมแล้ว เป็นการจำกัดบริเวณพื้นที่วางไซให้แคบลงกว่าเดิม

อาชีพประมงนั้นเป็นอาชีพที่ไม่แน่นอน และมักจะเสี่ยงต่ออันตรายต่างๆ ยิ่งต้องดำน้ำลึกด้วยแล้ว งานจึงเสี่ยงเพิ่มขึ้นอีก ในชุมชนราไวย์ มีชาวอุรักลาไวย์ที่เสียชีวิตและพิการจากโรคน้ำหนึบ (decompression sickness) แม้ว่าบางคนจะไม่พิการ แต่ก็มีผลกระทบต่อร่างกาย มีอาการต่างๆ เช่น แขนขาหนัก เคลื่อนไหวไม่คล่องแคล่ว (นฤมล อรุโณทัย, พลาเดช ณ ป้อมเพชร และ จีระวรรณ บรรเทาทุกข์ 2550: 25) ซึ่งมีผลกระทบอย่างมากต่อการทำมาหากิน

ในขณะที่ชาวประมงอุรักลาไวย์ต้องการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำเพื่อเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ทำสืบต่อกันมาโดยความรู้และทักษะพื้นบ้าน รวมทั้งต้องเสี่ยงดำน้ำลึกในระดับ 20-40 เมตร โดยมีเพียงหน้ากากดำน้ำ และ

สายยางส่งอากาศสำหรับหายใจเท่านั้น ธุรกิจท่องเที่ยวดำน้ำก็ต้องการรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำเหล่านั้นไว้ในทะเล เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้ดำน้ำลงไปชมความงามใต้ทะเล เป็นความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลของคนสองกลุ่มที่มีเป้าหมายต่างกัน ฝ่ายหนึ่งต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลจำหน่ายเพื่อเลี้ยงชีพ อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องการเก็บทรัพยากรไว้ในทะเลเพื่อขายความสมบูรณ์ของท้องทะเล ในขณะที่ภาครัฐเองก็ให้ความสำคัญและสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

ผู้เขียนวิเคราะห์สถานการณ์นี้ โดยมุ่งความสนใจใน 2 ประเด็นหลักคือ เรื่องการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล กับเรื่องความตระหนักถึงทรัพยากรทางทะเลกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของชุมชน

1) ประเด็นการท่องเที่ยวทางทะเลและการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลนั้น ธุรกิจท่องเที่ยวดำน้ำทำให้เกิดภาพการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเล อันเป็นต้นทุนสำคัญทางธรรมชาติที่ไม่ต้องลงทุนแต่ “ขายได้” แต่ในอีกมุมหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบอื่นๆ เช่น การทิ้งสมอเรือบริเวณแนวปะการัง การทิ้งขยะลงสู่ทะเล ก่อให้เกิดมลภาวะ การเติบโตของธุรกิจค้าของที่ระลึก เช่น ธุรกิจค้าเปลือกหอย เครื่องประดับ จัดได้ว่าเป็นธุรกิจที่ส่งเสริมการทำลายธรรมชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย [ททท] 2533: 64) การไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว การรื้อฟื้นของน้ำมันเรือ น้ำเสียจากเรือ หรือแม้กระทั่งความขัดแย้งในเชิงธุรกิจ ปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบเชิงลบได้ในระยะยาว โดยเฉพาะเป้าหมายการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลของท้องถิ่นเพื่อเน้นเฉพาะการท่องเที่ยว

จากรายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชนท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ต (ททท 2526: 78-82) ผลดีของการท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตคือการสร้างงานสร้างอาชีพและก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามในกรณีของชาวประมงชาวภูเก็ตปลาชาวอุรูกลาไว้อย่างไรก็ดี สถานการณ์กลับไม่เป็นเช่นนั้น ส่วนผลดีที่ว่าการท่องเที่ยวสร้างความเจริญสู่ท้องถิ่น กล่าวคือ คนมีงานทำ การคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้า มีน้ำประปา และมีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ตามมา ปรากฏว่าชาวเลที่ราไวก็ได้รับผลประโยชน์ด้านนั้นไม่เท่าเทียมกับผู้อื่น

นับจากอดีตเป็นต้นมา ชุมชนชาวเลราไวค่อยๆ ถูกโอบล้อมไปด้วยความเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง โดยในพื้นที่ห่างจากชุมชนในรัศมีไม่เกิน 15 กิโลเมตรมีโรงแรมราคานับร้อยล้านบาท มีบ้านจัดสรรราคาหลังละหลายสิบล้านบาท แต่ชาวเลส่วนใหญ่ที่ราไวกลับไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน สภาพความเป็นอยู่ในชุมชนบ้านหาดราไวแออัด มีปัญหาสุขอนามัย ปัญหาการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ปัญหาสาธารณูปโภค การดิ้นรนประกอบอาชีพ ฯลฯ

ปัญหาความยากจนที่ปรากฏแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความด้อยโอกาสของคนในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ ในขณะที่ความเจริญทางด้านวัตถุล้ำเข้ามาสู่ชุมชนในหลายทิศทาง แต่ความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์คนหนึ่งคนกลับมีให้เห็นน้อยมาก ท่ามกลางความเจริญของเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก กลับมีบางมุมของความยากแค้น ทั้งที่เป็นชุมชนคนท้องถิ่นดั้งเดิมของภูเก็ต สะท้อนภาพความเป็นชุมชนคนชายขอบ ที่ถูกซ่อนเร้น ปกปิดอยู่ในความสวยงามของเมืองท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน

รายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชนท้องถิ่น จังหวัดภูเก็ตยังเสนอว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการอนุรักษ์ ทำให้ประชาชนชาวภูเก็ตได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวและสถานที่ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาภูเก็ต ดังนั้น จึงควรที่จะต้องรักษาธรรมชาติสภาพแวดล้อมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไว้เพื่อประโยชน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ในกรณีของชาวอุรูลาไว้วัย วิธีการประมงโดยใช้ไซดักปลาเป็นการประมงที่ไม่ได้ทำลายล้างหรือสร้างผลกระทบอย่างมากมาต่อทรัพยากร เป็นที่ทราบกันดีว่าวิถีดั้งเดิมของชาวเลนั้นอยู่บนหลักการแห่งความพอเพียงและการแบ่งปัน ดังนั้น ความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรทางทะเลนั้นมีอยู่แล้ว แต่วิถีแบบใหม่ที่ผลักดันให้ชาวเลกลายเป็นชุมชนชายขอบนั้นกลับยิ่งทำให้ห่างไกลจากการอนุรักษ์มากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัวและเกิดความไม่มั่นคงด้านต่างๆ ของชีวิต

การพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตจึงไม่ได้ก่อให้เกิดการอนุรักษ์เพียงอย่างเดียว ในภาพรวมแล้ว การท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบในแง่ลบหลายประการ (ททท 2526: 78-82) คือ

ก) ค่าครองชีพสูง เนื่องจากพ่อค้ามักจะถือโอกาสขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยวในราคาที่สูงกว่าปกติ เพราะเห็นว่านักท่องเที่ยวจำเป็นต้องซื้อซึ่งเป็นผลกระทบให้ประชาชนทั่วไปที่ไม่ใช่นักท่องเที่ยวต้องซื้อสินค้าในราคาเดียวกับนักท่องเที่ยวไปด้วย ประชาชนทั่วไปจึงมีความเห็นว่าการท่องเที่ยวมีผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้น

ข) การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาใจผู้ร้าย นักท่องเที่ยวต้องเสียชีวิตและหรือเสียทรัพย์สิน ซึ่งนอกจากเป็นการทำลายอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแล้ว ยังทำลายความสงบสุขของท้องถิ่นโดยส่วนรวมด้วย

ค) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อม กล่าวคือ เกิดความสกปรกอันเนื่องจากความมั่งคั่งของทั้งนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ เช่น ร้านอาหาร

ง) การท่องเที่ยวทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมโทรม ประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้สูงอายุและผู้ใหญ่ มีความเห็นว่า นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววกเกิดโดยเฉพาะชาวต่างประเทศได้นำเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา เช่น การเปลือยกายอาบแดด ความประพฤตินที่สาธารณะของนักท่องเที่ยวเป็นผลกระทบทางลบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ค่านิยมในสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว

จ) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการอพยพผู้คนรวมทั้งแรงงานจากที่อื่นๆ เข้ามาทำงาน มีการแก่งแย่งผลประโยชน์ชุมชนท้องถิ่น

รายงานการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวฯ ยังได้กล่าวว่า ทุกฝ่ายต่างตระหนักถึงผลกระทบเชิงลบของการท่องเที่ยวต่อท้องถิ่นต่อชุมชน ทำให้มีข้อกำหนด กฎหมาย มาตรการแก้ไขป้องกันเกิดขึ้นมากมาย แต่ยังไม่อาจป้องกันหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นการพัฒนากการท่องเที่ยวจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลดีเสมอไป และการที่นักท่องเที่ยวดำเนินไปปล่อยปละออกจากไซ หรือตัดลวดทำลายไซ ก็ไม่ใช่การแก้ปัญหาการทำลายล้างทรัพยากรทาง

ทะเลและไม่ใช้การกระทำเพื่อการอนุรักษ์สัตว์ทะเลอย่างแท้จริง แต่กลับเป็นการสร้างผลกระทบในอีกด้านหนึ่งแทน

ในขณะที่การท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ก็ควรจะต้องมีการพัฒนาหลักการควบคุมหรือการสร้างให้การท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีจริยธรรม ปัจจุบันมีหลักจรรยาบรรณการท่องเที่ยวซึ่งควรจะได้รับการยอมรับและปฏิบัติตาม เช่น หลักที่ 1 ว่าด้วย การท่องเที่ยวสร้างความเข้าใจและความนับถือร่วมกันระหว่างคนและสังคม

ก) ความเข้าใจและการส่งเสริมค่านิยมทางจริยธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปต่อมนุษยชาติด้วยเจตคติของความใจกว้างและยอมรับกันทั่วไปต่อความหลากหลายทางศาสนา ปรัชญาและความเชื่อทางศีลธรรม ทั้งสองประการจะเป็นพื้นฐานและผลสืบเนื่องของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวและตัวนักท่องเที่ยวเองควรจะปฏิบัติตามประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมและปฏิบัติต่อทุกคน รวมทั้งคนกลุ่มน้อยและคนพื้นเมือง และการให้การยอมรับคุณค่าของคนเหล่านั้น

ข) กิจกรรมทางการท่องเที่ยวควรจะดำเนินไปในลักษณะที่กลมกลืนกับคุณลักษณะและประเพณี เคารพต่อกฎหมายและธรรมเนียมการปฏิบัติของภูมิภาคและประเทศเจ้าของบ้าน

หลักที่ 5 ว่าด้วยการท่องเที่ยวคือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศและชุมชนเจ้าของบ้าน

ก) ประชาชนท้องถิ่นควรจะได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เขาสร้างขึ้นอย่างเป็นธรรมจากแรงงานของเขาไม่ว่าจะเป็นทางตรงและทางอ้อม

ข) ควรใช้นโยบายการท่องเที่ยวในลักษณะที่ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของประชากรในภูมิภาคที่ได้รับการเยี่ยมชมและสนองตอบต่อความจำเป็นและความต้องการของเขา การวางแผนและการออกแบบทางสถาปัตยกรรม การดำเนินงานของที่พักรและสถานที่พักผ่อนเพื่อการท่องเที่ยว ควรมีความมุ่งหมายที่จะผสมผสานให้เข้ากับสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่นให้มากที่สุดเท่าที่ทำได้ ให้โอกาสแรงงานท้องถิ่นก่อนหากแรงงานมีทักษะเท่าเทียมกัน

ค) ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อปัญหาเฉพาะเขตพื้นที่ชายฝั่ง พื้นที่เกาะ และชนบท หรือเขตพื้นที่ภูเขา พื้นที่เหล่านี้กำลังเผชิญปัญหาในการทำมาหากินแบบดั้งเดิมมีโอกาสน้อยกว่าแหล่งอื่นในการพัฒนา

หน่วยงานราชการควรจะเข้ามาร่วมมรดงค์และขอความร่วมมือจากธุรกิจการท่องเที่ยวดำเนินา้เพื่อทำความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวดำเนินา้ให้ทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นของไซซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่ใช้เลี้ยงชีพของชาวประมงอุรกลาไวยในท้องถิ่น ซึ่งมักจะขาดโอกาสเรียกร้องสิทธิต่างๆ ให้เท่าเทียมคนเมือง การให้ข้อมูลและสร้างความเข้าใจนี้อาจจะช่วยให้คนดำเนินา้เกิดความเข้าใจวิถีชีวิตชุมชนมากขึ้น และไม่ทำลายไซเพื่อปล่อยปลา

นอกจากนั้น ควรจะมีการบริหารจัดการให้ชุมชนได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ข้อเสนอหนึ่งคือการจ้ดนำ้เที่ยวดำเนินา้เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวประมง

คูร์กลาไวย์ โดยจัดเป็นธุรกิจที่ดำเนินการโดยชาวประมงคูร์กลาไวย์ในชุมชนบ้านหาดราไวย์เอง คือ การนำกลุ่มนักท่องเที่ยวดำน้ำชมวิธีการทิ้งไข่ลงในทะเลเพื่อตกจับปลา และวิธีการกู้ไข่ ซึ่งหากนักดำน้ำต้องการจะช่วยปลาในไข่ ก็อาจใช้วิธีอาทิ การบริจาคเงินเข้ากลุ่มในชุมชน เพื่อเจ้าของไข่จะได้มีรายได้เลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว และปลาก็ถูกปล่อยให้อยู่ในทะเลเพื่อรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมได้ทะเลให้สวยงามและคงอยู่ต่อไป

กิจกรรมการท่องเที่ยวดำน้ำจะมีผลในทางบวกต่อเมื่อชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ ทรัพยากรในท้องถิ่นสามารถเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจมากขึ้นกว่าเดิม การร่วมมือกันของคนในท้องถิ่นที่จะธำรงรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้จะมีเพิ่มมากขึ้น แต่ถ้าชุมชนต้องช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่อให้ผู้อื่นเข้ามาครอบครองใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ชุมชนย่อมขาดแรงจูงใจที่จะให้ความร่วมมือในการรักษาทรัพยากรเหล่านั้นไว้ ดังนั้น จึงนำมาสู่ประเด็นต่อไปคือความตระหนักถึงทรัพยากรทางทะเลกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของชุมชน

2) ประเด็นความตระหนักเรื่องทรัพยากรทางทะเลกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของชุมชน การศึกษาของ กังวาลย์ จันทรโชติ (2541) เรื่อง สถานการณ์ประมงขนาดเล็กและรูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนพบว่า ปัญหาการจัดการทรัพยากรของประมงขนาดเล็กที่เกิดขึ้นในหลายประเทศส่วนใหญ่เกิดจากการขาดสิทธิการมีส่วนร่วมและอำนาจต่อรองในการจัดการประมงของชุมชน ประกอบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เพิ่มมากขึ้น ประเทศญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในประเทศที่

ประสบกับปัญหานี้เช่นกันจึงได้ศึกษาประสบการณ์ปัญหาและพัฒนาระบบการจัดการมากกว่าสองทศวรรษจนได้รูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ผลกับหลายประเทศ คือ การใช้ระบบสิทธิการทำประมง (Fishing right system) และการกระจายอำนาจการจัดการจากรัฐบาลกลางไปยังท้องถิ่นและสหกรณ์ประมงอย่างสมบูรณ์ ทำให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการ และมีสิทธิในการควบคุมและใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงที่อยู่ในเขตชุมชนอย่างเต็มที่ สำหรับประเทศไทยได้มีการทำโครงการนำร่องในบางชุมชน พร้อมทั้งการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อการสนับสนุนการจัดการประมงโดยชุมชนได้ครอบคลุมและชัดเจน อย่างไรก็ตาม ในการนำระบบการจัดการดังกล่าวนี้หรือระบบการจัดการอื่นใดก็ตามมาใช้ ควรศึกษาสถานการณ์ปัญหาและปัจจัยแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นซึ่งอาจมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนและพื้นที่ โดยอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนและการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมของทั้งรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนอย่างแท้จริง

หากคำนึงถึงหลักการเรื่องสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น ชุมชนประมงอูร์กลาไว้ย บ่านหาดราไว้ย ย่อมมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยการทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงไซซึ่งอยู่ภายใต้ระเบียบบังคับของกฎหมาย เช่น ไม่วางไซใกล้แนวปะการัง ไม่วางไซในบริเวณที่กันไว้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ แต่ก็ไม่ใช่การจำกัดสิทธิการทำกินด้วยเครื่องมือประมงไซโดยนักท่องเที่ยวนหรือผู้ประกอบการท่องเที่ยว สิทธิชุมชนต้องมีการแบ่งปันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลในท้องถิ่นเหล่านั้นอย่าง

เป็นธรรม ไม่ใช่กีดกันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลของท้องถิ่นไว้เพื่อประโยชน์ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียว

คำกล่าวของชาวประมงอุรักลาไวย์ที่ว่า “บางทีปลาสวยงามติดมาในลอบ (ไซ) ของเราด้วย ซึ่งหลายคนจะนำปลาเหล่านั้นออกมาปล่อย เพราะจังหวัดภูเก็ตมีกิจกรรมดำน้ำเป็นธุรกิจสำคัญ พวกเราชาวอุรักลาไวย์จึงต้องร่วมกันอนุรักษ์เพื่อชุมชนและเพื่อจังหวัดของเรา” (จากการสัมภาษณ์ชายชาวอุรักลาไวย์ ใน นฤมล อรุโณทัย, พลาเดช ณ ป้อมเพชร และจีระวรรณ บรรเทาทุกข์ 2549: 13) แสดงให้เห็นว่าชาวประมงก็เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามก็ต้องมีการคำนึงถึงว่ากลุ่มตัวอย่างชาวประมงอุรักลาไวย์ที่ผู้เขียนสัมภาษณ์มีรายจ่ายกว่า 8,000 บาทต่อเดือน แต่มีรายได้ไม่แน่นอน เมื่อไซถูกทำลาย ถูกเปิด หรือจับสัตว์น้ำได้น้อยลง สุดท้ายชาวประมงก็ไม่สามารถทำประมงด้วยไซได้อีกต่อไป ทั้งยังไม่สามารถหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นได้ด้วย เนื่องจากไม่มีความถนัด เมื่อเกิดความกดดันหรือถูกบีบคั้นมากขึ้นจากสถานการณ์แวดล้อมทุกด้าน เช่น การถูกจำกัดพื้นที่ทำการประมง การถูกจำกัดชนิดเครื่องมือประมง การถูกห้ามเข้าไปในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเคยเป็นพื้นที่ที่เรือใช้หลบลมพายุหน้ามรสุม หรือไม่สามารถขึ้นเกาะไปตัดไม้ได้ เพราะกลายเป็นที่ดินส่วนบุคคลหรือหน้าหาดกลายเป็นบริเวณที่กั้นไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น ชาวประมงก็ต้องดิ้นรนด้วยวิธีอื่นๆ ให้มีรายได้ใช้เลี้ยงชีพได้วันต่อวัน

การสนับสนุนให้ชาวประมงอุรักลาไวย์มีอาชีพเสริมโดยการให้บริการท่องเที่ยวทางเรือแก่นักท่องเที่ยว เช่น การเช่าเรือของนักท่องเที่ยว การเป็น

มัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อนำเที่ยวตามเกาะแก่งต่างๆ เนื่องจากรู้จักสภาพพื้นที่เป็นอย่างดี ก็เป็นการผลักดันให้ชาวประมงอุรูกลาไวหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน การทำการประมงด้วยไซ แต่คงต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่างๆ ทั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา กรมประมง กรมเจ้าท่า เพราะจะต้องมีการให้ความรู้ความเข้าใจและทักษะใหม่ๆ เช่น หลักการอนุรักษ์ที่เป็นทางการสำหรับเรือท่องเที่ยว การให้บริการลูกค้า การใช้ภาษาต่างประเทศ ฯลฯ

เนื่องจากสภาพใต้ทะเลที่นักดำน้ำหรือแม้กระทั่งชาวประมงอุรูกลาไวพบเห็นคือ การมีซากไซซึ่งผูกอยู่ใต้ท้องทะเลจำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจกลายเป็นที่กักขังปลาโดยบังเอิญ ในส่วนนี้ควรจัดวันทำความสะอาดทะเลโดยความร่วมมือกันของชาวประมงอุรูกลาไว หน่วยงานราชการ กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวดำน้ำ เพื่อจัดการเก็บกวาดไซที่ไม่ใช่แล้วขึ้นจากทะเล หรืออาจนำไปผูกรวมไว้ที่ใดที่หนึ่งใต้ทะเลปรับเปลี่ยนสภาพไซที่ผูกเป็นปะการังเทียมสำหรับอนุรักษ์ปลาต่อไป

สรุปว่า ปัญหาระหว่างชาวประมงไซดักปลาและนักท่องเที่ยวดำน้ำนั้น มีความซับซ้อนมากกว่าเป็นเพียงความขัดแย้งของการที่ฝ่ายหนึ่งปล่อยปลาเพื่อรักษาทรัพยากรทางทะเล ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งจับสัตว์น้ำมาเพื่อรายได้และการยังชีพ หากพิจารณาในแง่ของการท่องเที่ยวทางทะเลและการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล กับเรื่องความตระหนักถึงทรัพยากรทางทะเลกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของชุมชนแล้ว ก็จะได้เห็นว่าเรื่องนี้มีทั้งมิติของการพัฒนาที่ขาดการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรม มิติของการขาดความรู้ความเข้าใจในวิถีประมงของชนกลุ่มดั้งเดิม มิติของการมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่รอบด้าน มิติของการเป็นกลุ่มชายขอบทำให้ปัญหานี้ไม่ได้รับการ

เอาใจใส่ดูแล ฯลฯ การช่วยกันส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวประมงกลุ่มนี้ได้ทำมาหากินแบบพึ่งพาตนเองด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการพัฒนารูปแบบเครื่องมือประมงไซไม่ให้ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน ย่อมเป็นการช่วยให้เกิดการพัฒนาตนเอง การพัฒนากลุ่มอย่างยั่งยืน และช่วยให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจได้ไม่น้อยไปกว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กั้ววาลย์ จันทรโชติ. (2541) **สถานการณ์ประมงขนาดเล็กและรูปแบบการจัดการทรัพยากร**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2526) **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อประชาชนท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ต**. กรุงเทพฯ.
- ชมรมรักฉลามวาฬเพื่อการอนุรักษ์ทะเลไทย. (ออนไลน์). <http://www.whalesharkthai.com/> สืบค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2550
- นฤมล อรุโณทัย พลาเดช ณ ป้อมเพชร และจีระวรรณ บรรเทาทุกข์. (2549) **ชีวิตพวกเราชาวอุรุลลาไว้อ์ แหลมตุ๊กแก เกาะสิเหร่ ภูเก็ต**. กรุงเทพฯ: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.
- นฤมล อรุโณทัย พลาเดช ณ ป้อมเพชร และจีระวรรณ บรรเทาทุกข์. (2550) **อาชีพเสริมและอาชีพทางเลือกของชาวอุรุลลาไว้อ์ในจังหวัดภูเก็ต**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Coral Reef Degradation in the Indian Ocean (CORDIO) และสถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน ภูเก็ต
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542) **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 5**. กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542) **สารานุกรม วัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 12**. กรุงเทพฯ: สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด.

ศูนย์ ราชภัฏธนบุรี. (2527) **ภูเก็ต**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: แสงการพิมพ์. สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. (มปป) **นามสถานที่ในจังหวัดภูเก็ต**. (ออนไลน์). <http://culture.pkru.ac.th/~culture/search/detail.php?id=10358> สืบค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2550

“.....”. (2550) “การเสนอปัญหาเร่งแก้ไขธุรกิจดำน้ำ” ใน **เสียงใต้** **รายวัน** ฉบับที่ 7271. 8 สิงหาคม 2550.

**การใช้ทรัพยากรประมง และ
แนวทางการจัดการที่หมู่เกาะอาดัง-
ราวี-หลีเป๊ะ อุทยานแห่งชาติตะรุเตา
และเกาะบุโหลน อุทยานแห่งชาติ
หมู่เกาะเกดรา¹**

**FISHERY RESOURCE USES AND MANAGEMENT
INTERVENTION AT ADANG-RAWI-LIPE ISLANDS,
TARUTAO NATIONAL PARK , AND BULHON ISLANDS,
MU KO PHETRA NATIONAL PARK**

ศักดิ์อนันต์ ปลาทอง²

Sakanan Plathong

¹ บทความนี้ปรับปรุงจากงานวิจัยเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพและการจัดการทรัพยากรทางทะเล สนับสนุนเงินทุนโดย Coral Reef degradation in the Indian Ocean (CORDIO) และสถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเล และป่าชายเลน ภูเก็ต

² อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา, สถานีวิจัยความเป็นเลิศความหลากหลายทางชีวภาพแห่งคาบสมุทรไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, sakanan2004@yahoo.com

บทคัดย่อ

อุทยานแห่งชาติตะรุเตาและอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตราถูกกำหนดให้เป็นเขตสงวนสภาพธรรมชาติเนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงและมีระบบนิเวศของแนวปะการังที่กว้างใหญ่ ทำให้อุทยานแห่งชาติทั้งสองแห่งนี้ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติซึ่งห้ามกระทำการที่เป็นอันตราย การล่า และการเก็บหาพืชและสัตว์ภายในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ไม่ได้มีการบังคับใช้กฎหมายในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านขนาดเล็กของชนพื้นเมืองที่พึ่งพิงทรัพยากรแถบแนวปะการัง การศึกษานี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 3 วิธี ได้แก่ 1. การทำแบบสอบถามครัวเรือน 2. การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และ 3. การสังเกตโดยตรงจากการเก็บข้อมูลพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนอาศัยการประมงเป็นหลักในการดำรงชีพ แต่เมื่อตลาดมีความต้องการผลผลิตทางทะเลในปริมาณที่สูงขึ้น ประกอบกับคนในท้องถิ่นมีการติดต่อกับแผ่นดินใหญ่มากขึ้นนำมาสู่ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตที่สูงขึ้นทำให้มีค่าใช้จ่ายมากขึ้นตามมาด้วย นอกจากนี้แล้วอุทยานแห่งชาติถือได้ว่ามีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมในแง่ของการเป็นจุดหมายของนักท่องเที่ยวและเป็นแหล่งของกิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรแนวปะการังอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องวางแผนกลยุทธ์ในการจัดการที่ดีขึ้นเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างความจำเป็นในการอนุรักษ์และปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติกับ

การทำประมงอย่างยั่งยืนของชาวเลที่เกาะหลีเป๊ะและคนในท้องถิ่นที่เกาะ
บุโหล่น การปรับปรุงการบริหารจัดการควรจะมีไปที่สาเหตุที่เป็นรากของ
ปัญหาเพื่อการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในระยะยาว

คำสำคัญ: การจัดการอุทยานแห่งชาติ, ชุมชนพื้นเมืองชายฝั่งทะเล, ประมง
พื้นบ้าน, เกาะหลีเป๊ะ, เกาะบุโหล่น

Abstract

Tarutao National Park and Mu Ko Phetra National Park are designated conservation areas due to their high biodiversity and extensive coral reef ecosystems. They are protected by the National Park Act which bans the harming, hunting or harvesting of flora and fauna. However, its provisions have never been enforced on the small-scale artisan type fishing activities of the indigenous population, who depend on reef resources. Data collection was based on three main techniques; household questionnaires survey, informal discussion with key informants, and direct observation. The majority households in these communities depend greatly on fishing as their essential livelihood. Market demand for fresh marine produce has increased and greater contact with the mainland has led to a demand for modern conveniences and a rise in living standards requiring more money. In addition, national parks are considered economically and socially important in terms of being tourist destinations and providing nature-related recreational activities, which attract tourists from all over the world. This has resulted in an over exploitation of coral reef resources and the deterioration of coral reef from tourism development. Better planning and management strategies are needed where the requirements of the sea gypsies on Lipe island and the local villagers on

Bulhon islands to sustainable harvest fish is balanced with the need to conserve and protect these important natural resources. The intervention will target to the rooted causes of the problem for the long term management of these national parks.

Keywords: marine park management, coastal indigenous communities, indigenous fisheries, Lipe island, Bulhon islands

1. Introduction

Thailand has two major coastlines, the 1,870 km long coastline bordering the Gulf of Thailand and the 800 km long Andaman coastline in the Indian Ocean. Both are rich in natural resources supporting many small local fishing communities and the rapidly expanding tourism industry. The Andaman coast of Thailand has extensive coral reefs along its length and is home to numerous communities operating small-scale fisheries on the reefs as well as large fishery operators. Coral reefs are recognized as highly diverse ecosystems of utmost importance both environmentally and economically. The reefs of Thailand are among the most diverse in the world but are under threat and have been seriously degraded by human activity and natural causes. Over-fishing, destructive fishing practices (notably explosive blast fishing), coastal development, tourism, crown of thorns starfish infestations, strong storms, a mass bleaching event in 1997 and the tsunami in 2004 have all taken their toll on the health of coral reefs along Thailand's Andaman coast. At present more than 50% of Thailand's coral reefs are protected but illegal fishing is common and natural disasters cannot be prevented.

Research studies have shown that many reef species have become depleted over the last few decades due to increasing fishing pressure and habitat loss. However, it is unclear to what extent small-

scale fisheries have a responsibility for this and there has been little effort to monitor, manage and regulate them. At present there is very little data on small-scale fisheries, their effects on coral reefs and the dependence of indigenous fishing communities on these fisheries. Often there is a conflict of interest between the fishers and the need to preserve certain areas rich in diversity and marine life. One such instance is the Chao Lay community inhabiting Lipe Island, and local villagers of Bulhon islands, Satun province, Southern Thailand.

Adang-Rawi and Lipe Islands are part of the Tarutao National Park which covers a total area of 1,490 km² of which 1,264 km² is sea and encompasses 51 islands. This area is typical of Thailand's island marine habitats with extensive coral reefs, high biodiversity and clear waters. It is a popular tourist destination, providing visitors with clean beaches and high quality snorkeling and diving. The majority of the local population depend on income from the tourist industry and fishing, and therefore are highly reliant on the sea. Meanwhile, Bulhon islands are a group of islands located within Mu Ko Phetra National Park, which has 22 islands with an area of 494.38 km² of which 468.38 km² is marine. These islands are located close to the mainland. The islands are not popular tourist destination compared to Lipe island. The majority of local population is dependent on income from fishing. These two national

parks were set up in recognition of the unique and high biodiversity contained within and that there was distinct threat to this biodiversity from fishing and coastal development.

For many years, life on Lipe Island has revolved around the coral reefs of Lipe, Adang and Rawi Islands while the life on Bulhon islands are around the coral reefs, mangrove and pinnacles within Mu Ko Petra National Park. Traditionally, women and children collect shellfish from the intertidal reef flats, while men and older boys fish and dive in the deeper reef slope areas. Through their experience, the Chao Lay have acquired extensive knowledge about marine life, from which they have developed a variety of methods for harvesting the abundant natural resources in the area. They have a deep and broad understanding of the behavioral patterns of different fish species and found the best time and methods to catch them. They have learnt to read the environment to provide clues to the best places to catch fish (Map 1).

Fish and other marine organisms comprise the majority of the Chao Lay's diet and are their primary source of protein and vitamins. Relatively more sea food is consumed by the Chao Lay than in any other part of Thailand. They have also found many other uses for marine life,

for example sea cucumbers are used for medicinal purposes, and shells as water containers, trumpets and ornaments.

The Chao Lay at Lipe Island and the local fishermen on Bulhon islands excel at reading nature and their observations enable them to find signs of fish and search the sky for signs of changing weather. Experience tells them where to fish, what fish are present, and which baits and methods to use. They learned to navigate by using 'natural signposts' in the sea, such as the direction of waves and currents, water temperature and color, and the positions of stars. This knowledge was traditionally passed from generations to generations.

At present there is a lack of quantitative data on the effects the growing fishing industry is having on the reef system and especially on the population and abundance of target species and the community structure of reef fishes. This article presents the results from collecting fishery data to identify target fishery species, surveying and monitoring these target species and examining the dependence of the local communities on the reef fisheries. The data will show the extent of the fishing pressure being placed on the reef and the importance of the reefs' resources to the Chao Lay. It will enable better planning and management strategies to be implemented where the requirements of

the Chao Lay to harvest fish in a sustainable fashion is balanced with the need to conserve and protect these important resources.

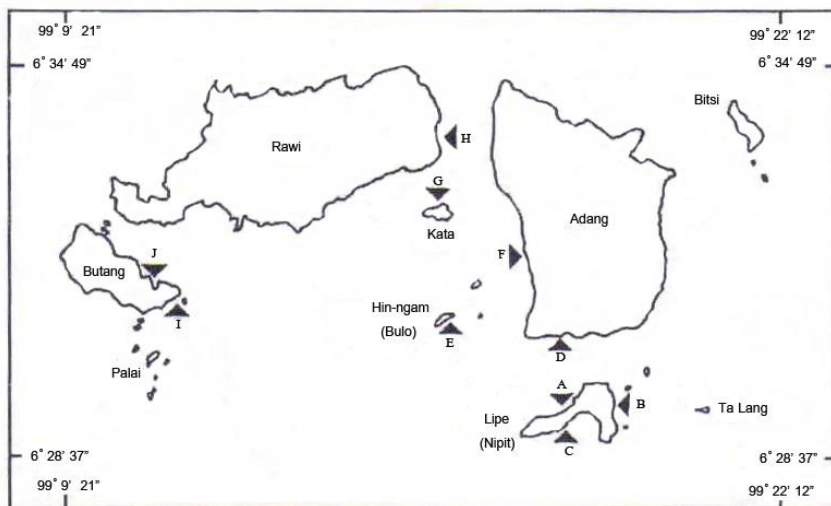
Map 1: Mu Ko Phetra National Park and Tarutao National Park.

2. Methodology

Data collection in the study was based on three main techniques; household questionnaires survey, informal discussion with key informants, and direct observation. A household questionnaires survey was employed for investigating socio-economic characteristics of members of the village community, bio-physical conditions of

fisheries resources and their changes occurring overtime, based on perceptions of community members. The informal discussion with key informants is used mainly for investigating historical, socio-cultural and technical perspectives. The application of direct observation was used as a supporting technique in making qualitative inquiries with respect to both physical and social attributes of the community. Informal discussions with key informant and direct observation were undertaken by the staff of Coral Reef and Benthos Research Unit and the staff of Mu Ko Phetra National Park.

During April 2006, the household questionnaires were used to investigate the general information about the reef fish fisheries in Adang Rawi islands and Bulhon islands. The income, type of fishing gears, fishing boat, fishing sites, target fish, by-catches, and tourism involvement were asked. A total of 116 samples were obtained from Li Pe island, the major fishing communities in Adang-Rawi islands, Tarutao National Park, and another 75 samples were obtained from Bulhon islands (Bulhon Lay island and Bulhon Don island) in Mu Ko Phetra National Park (Map 2).

Map 2: Adang-Rawi and Lipe Islands -- part of the Tarutao National Park.

3. Results

3.1 Socioeconomic data

The data are derived from 116 households and 75 households sampled from Lipe island and Bulhon islands respectively.

Lipe island

All interviewees are men. The average age of those interviewees was 35 years old. The age range was 16-70 years old. The education background of the interviewees was at primary school level 1-4 (42%) followed by junior high school level 1-3 (3%), and high school level 4-6

(1 %). The illiterate group composed of 16% of the sampling group. About 67 percent are fishermen as their main occupation. Thirty-nine percent of the population has only one occupation which is fishery. The others have at least two main occupations. Other occupations were resort owners, tour boats, commerce, boat drivers, resort and restaurant's employees. The average yearly income was Baht 41,000, ranging from Baht 12,000-120,000, yearly. (Figure 1)

Bulhon islands (Bulhon Don and Bulhon Lay)

Most of interviewees were the head of each household. The average age of the interviewees was 39 years old, ranging from 21-78 year old. Eighty-seven percent of the interviewees are men. The education background of most people interviewed was at primary level grade 1-4 (44%), grade 5-6 (27%), junior high school level 1-3 (1%). The illiterate group is very high composed of 28% of the samplers. About 83% of the interviews have the fishery as their main occupation. Sixty-two percent have only fishery as their solely occupation. Other occupations are related to tourism which are resort owner, tour boat, merchant, tour guide, and resort and restaurant's employees. The average yearly income was Baht 40,000, ranging from Baht 10,000-120,000, yearly. (Figure 1)

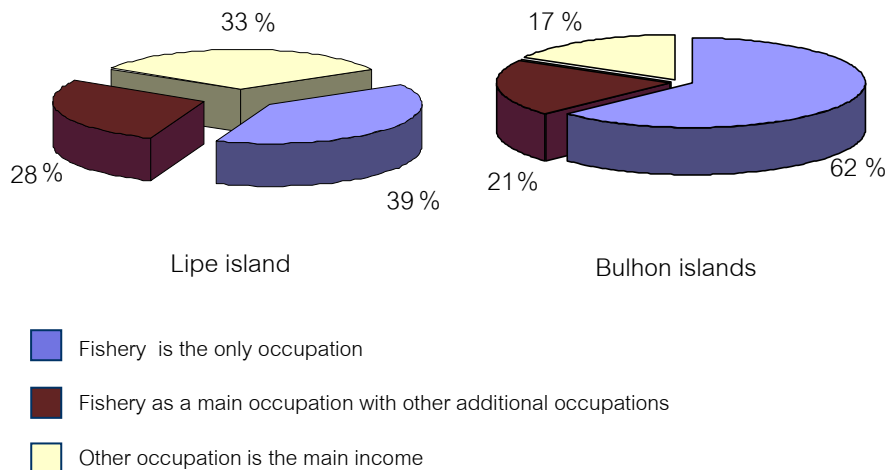

Figure 1: Occupation of the Lipe island and Bulhon islands communities.

In general, the overall educational attainment of household members in these two communities is very low. However, there has been much improvement among young members. Fishing is not the only occupation available for members of these two communities. Some households have their members engaged in other occupations including trading, rubber production, wage work and hired labor in commercial fishery, resort and restaurant. Among these secondary occupations, resort and restaurant employee was the most important. However, the majority households which were involved in fishing regard fishing as their most important occupation. Other types of occupations are less significant.

Overall, it is clear that the majority households in these communities depend greatly on fishing as their important livelihood. The scarcity of other economically productive resources makes fishery resources crucially important to them, both as the main source of cash income and as food for household consumption, particularly as the main source of protein in their daily diet.

3.2 Fisheries characteristics

Many different species of marine organisms are taken by the Chao Lay community on Lipe island and local community on Bulhon islands. Daily activities include women and children gleaning shellfish along the seashore. Baited hand-lines or spears are used to catch small fish. Men often go fishing from boats on the coral reef or submerged rocks at a favorite or secret place. Sometimes the community will fish cooperatively in groups. Hundreds of men, women and children use bamboo sticks to herd fish into the surrounding nets.

Many different methods are used in artisan fishing. Some methods are very simple, such as gleaning shellfish from rocks at low tide. Some are complicated and require skill and many people, for example the group fish drives involving the whole village. Different kinds of fishing boat are used depending on the distance to be traveled, the sea conditions and local seafaring traditions. Small boats are often used

for inshore fishing on coral reefs when seas are calm. In general, the length of fishing boat in Lipe island (11-12 meters) is longer than those in Bulhon islands (9-10 meters). Sometimes sails are used to travel to more distant fishing grounds. (Figure 2)

Figure 2: Local fishing boats. (photo by author)

The majority of fishing boats today are powered by long-tail motors. They are comparatively expensive and require fuel supplies from the mainland. More intensive commercial fisheries have replaced the traditional artisan fisheries. These may involve small-scale, family

operations or be a part of a large-scale company-owned operation employing many ships and hundreds of workers. Commercial fishers use more efficient fishing gears and methods than artisan fishers taking much larger catches. The anchovies, groupers, tunas, mackerel, squids, prawns and crabs are the main target for these commercial fisheries.

Like other fishing communities in southern Thailand the Chao Lay at Lipe Island and local communities on Bulhon islands have small-scale fisheries based on long tail motor boats operating near the coral reefs. They are faster and can go further and carry more than the small traditional boats. Fishers commonly used line fishing, gill nets and fish traps, which catch many fish including many non-target species (Table 1). The fish is then kept fresh in an ice box to be sold at market. Large carnivore fish species like sea bass and grouper are in high demand on the mainland and Langkawi Island in Malaysia, and are sold in local markets and at restaurants on the islands during the tourist season. Some of the invertebrates found on coral reefs are also valuable. Giant clams, lobsters and sea cucumbers are much sought after by local restaurants and overseas markets. (Figure 3-6)

Most of the catch for selling in these communities is food fish and sold as fresh fish at the local market or to fish dealers who live in the community. There is no food processing activities undertaken for

commercial purposes. However, sea cucumber processing activities are found on Bulhon islands and some remote bays in Rawi island. (Table 1)

3	4
5	6

Figure 3-6: Gill net target species. (photos by author)

7	8
9	10

Figure 7-10: Hand line fishing and fish trap. (photos by author)

Table 1: The primary fishery target for main fishing gears.

	Lipe island		Bulhon island	
	Target species	Fishing duration*	Target species	Fishing duration*
Line fishing	squid, barracuda, grouper, king mackerel, longtail-tuna, eastern little tuna, two-spot red snapper, trevally	1 day	squid, grouper, two-spot red snapper, trevally, emperor, swordfish, King mackerel,	1-5 days
Fish trap	fusiliers, rabbit fish, trevally, grouper, emperor	7-15 days**	Squid, blue swimming crab, trevally, rabbit fish, grouper, rock cod	1 days**
Gill net	trevelly, queenfish, tuna, rabbit fish, fusiliers, emperor, black banded kingfish	1 day***	Blue swimming crab, shrimp, king mackerel, indo-pacific mackerel, trevally	1-7 days***

* Fishing duration counts from setting out to sea to coming back to shore with marine catch.

** For fish trapping, fishers usually go out to sea to deploy their traps, then come back home and go out again in a few days to check their traps and bring back the catch.

*** For gill netting, fishers can either deploy their net and wait on the spot, or leave their net and return to fetch their catch.

Figure 11-13: Marine life are sold to the collector on the island and sent to mainland market. (photos by author)

There is no significant price variation offered by different fish dealers. However, some kinds of bond do exist between fishers and each fish dealer. The most common arrangement is that fishers who are provided with credits, either in kind or catch, rice, can food, fishing gears, and boat will sell their fish to the credit providing dealer. By doing so, the dealer can deduct his loans from the value of catch each fisher has with him (Figure 14).

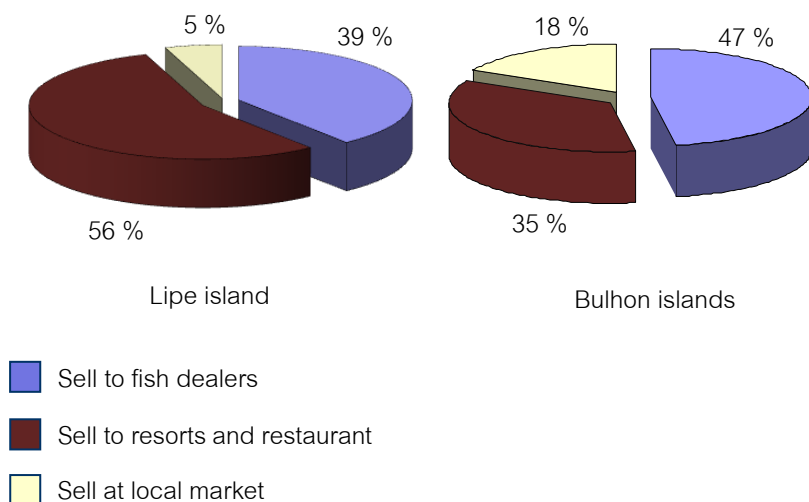

Figure 14: Percentage of surplus fish and other marine fauna sold to middle man, resorts and restaurants, and local market.

4. Discussion

The primary aims of the Thailand's marine parks are to conserve and protect these areas from human exploitation and activity, conduct research and monitoring programs to gain knowledge about the natural processes, and recreation. This type of protected area plays significant roles in maintaining ecological stability and preserving biological diversity (Sethapun, 2000). They also aim to educate the local people about safe and sustainable marine use. National Parks provide members of the local community with employment, especially with the increase in tourism requiring boat operators and guides. Revenue is generated by charging tourists and stakeholders to use the area, this money is used to pay staff, maintain the park, fund research and 5% is invested back into local community projects. National Parks are protected by National Park Act 1961 prohibiting the harming, harvesting or hunting of all organisms, yet at present unregulated and unmonitored fishing occurs daily within both national parks.

When Tarutao national park was set up, it contained small populations of Chao Lay, an ethnic group whose life style and culture is closely linked to the sea. These indigenous populations are traditionally nomadic but for political reasons were given the islands of Ko Lipe to permanently inhabit early last century. Rather than relocate these people

outside of the national park as in normal circumstances, they were allowed to stay and continue their traditional way of life which involves non-destructive small-scale subsistence fisheries. Traditional fishing methods include hand lines, trolling, fish traps, spears and small nets and have minimal detrimental impacts on the reefs.

In the past, the coral reef fishery could be described as sustainable. This was particularly important in a small community such as at Lipe Island where land and coral reef resources were limited. Fishing communities developed special ways of managing the fish stocks and learned to value and conserve these resources. For example, it was customary to return undersized fish and other by-catch to the sea.

Traditionally, local fishermen did not catch more fish than they needed or could consume. In general, sharing is fundamental to their culture and usually the catch of fish is distributed among the villagers. This was a reminder that the seas should not be overused and a balance was maintained for many generations. Due to lack of refrigeration in many areas, the catch was generally eaten the day it was caught. Sometimes surplus fish were sundried, smoked or salted and stored. This was then eaten when rough seas prevent fishing. Sometimes a family member will take part of the catch to market and the proceeds are used to buy rice, sugar, tinned food and other produce

not available on the island. These products are cheap and easy to store but are not as nutritious as the traditional fresh food.

Prior to the rapid development in the last 30 years, the demands on marine resources were not excessive. The Chao Lay communities were much smaller than they are today as they grew rapidly as a result of modern welfare and the tourism industry. The arrival of urbanization, tourism and commercialism has had a massive impact on their culture and customs. During the tourism season (November to May) the extra people staying on the island requiring additional natural resources greatly increases the pressure placed on the limited land and coral reef fish resources. Rapid population growth, limited resources and space, and development pressures are issues commonly encountered in most fishing community villages in Thailand where tourism has been introduced. Often the land and marine resources surrounding the village cannot support large populations forcing the young and the educated to migrate to the mainland. The local community has grown rapidly from a small fishing village into a famous tourism destination attracting many investors. Some women and children work in the resorts as cooks and cleaners or displaying their cultural heritage to the tourists and many of the men ferry tourists around the islands. (Figure 15-18)

15	16
17	18

Figure 15-18: Tourism development on Lipe island. (photos by author)

Fishing pressure has increased in recent decades due to a number of reasons placing greater strain on the reef ecosystem. Even though many Chao Lay families have diversified their incomes, the majority catering for the growing tourist industry, there is evidence of over-fishing on the reefs. The island is closed for half the year due to the

monsoon so the only source of income at this time is through fishing. Local fishermen have commented on a decrease in catches and a smaller average size of fishes and previous research studies. Satapoomin (2002) and Nootmorn et al., (2002) have shown a decrease in the abundance of fishes, in particular species targeted by the fishery, with reductions in both yield and catch per unit effort (CPUE). Both papers conclude a change in management strategy and regulation is required to prevent fish stocks becoming depleted and avoid further deterioration of the reef.

Much of the land, fishing gear and boats on Lipe Island have been bought by a few Thai businessmen who now control the fishery and use the Chao Lay to collect reef resources. Only then did they start to use destructive fishing methods to catch more fish. Destructive fishing which includes not only dynamite and cyanide fishing, but also illegal trawling at some sites, though these activities are becoming less of a threat as tourism becomes heavier. In addition, collection of other marine resources (particularly seashells) as tourist souvenirs and for export, sea cucumbers, giant clam, and aquarium fish are still occurred.

Market demand for fresh marine produce has increased and greater contact with the mainland has led to a demand for modern conveniences and a rise in standards of living that require more money.

This has resulted in a change of lifestyle moving away from their traditional culture towards a more urbanized style. A sustainable fishery where fish are consumed and traded locally no longer exists, but has become a profit driven industry with the majority of fish caught being exported to Langkawi Island in Malaysia (Satapoomin, 2002). The Chao Lay also traditionally collect endangered species such as turtles to eat and cut down trees for houses and boats creating conflicts between the Chao Lay and the park rangers who are trying to protect the reefs and other park resources.

Over-exploitation of some coral reefs around Adang-Rawi islands and Bulhon islands has depleted many important reef fish and invertebrates and the villagers now have to import large quantities of cheap canned fish, meat, vegetables and rice from the mainland. Locally caught fish and invertebrates are often too expensive for local inhabitants and are sold to restaurants providing for the tourists. The rapid development of the tourism industry has led to a decline in water quality and increased pollution with un-treated sewage seeping into the sea. Catches of reef fish and invertebrates are declining and as a result they are becoming more expensive at local markets.

The main reasons for the declines in coral reef fisheries are summarized here:

1) Increased demand for fish

Limited coral reef resources have had to support increasing tourism and market demands. A sustainable fishery where fish are consumed and traded locally no longer exists, but has grown to become a profit driven industry with the majority of landings sold to local restaurants or exported to the mainland and Langkawi Island, Malaysia.

Some marine species which have supported the Chao Lay for hundreds of years are now in serious decline. Coral reef resources can be viewed as a renewable resource that will recover over time. However, if exploitation levels are too great, natural recruitment cannot produce enough young to replace those caught and the system declines.

2) Improved fishing methods

More efficient technology and improved fishing gear have increased catch size to unsustainable levels. For example, modern nylon fishing lines, fish traps, nylon gill nets, underwater breathing apparatus, bigger boats, depth sounders and freezers have all resulted in higher landings.

3) Destructive fishing techniques

In the past, dynamite fishing was commonly used on coral reefs. These methods are indiscriminate and kill target and non-target species. In addition dynamite causes massive damage to the coral reef habitat resulting in low diversity, unproductive environments. Nowadays, dynamite fishing is much less common due to improved education and better enforcement. Previously impacted areas may take decades to recover to pre-exploitation levels.

4) Increased commercial fisheries

The traditional artisan fishery at Lipe Island has become a commercial enterprise. The prospect of wealth and a high demand for fresh fish to support tourism has driven fishers to fully exploit the local natural resources. Improved transport to the mainland and the use of storage freezers by local fish collectors has led to greater efficiency and fishing capacity. Much of the fishing gear and boats on Lipe Island are controlled by a few Thai businessmen who employ the Chao Lay to harvest reef resources, consequently if they don't catch fish they won't get paid. Only when pressures to exploit reef resources grew did the Chao Lay start to use destructive and higher technology fishing methods. Greater contact with the mainland has led to a demand for modern conveniences and a raise in living standards resulting in a

lifestyle change away from their traditional culture towards a more urbanized style.

5) Decline in traditional conservation

Traditional methods of conserving fish stocks, such as resource ownership, have been lost as the fishery resources became common property of the nation allowing access to all. Other traditions have declined under pressure from commercial fisheries. Conflict between artisan and commercial fishers has increased as they often fish the same species.

6) Loss of fisheries habitat

Large areas of coral reef in the area have been degraded from natural and anthropogenic³ disturbances. Intact habitat is essential for species to complete their lifecycles. Many environmental problems arose from unplanned and illegal tourism developments (Figure 19-20). Some of the effects have been summarized here: i) The number of resorts on the island is growing rapidly, ii) Poor land management has caused severe erosion of hill slopes and increased sea turbidity and sedimentation on the reefs, iii) The commercial fishing boats anchor within the protected area and wash their fishing gear, iv) Discarded

³ Caused by human activities.

fishes are thrown on to the reef, v) Unmanaged and inappropriate behavior of visitors to the coral reefs. The coral reef degradation has led to declines in fish abundance affecting the local fishery.

19

20

Figure 19-20: Examples of possible environmental damages from tourism development. (photos by author)

7) Water Pollution

Tourism is possibly the biggest culprit in causing water pollution. The majority of tourism developments were poorly planned and none of the resorts have sufficient waste water treatment. Sewage and other waste waters are discharged into swamps or underground where they seep out into the surrounding sea and may harm the coral reef ecosystem through eutrophication⁴.

Piers are essential for marine transport and the tourism industry but pollution surrounding piers can be very high due to human activity and they cause coastal erosion. Oil is often spilt from ships when they load or unload fuel. The phytoplankton is always blooming during the summer season.

8) Ineffective national park management

The national park has little control over the Chao Lay fishery inside the park boundaries. Tarutao National Park and Mu Ko Phetra National Park are designated conservation areas due to their high biodiversity and extensive coral reefs. They are protected by the National Park Act which banning the harming, hunting or harvesting of marine organisms. However, small-scale artisan fishing by the Chao Lay has been allowed. The Chao Lay rightly view the natural resources as

⁴ Over enrichment of nutrients in the water which may cause problems like algae bloom.

their property, culture and heritage. In addition, there is no appropriate management plan for tourist development.

A compromise between resource exploitation and conservation is urgently required where fishing is allowed in a controlled manner through the implementation of an effective fishery management strategy of the area both inside and outside the park boundaries. Environmental friendly tourism activities should be encouraged.

9) Environmental perturbations

Although somewhat protected by the Sumatran peninsula, the islands of Adang and Rawi were greatly impacted by the recent tsunami of the year 2004. Initial observations indicated that some areas had experienced greater destruction than others; damage to reefs varied from normal everyday expected levels to whole coral beds totally destroyed leaving masses of coral rubble in the shallow water. Having surveyed a variety of sites around the Adang-Rawi islands, it appears that most damage occurred in the sandy, shallow bay areas as opposed to deeper rocky shores where the coral is more robust.

Several large coral bleaching events have occurred during El Nino years at Ko Lipe and the surrounding reefs causing widespread coral mortality. A combination of 2004 tsunami and the 1997 El Nino Southern Oscillation has decimated some areas resulting in a reduce of

coral cover. This loss of habitat through natural events combined with chronic anthropogenic activity has greatly impacted the local environment.

5. Management interventions

The causal chain analysis (Figure 21) was used in the identification of the rooted cause of change in environmental state, the level or scale of threats at a particular site, and the alternative points of intervention, along the chain of cause. The analysis was based on several visits during December 2004–December 2006. The loss of coral reef and associated animals is the primary problem. The five main immediate causes or direct threats were identified as heavy tramping damage, an increasing of sedimentation from the islands' development, waste water discharge from tourism development, fishing boats and tourism boats, deteriorated fishing activities and over-fishing, and natural phenomena. Under each direct threat, the root causes were describe as: lacking knowledge on coral reef ecology and its importance, ignoring attention-grabbing of stakeholders according to the first threat, lacking of public participation in development projects, weakness of law enforcement and fishery pressure (small scale and large scale).

Carefully thought out management strategies are required to balance the needs of the Chao Lay and tourism business for the protection and conservation of the reefs biodiversity. Given the root causes for coral reef degradation, the proposed interventions for management of coral reef in Adang-Rawi and Bulhon islands can be summarized into 6 categories as follows (Figure 22):

1) **Promote local self-organization** and improve the ability of the government sector to properly manage the coral reef ecosystems.

2) **Support integrated research programs** pertaining to the management of the coral reef.

3) **Provide knowledge, guidelines and promote awareness** pertaining to the values and importance of the coral reef ecosystem to the local communities, visitors and government personnel.

4) **Enforce legal measures and zoning plan** for the protection of coral reef and the environment.

5) **Rehabilitate the degraded coastal ecosystems.**

6) **Encourage alternate occupation** and sources of income to reduce fishery activities on coral reefs.

Furthermore, a compromise between fishing pressure and conservation of the reef is needed where fishing is allowed in a controlled manner either through the use of licenses or the implementation of

protected 'no-take' areas. This strategy has previously been employed in other areas and has been shown to increase yield and CPUE. Satapoomin (2002) suggests several sites in the Adang-Rawi area that could be set up as reserves based on their high diversity of fishes and corals encompassing the greatest range of fish and coral species present in the area and their ease of regulation being sited near the park head quarters. However, reserves or 'no-take' areas frequently require strong regulations focused on prohibiting harvest of marine life. On the other hand, such restrictions may be support through the voluntary support and cooperation of stakeholders. Proper zoning can also help to minimize conflict between uses of the coral reefs, such as recreation, tourism, and fishing. No-take or no-intrusion areas may represent possible zone types, as well as recreational areas or resource harvest locations.

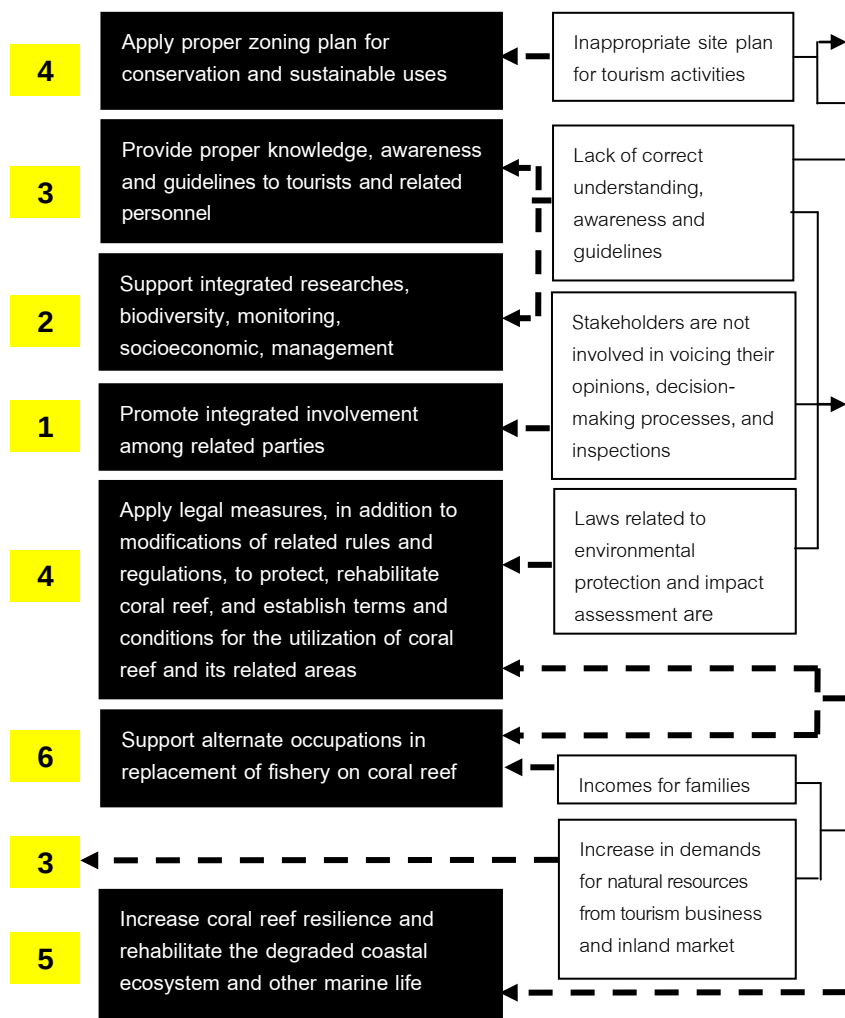
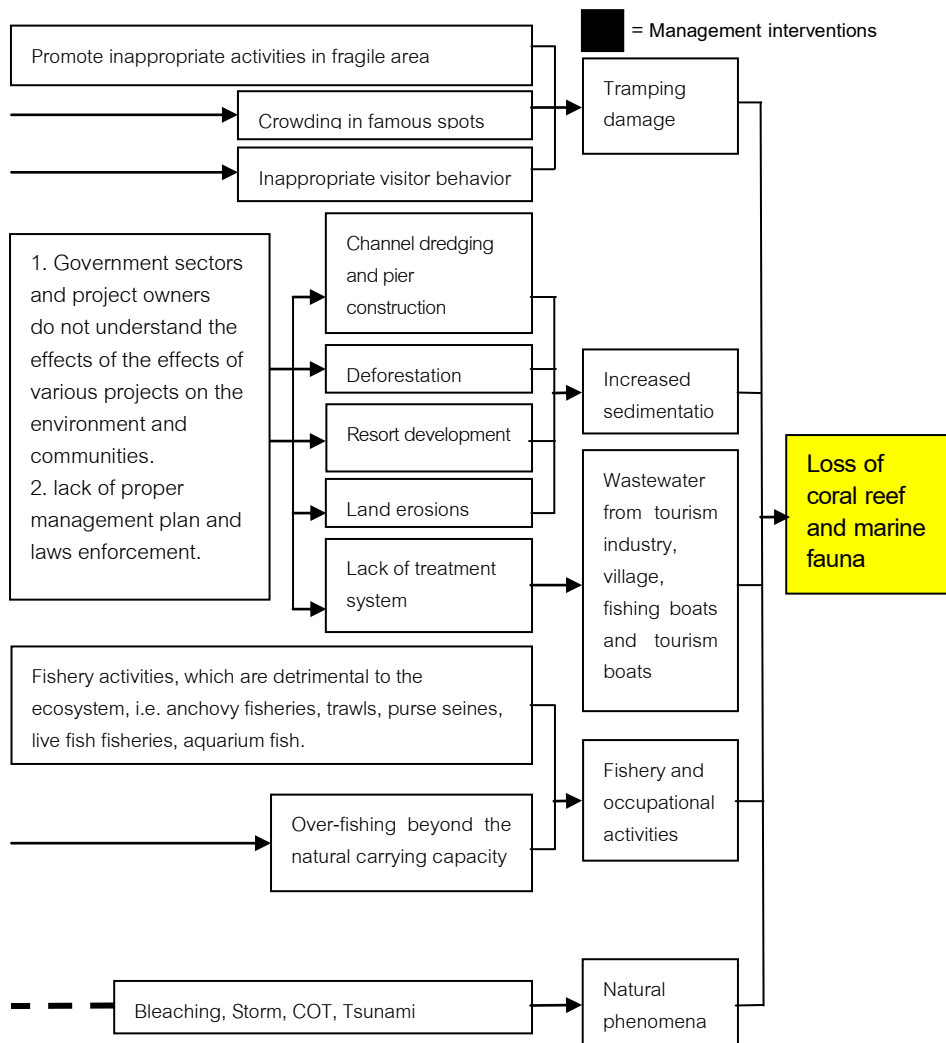

Figure 21: Causal Chain Analysis and management intervention for protecting coral reef of Adang-Rawi islands and Bulhon islands.

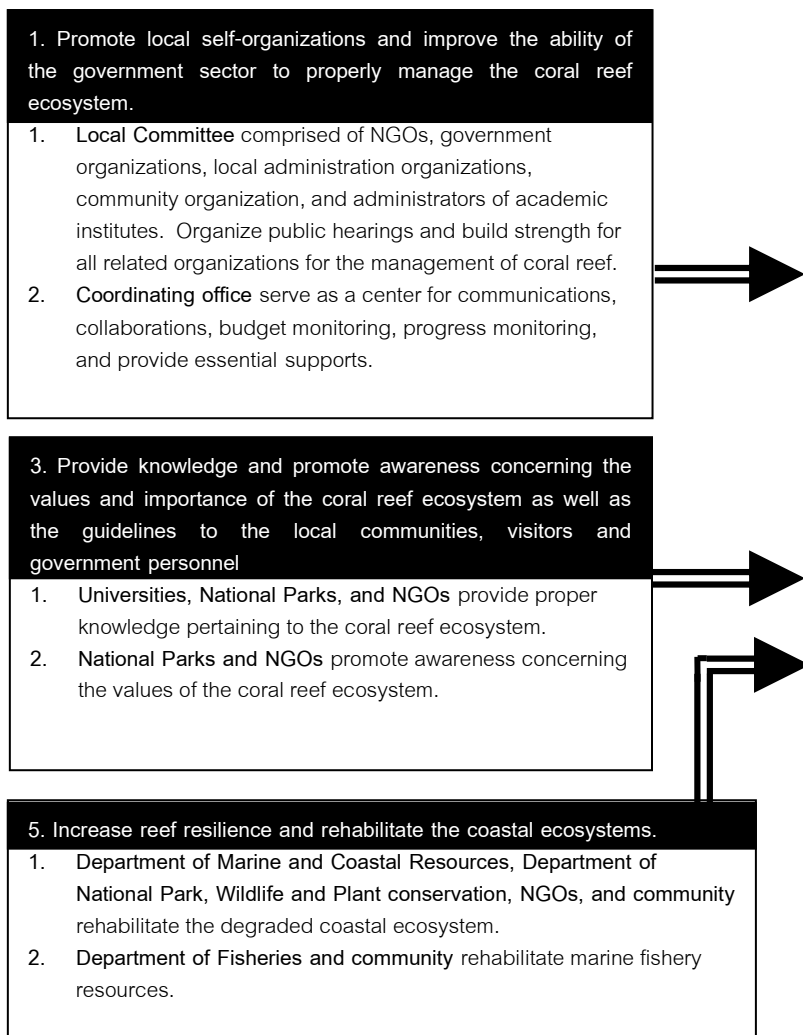
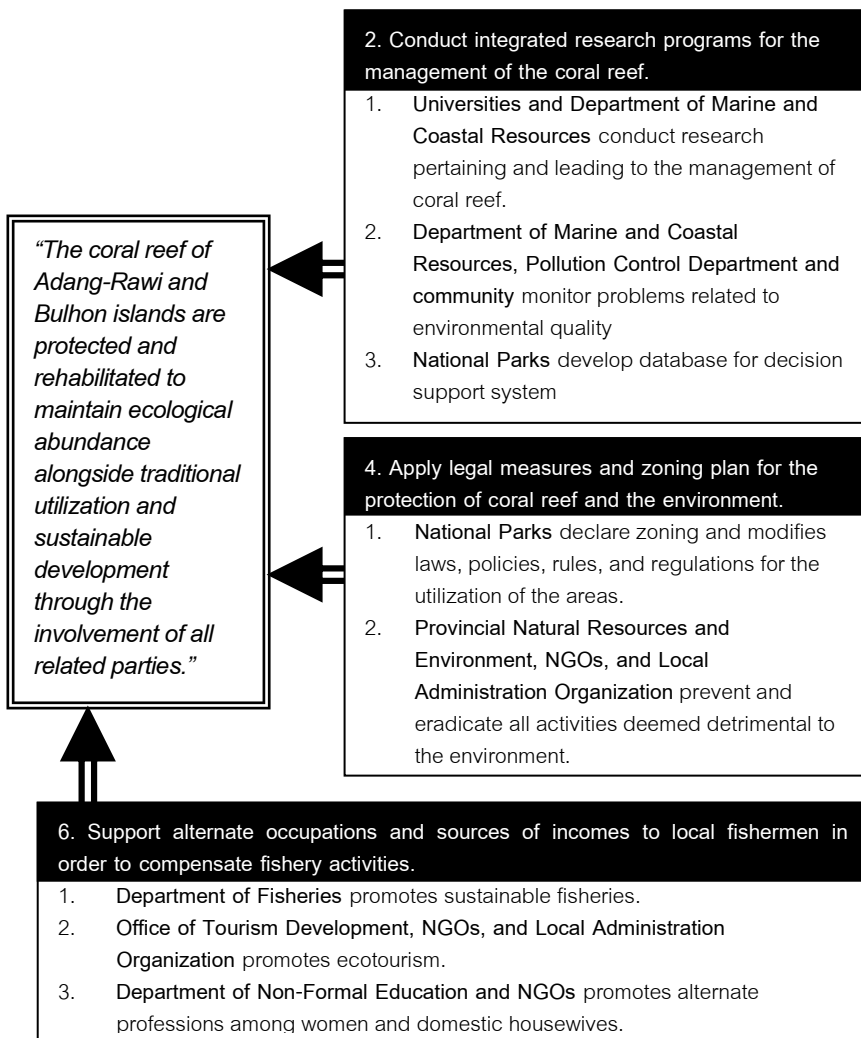

Figure 22: Protocols to achieve the desired outcomes regarding the management of coral reef in Adang-Rawi and Bulhon islands.

6. Recommendations for further studies

Further studies are need to assess the impacts of indigenous reef fisheries on coral reefs at two sites situated within the boundaries of these two national parks, Bulhon islands in Mu Ko Phetra National Park and Adang-Rawi Islands in Tarutao National Park. The study should collect data on the fishing methods used, species targeted for fishing, the dependence of the local populations on the coral reefs and the status of coral and fish populations within the marine parks. It will provide baseline data and crucial information on the effects of small-scale reef fisheries enabling marine park managers to formulate and implement better strategies taking into account the needs of the Chao Lay and the protection of the reef resources. It is of utmost importance that the local community is involved and the aim of the research is clearly explained to them as without their cooperation catch data will be impossible to obtain.

7. Summary

Today, many of the traditional methods utilized by the Chao Lay to conserve their natural resources are no longer in use. The social responsibility to look after the sea and protect its resources has been replaced by the prospect of wealth and a belief that it should be exploited for money. Traditional knowledge of the sea held by the

Chao Lay is in danger of disappearing altogether as it is not passed on to the next generation. Interest from the younger generations in their heritage is declining as they adopt a more westernized lifestyle accelerated by their exposure to tourists and Thais. Traditional knowledge has accumulated over hundreds of generations and is very valuable. There is a need to record the oral histories of older community members, it is important to do this before it is lost forever.

Nowadays, tourism rights are guaranteed, but the traditional ownership of the sea is not accepted. Marine resources are 'the common property of nation' allowing commercial fishers to catch as much fish as they want. The demand for fresh fish is increasing as is the price. Many commercial fishers believe that if they do not catch the fish, somebody else will, causing a race to exploit the limited resources.

These two marine parks contain extensive highly diverse coral reef systems hosting a multitude of rare and unique species. Coral reefs act as a nursery and a refuge for many species, including economically important fishing species and many small communities depend on coral reefs to provide income through fishing or tourism. However, National Park regulations are poorly regulated and enforced. Reefs in these national parks are currently under threat from over-fishing and destructive fishing practices, tourism, coral bleaching and

sedimentation from coastal development. New and more efficient fishing practices have been introduced increasing the rate of exploitation and tourism has increased the demand for fresh fish. Electricity, freezers and better marine transport allow the excess catch to be preserved and transported to mainland for sale in the markets.

The protection, understanding of natural processes and management of these coral reefs is essential in the conservation of this important ecosystem and resource. Several meeting with key stakeholders should be organized to discuss on the draft version of causal chain analysis and its management interventions. The details of each management intervention will be obtained.

References

- Bunce, L. & Pomeroy, B. (2003) **Socioeconomic monitoring guidelines for coastal managers in Southeast Asia**. World Commission on Protected Areas and Australian Institute of Marine Science.
- Nootmorn, P., Hoimuk, S., & Kaewkaew, D. (2002) Marine fish resources of the Adang-Rawi Archipelago and adjacent Andaman Sea area, Thailand. **Phuket Marine Biological Centre Research Bulletin**, 64: 1-24.
- Satapoomin, U. (2002). Patterns of fish assemblages on coral reefs of the Adang-Rawi Islands, the Andaman Sea, with comments on management implications for coral reef reserves. **Natural History Bulletin of Siam Society**, 50 (1): 25-55.
- Sethaphan, T., (2000) **Marine National Parks in Thailand**. Marine National Park Division, Royal Forestry Department. (unpublished report).

บทความพิเศษ:

มติ ครม.ฟื้นฟูกิจชีวิตชาวเล: สิ่งท้าทายบน เส้นด้ายแห่งความเข้าใจ

จิระวรรณ บรรเทาทุกข์¹

1. กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล: ทำความรู้จัก สร้างความเข้าใจ

กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตามการเรียกชื่อเฉพาะของแต่ละกลุ่ม ได้แก่ “มอแกน” คือชาวเลที่อาศัยอยู่บริเวณเกาะเหลา เกาะพยาม และเกาะช้างในจังหวัดระนอง หมู่เกาะสุรินทร์ ในจังหวัดพังงา และหาดราไวย์ในจังหวัดภูเก็ต “มอแกน” คือชาวเลที่อาศัยอยู่บริเวณเกาะพระทอง และหมู่บ้านชายฝั่งทะเลกว่ายี่สิบหมู่บ้านในจังหวัดพังงา และภูเก็ต และ “อุรักลาไวย์” คือชาวเลที่อาศัยอยู่บนเกาะและริมชายฝั่งทะเล ในจังหวัดภูเก็ต กระบี่ ตรังและสตูล (นฤมล อรุโณทัย 2549) กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ถือเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่อาศัยและทำมาหากินในบริเวณภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทยมานานหลายร้อยปี มีภาษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ และมีภูมิปัญญาอันชาญฉลาดในการ

¹ นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ปฏิบัติงานตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 2 มิถุนายน 2553 เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ในส่วนของฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล

ดำรงชีวิตกับท้องทะเล ดำรงอยู่อย่างเรียบง่ายและสอดคล้องกับธรรมชาติ จากการสำรวจพบว่าปัจจุบันมีชาวเลกว่า 40 ชุมชน มีประชากรประมาณ 12,000 คน

ภายหลังเหตุการณ์สึนามิ เรื่องราวของชาวเลเป็นที่รับรู้มากขึ้น ด้วยการนำเสนอของสื่อมวลชน และองค์กร หน่วยงาน มูลนิธิต่างๆ ได้เข้าไปช่วยเหลือ โดยมีข้อมูลงานศึกษาวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี สาธารณชนได้ให้ความสนใจชาวเล ในฐานะผู้มียุทธศาสตร์ความรู้ในการรับมือกับพิบัติภัยสึนามิ เมื่อปี 2547 ทำให้มีภาพลักษณ์ที่ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันปัญหาที่สะสมมานานได้แก่ ปัญหาที่ดินและที่ทำมาหากิน กลับมีความรุนแรงและเข้มข้นขึ้น ทั้งที่เป็นผู้อาศัยและทำมาหากินในบริเวณเกาะและชายฝั่งทะเลอันดามันมายาวนาน ที่ดินดังกล่าวกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน และหลายพื้นที่ถูกประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง ชาวเลจึงกลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายบนแผ่นดินและผืนน้ำที่บรรพชนเคยดำรงวิถีแบบพอเพียง ณ ท้องทะเลอันดามันแห่งนี้

2. จุดเริ่มต้นแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล

จากสภาพปัญหาความทุกข์ยากของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การถูกกีดกันออกจากสิทธิในการใช้และเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ การไร้สัญชาติ ปัญหาการไม่ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายและไม่ได้รับบริการพื้นฐาน เช่น สิทธิในการศึกษาพยาบาล สิทธิในการเดินทางออกนอกพื้นที่ การขาดความมั่นคงและภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ปัญหาการศึกษา การขาดการสืบทอดความรู้พื้นบ้านและปัญหาอคติทางชาติพันธุ์อื่นเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเล จึงเป็นเหตุผล

สำคัญให้เครือข่ายนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนและผู้แทนชาวเล ได้ร่วมสะท้อนปัญหาและเสนอแนวทางต่อกระทรวงวัฒนธรรม จนกระทั่งได้รับความเห็นชอบเป็นมติคณะรัฐมนตรี (ครม.) เรื่องแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2553 ซึ่งมีมาตรการฟื้นฟูระยะสั้นเป็นเวลา 6-12 เดือน

ประเด็นข้อเสนอมตามกรอบนโยบายได้แก่ การสร้างความมั่นคงด้านที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน การสร้างความมั่นคงในอาชีพประมงแบบดั้งเดิม และการผ่อนปรนพิเศษ การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข การแก้ปัญหาสัญชาติ การส่งเสริมด้านการศึกษา การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ การส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน การสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายชาวเล และมีมาตรการฟื้นฟูระยะยาว 1-3 ปี ในการพิจารณากำหนดเขตพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมพิเศษแก่ชาวเล ทั้งนี้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ 7 กระทรวง อันได้แก่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงวัฒนธรรม

ในการวัดผลสัมฤทธิ์จากแนวนโยบายนั้น ผู้ที่จะได้รับประโยชน์สูงสุดก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเล โดยมีเป้าหมายร่วมกันว่ามติคณะรัฐมนตรีนี้จะทำให้ชาวเลมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถดำรงอยู่และทำมาหากินตามวิถีดั้งเดิมได้ อย่างปกติสุข ได้รับการปฏิบัติจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ และเอกชนด้วยการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเคารพในความแตกต่างหลากหลายทาง

สังคมและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ทว่าด้วยการดำเนินการที่ผ่านมายังประสบปัญหาที่ทุกฝ่ายต้องร่วมคิดร่วมหาทางออกไปพร้อมกัน ทั้งนี้จึงจำเป็นต้องทบทวนผลการดำเนินการและทำความเข้าใจถึงวงจรแห่งปัญหาเพื่อขับเคลื่อนแนวนโยบายให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ให้จงได้

3. ผลการดำเนินการฟื้นฟูวิถีชาวเล : บทเรียนที่ต้องทบทวน

ณ ปัจจุบัน หน่วยงานผู้รับผิดชอบได้ดำเนินการสนองตอบมติคณะรัฐมนตรี ตามมาตรการฟื้นฟูประมงพื้นบ้าน 1-12 เดือนไปแล้ว ทว่าการดำเนินการในช่วงกว่า 1 ปีที่ผ่านมา กลับขับเคลื่อนล่าช้าไม่ทันต่อปัญหา ขาดแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมและการจัดการที่เป็นระบบในระยะยาวอย่างต่อเนื่องจริงจัง เป็นที่รับทราบกันโดยทั่วว่าแนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลซึ่งมีเวทีประชุม สัมมนาและดำเนินกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติ โดยใช้งบประมาณไปค่อนข้างสูง แต่กลับมิได้แก้ปัญหาความมั่นคงในชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลเท่าที่ควร ดังมีข้อสังเกตและปัญหาอุปสรรคต่อไปนี้

การสร้างความมั่นคงด้านที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มาตรการนี้ยังไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาให้ชาวเลในหลายพื้นที่ ดังเช่นที่หาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต ปัจจุบันยังคงประสบปัญหาเรื่องที่ดินและที่สุสาน ทำให้มีความเป็นอยู่ที่คับแคบแออัด ขาดแคลนสาธารณูปโภค มีปัญหาการใช้น้ำและไฟฟ้าชั่วคราวของเอกชนและระบบไฟฟ้าแบบพวง ซึ่งต้องเหมาจ่ายหลังละ 500-1,000 บาท ใช้น้ำยูนิตละ 20 บาท และส่วนหนึ่งยังไม่มีห้องน้ำห้องส้วมจึงต้องใช้วิธีขับถ่ายบริเวณชายหาด การแก้ปัญหาดังกล่าวยังหาจุดจบไม่ได้ ด้วยปัญหาที่ดินมีความ

ขับช้อนรุนแรง แม้ที่ผ่านมาจะได้มีความพยายามโดยคณะอนุกรรมการแก้ไข
ปัญหาของเครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมืองแล้ว แต่ชาวบ้านก็
ยังไม่มีความมั่นคงด้านที่ดินอยู่อาศัย

**การสร้างความมั่นคงในอาชีพประมงแบบดั้งเดิมและการผ่อน
ปรนพิเศษ** การดำเนินการดังกล่าวเน้นการสนับสนุนและจัดซื้ออุปกรณ์ประมง
การสร้างปะการังเทียม การพยายามสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการ
จัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่ง การจัดกิจกรรมให้
ชาวเลเป็นอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแม้จะมีความก้าวหน้าใน
เรื่องการเสนอแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาลิทธิพิเศษ บัตรพิเศษเพื่อ
ประกอบอาชีพประมงของชาวเลจังหวัดภูเก็ต ตามข้อเสนอของคณะกรรมการ
อำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดภูเก็ต แต่ทว่ายังไม่มี
คืบหน้าที่เป็นรูปธรรมมากนัก รวมทั้งยังมิได้แก้ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรตาม
มาตรการผ่อนปรนพิเศษ ดังกรณีปัญหาของชาวเลบ้านแหลมตึกแก จังหวัด
ภูเก็ต 17 คน ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม แจ้งจับดำเนินคดี เมื่อ
วันที่ 26 ธันวาคม 2553 ขณะที่กำลังทำประมงบริเวณทะเลหน้านอก เขตจังหวัด
สตูล ด้วยขื่อนานาเครื่องมือล่าสัตว์/อาวุธ เข้าไปในเขตอุทยานและนำสัตว์น้ำ
ออกมาโดยไม่ได้รับอนุญาต แม้ปัจจุบันคดีความสิ้นสุดลงแล้ว ทว่าชีวิตชาวเล
กลับเดือดร้อนรุนแรงขึ้นอีก ด้วยเรือและเครื่องมือทำมาหากินที่ถูกเจ้าหน้าที่ยึด
ไปนานนับปีเกิดการพังเสียหาย ส่งผลให้ชาวเลกลุ่มนี้ไม่มีงานทำและขาดรายได้
เป็นผลให้ต้องกู้เงินนอกระบบและเป็นหนี้สิน กล่าวได้ว่ามาตรการฟื้นฟูประมง

ดังกล่าวยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควรด้วยติดขัดในระเบียบกฎหมายของกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข พบว่าการดำเนินการระดับพื้นที่
มุ่งเน้นการออกหน่วยตรวจเยี่ยมชุมชน ติดตามปัญหาด้านสุขอนามัยของชาวเล
ซ่อมแซมสุขาสาธารณะ ออกบัตรทอง ใ้ละวังโรคที่เป็นอันตรายและให้ความรู้
เรื่องการดำนํ้าลึก แต่ทั้งนี้พบปัญหาอุปสรรคว่าการออกหน่วยดังกล่าวไม่อาจทำ
ได้บ่อยครั้งในชุมชนที่อยู่บนเกาะห่างไกล โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน จึงเป็นสาเหตุ
ให้ชาวเลเสียชีวิตจากอาการเจ็บป่วยหลายราย เพราะไม่สามารถเดินทางออกมา
รักษาบนฝั่งได้ และปัญหาที่สำคัญคือ ยังไม่มีการดำเนินการระดับนโยบายที่เป็น
รูปธรรมจากกระทรวงสาธารณสุขในการจัดสรรงบประมาณและบุคลากรเพื่อ
ดูแลกลุ่มชาวเลที่เข้าไม่ถึงสิทธิการรักษาพยาบาล รวมถึงกลุ่มที่มีปัญหาไร้
สัญชาติ ตลอดจนยังไม่พบนโยบายที่สร้างความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเล
ให้แก่บุคลากรสาธารณสุข จากสภาพปัญหาความแตกต่างของระบบความคิด
ความเชื่อ และภาษา

การแก้ปัญหาสัญชาติ กรมการปกครองได้ดำเนินการแก้ไขปัญหา
สัญชาติของชาวเล โดยมีการสำรวจและให้บัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน
ทั้งหมด 632 คน และในปี 2549 ได้เพิ่มชื่อและจัดทำบัตรประชาชนให้มอแกน
เกาะสุรินทร์ จ.พังงา จำนวน 93 ราย ที่เหลืออีก 500 กว่าราย อยู่ระหว่างการ
ดำเนินการของอำเภอและจังหวัด และมีอีก 18 ราย กำลังเสนอรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงมหาดไทยเห็นชอบให้สัญชาติ อย่างไรก็ตาม เครือข่ายชาวเลให้ข้อมูล
ว่ายังมีประชากรชาวเลที่ตกสำรวจ ซึ่งตัวเลขผู้ไม่มีสัญชาติไม่ตรงกันกับของ

กรมการปกครอง พร้อมกับได้ตั้งคำถามเรื่องสิทธิของการถือบัตรไร้สถานะทางทะเบียน รวมถึงขั้นตอน ระยะเวลาที่จะได้รับสัญชาติไทย นอกจากนี้ยังมีประเด็นข้อสังเกตอีกว่า กรมการปกครอง เครือข่ายชาวเล สถาบันวิชาการ องค์การพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ได้ประสานงานด้านข้อมูล ประชากรที่ตกสำรวจและสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิและหน้าที่ของการมีบัตรดังกล่าวกันเท่าที่ควร

การส่งเสริมด้านการศึกษา คณะกรรมการจังหวัดสตูลได้จัดทำโครงการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ภายใต้โครงการสืบสานวิถีบรรพชนโดยใช้หลักความรู้ท้องถิ่นของชาวอุรักลาไวย์ จ.สตูลซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการศึกษาในชุมชนท้องถิ่น ทว่าในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) รายงานว่าได้ดำเนินการช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลทุกคนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น โครงการเรียนฟรี โครงการจัดสรรเงินอุดหนุนค่าอาหารกลางวัน ค่าอาหารเสริม และได้ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนในภาพรวมตามที่โรงเรียนแจ้งขอทุนการศึกษา แต่ไม่สามารถระบุจำนวนเด็กชาวเลที่รับทุนได้ รายงานดังกล่าวสะท้อนถึงการไม่ปฏิบัติด้านการส่งเสริมการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนชาวเลเป็นการเฉพาะตามเจตนารมณ์ของ มติ ครม. ซึ่งควรจัดทำรายละเอียดข้อมูลพื้นฐานจำนวนนักเรียนชาวเลที่กำลังศึกษาอยู่และควรระบุทุนการศึกษาที่มอบให้ได้อย่างชัดเจน ส่วนสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือชาวมอแกน เกาะสุรินทร์

จ.พังงา ทว่าการดำเนินการที่ผ่านมายังไม่ได้ให้ความสำคัญการสอดแทรก ภูมิปัญญาพื้นบ้านมอแกนและพัฒนาศักยภาพจากความรู้ความถนัดที่มีอยู่ เพื่อให้นักเรียนมอแกนรู้สึกภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ทั้งยังพบปัญหาว่าเด็ก เรียนไม่จบตามหลักสูตร โดยต้องออกมาเป็นแรงงานรับจ้างอุทยานฯ และบริษัท ท่องเที่ยวในการขับเรือ ทำความสะอาดห้องน้ำ ล้างจาน และเก็บขยะ เป็นต้น ทั้งนี้ที่เด็กเหล่านี้มีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาเพื่อประกอบอาชีพทางเลือก อื่นๆ หากได้รับโอกาส นอกจากนี้ยังพบปัญหาการศึกษาในอีกหลายพื้นที่ เช่น นักเรียนมอแกน บ้านทุ่งหว้า มีปัญหาการออกจากโรงเรียนกลางคันเพราะ ติดเกม สารเสพติด และมีครอบครัวก่อนวัยอันควร เหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่ ผู้บริหารระดับนโยบายต้องใส่ใจและร่วมหาทางออกไปพร้อมกัน

การแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์และการสร้างความเข้มแข็งให้ ชุมชน แม้ว่ากระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำ ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง และการดำเนินการในพื้นที่ ได้เน้นการส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมชาวเลผ่านการจัดทำหนังสือและทำ แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเล อย่างไรก็ตามพบว่ากระบวนการลดปัญหาอคติ ทางชาติพันธุ์ยังเห็นไม่ชัดและไม่ลึกซึ้งเพียงพอที่จะทำให้ชาวเลมีความสามารถ ดำรงอยู่อย่างภูมิใจในวัฒนธรรมของตน หลายพื้นที่จัดกิจกรรมโดยขาดการมี ส่วนร่วมคิดและตัดสินใจจากชุมชน ดังนั้น การสนับสนุนกิจกรรมที่ชุมชนคิด และเป็นเจ้าของจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก การสร้างศูนย์วัฒนธรรมชาวเลใน หลายพื้นที่ขาดการมีส่วนร่วมและชาวเลยังไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของศูนย์ วัฒนธรรมดังกล่าว

การส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในระดับพื้นที่มีการฟื้นฟูและส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านชาวเลในหลายชุมชน แต่พบว่ายังไม่มีกิจกรรมสนับสนุนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และส่วนใหญ่เป็นการเน้นสร้างถาวรวัตถุ เช่น ศูนย์วัฒนธรรม มากกว่ากระบวนการทำงานทางความคิดกับชุมชนเพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสร้างความภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ฉะนั้นจึงควรต้องมีแผนการจัดการให้ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเป็นศูนย์ที่มีชีวิต รวมทั้งทำให้ชาวเลรู้สึกว่าจะต้องเป็นผู้ดำเนินงาน

การสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมการทำงานของชุมชนและเครือข่ายชาวเล ได้มีการจัดประชุมผู้นำชาวเล ส่งเสริมการจัดงานวันรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล มีการส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย ส่งเสริมจัดสวัสดิการชุมชนโดยให้สมาชิกออมเงินวันละ 1 บาท ส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อทำงานเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน และออมทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ มีการจดทะเบียนคนพิการ สนับสนุนกองทุนเงินกู้กองทุนคนพิการและผู้สูงอายุโดยไม่มีดอกเบี้ย ทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวได้เน้นการมีส่วนร่วมและริเริ่มโดยชุมชนชาวเลเอง จึงมีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม เครือข่ายชาวเลมีความต้องการการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยชุมชนเป็นเจ้าของงาน ดำเนินกิจกรรม รวมถึงกำหนดทิศทางการขับเคลื่อนงานของเครือข่ายด้วยตนเอง

จากผลการดำเนินการตามมาตรการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลระยะสั้นข้างต้น แม้จะมีการขับเคลื่อนทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายจากกระทรวงที่เกี่ยวข้อง แต่ทว่าก็ยังมิขัดติดขัดอยู่มากและที่สำคัญยังไม่สามารถนำ

แนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลออกมาเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการบังคับใช้ให้ครอบคลุมทุกประเด็น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลไม่ต่างจากก่อนประกาศมติคณะรัฐมนตรีเท่าใดนัก การปรับกระบวนการคิดและการค้นหาต้นแบบที่ดีของการดำเนินการในช่วงที่ผ่านมา น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลได้

4. ปฏิบัติการฟื้นฟูวิถีชาวเล: ต้นแบบใหม่ที่ต้องร่วมคิดร่วมสร้าง

ภาพสะท้อนความเป็นจริงของงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลในหลายพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นปฏิบัติการที่สนองตอบมติ ครม. โดยอยู่บนพื้นฐานของความต้องการอยากให้ชาวเลเป็น เสมือนตกอยู่ในสถานการณ์ของเส้นด้ายแห่งความเข้าใจ ซึ่งบอบบางและอาจขาดสะบั้นลง ทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจของชุมชนอย่างที่ควรจะเป็น หน่วยงานรัฐหลายหน่วยจึงถูกตั้งคำถามจากชาวเลมาโดยตลอดว่า ดำเนินกิจกรรมเพียงเฉพาะหน้า เน้นการสร้างถาวรวัตถุ ไม่มีความต่อเนื่องยั่งยืน ที่สำคัญคือ ยังไม่มีความเข้าใจถึงรากเหง้าวัฒนธรรมและความต้องการที่แท้จริงของชาวเล การแก้ปัญหาคติทางชาติพันธุ์ยังไม่ลึกซึ้งและเยียวยาปัญหาการถูกกดทับชาวเลได้ เหล่านี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้งานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของแนวนโยบาย และเกิดวิกฤตศรัทธาจากชาวเล

แนวทางที่ควรก้าวไปสู่การร่วมคิดร่วมหาทางออกไปพร้อมกันนั้น ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวเล ต้องให้ความสำคัญกับการติดตามการดำเนินการ มติ ครม. ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ด้วยการเคารพองค์ความรู้และวัฒนธรรมของกันและกัน การคิดใหม่ด้วยการทบทวนการ

ดำเนินการที่ผ่านมาแล้วสร้างวิถีทางใหม่ โดยมองแนวทางการขับเคลื่อนให้พ้นจากกรอบคิดเดิม สร้างความเชื่อมั่นว่าทุกอย่างสามารถทำได้ด้วยความเข้าใจ และเรียนรู้วิถีของกันและกัน ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องเริ่มต้นจากการทบทวนตนเอง ทั้งนี้ที่ผ่านมาได้พบวิธีการทำงานใหม่ของเครือข่ายชาวเล และคณะกรรมการระดับจังหวัด ที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบและมีปฏิบัติการใหม่ๆ จึงขอนำมาเสนอเพื่อสร้างการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการทำงานพื้นฟูวิถีชาวเลต่อไป

เครือข่ายชาวเล พบว่าพี่น้องชาวเลยังประสบปัญหาและเผชิญชะตากรรม ขาดที่อยู่อาศัยที่ทำกินที่มั่นคง เข้าไม่ถึงทรัพยากรในทะเล ไร้ตัวตน และการยอมรับจากสังคม มีปัญหาไม่ต่างจากช่วงก่อนการมีมติคณะรัฐมนตรี

เครือข่ายชาวเลโดยการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนและภาครัฐที่มีความเข้าใจวิถีชาวเล ได้รวมพลังเป็นเครือข่ายและสร้างปฏิภณาสะท้อนกลับให้สังคมรับรู้และเข้าใจปัญหา โดยการเป็นผู้ลงมือปฏิบัติในกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาของพี่น้องชาวเลใน 5 จังหวัดชายฝั่งอันดามัน ทบพวนและถดบตเรียนกระบวนกรต่อสู้กับปัญหาในช่วงที่ผ่านมา ทำความเข้าใจเพื่อให้รู้เท่าทันมติดคณะรัฐมนตรี พร้อมกับมองไปข้างหน้าว่าจะมีพื้นที่ยื่นในสังคมอย่างไร เพื่อการรู้จักตัวเองและกระชับความสัมพันธ์เครือข่ายชาวเลให้เข้มแข็งมากขึ้น มีการจัดทำข้อมูลพื้นฐานสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะต่อผู้กำหนดนโยบาย และพยายามปรับตัว เรียนรู้เรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สิทธิชุมชน และร่วมจัดงานวันรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล ครั้งที่ 2 ในเดือนกันยายน 2554 รวมถึงมาชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลร่วมกับ

ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (ขปส.) เพื่อเสนอข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล คือ ให้มีมาตรการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย โดยการออกกฎหมายและมาตรการมารับรองสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยอย่างชัดเจน และประกาศรับรองให้วันที่ 9 สิงหาคม ของทุกปีเป็น “วันชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย” รวมถึงผลักดันมติ ครม. เขตพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมพิเศษชาวเล/ชาวเขาให้เป็นรูปธรรม

ทั้งหลายเหล่านี้เป็นไปเพื่อการสื่อสารกับสังคมว่าพวกเขามีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสิทธิทางวัฒนธรรม มีตัวตน มีความรู้สึกนึกคิด และไม่ใช่ว่าผู้รับการช่วยเหลือฝ่ายเดียวอีกต่อไป นอกจากนี้ เครือข่ายชาวเลมีข้อเสนอให้คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล เข้ามาพิจารณาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ทำกินอย่างจริงจัง ดังเช่น ปัญหาที่ดินชุมชนราไวย์ จ.ภูเก็ต ชุมชนหลีปะะ จ.สตูล ชุมชนแหลมตง จ.กระบี่ เป็นต้น และขอให้มีการพิสูจน์สิทธิในที่อยู่อาศัยของชุมชนผ่านภาพถ่ายทางอากาศและด้วยวิธีเชิงมานุษยวิทยาที่ไม่ใช้เอกสารสิทธิแต่เพียงอย่างเดียว และขอให้สร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยโดยใช้โฉนดชุมชน เนื่องด้วยการดำเนินการตลอดระยะเวลากว่า 1 ปีที่ผ่านมา ยังไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร ฉะนั้นแล้วการเริ่มต้นงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลโดยหนุนเสริมและสร้างความเข้มแข็งผ่านเครือข่ายชาวเลนี้ จะเป็นอีกวิถีทางหนึ่งในการทำงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลโดยที่ชุมชนชาวเลเป็นเจ้าของและสามารถเข้าถึงกลุ่มพี่น้องชาวเลได้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้นด้วย

คณะกรรมการอำนวยการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลระดับจังหวัด มีตัวอย่างที่ดีและเป็นต้นแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานฟื้นฟูชาวเลในหลาย

พื้นที่ ดังเช่น แผนปฏิบัติการของคณะกรรมการจังหวัดภูเก็ต ซึ่งได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเล โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “ชุมชนชาวเลเข้มแข็ง คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ยั่งยืน” และกำหนดเป้าประสงค์เป็นไปเพื่อให้ชาวเลมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีบ้านพักอาศัยที่มั่นคงถาวร มีการพัฒนาการศึกษา มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน มีการอนุรักษ์ประเพณีลอยเรือ มีการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชน ส่งเสริมบทบาทขององค์กรภาคประชาชนในการส่งเสริมการเพิ่มคุณภาพชีวิต และสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่ความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงมีการจัดกิจกรรมให้ชาวเลเป็นอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาสีทธิพิเศษบัตรพิเศษเพื่อประกอบอาชีพประมงของชาวเลจังหวัดภูเก็ต ซึ่งถือว่าเป็นการริเริ่มผ่านวิสัยทัศน์ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเลอย่างจริงจัง และที่ผ่านมามีพบว่าผู้ปฏิบัติงานวัฒนธรรมของจังหวัดภูเก็ตมีความใส่ใจ สนใจในการทำงานพื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ทว่ายังติดขัดด้วยกรอบนโยบายระดับบริหารจัดการและการเชื่อมโยงกับภาคเอกชนที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นหากมีการร่วมถอดบทเรียนการทำงานดังกล่าวแล้ว จะทำให้งานฟื้นฟูวิถีชาวเลจังหวัดภูเก็ตมีความก้าวหน้ามากกว่านี้เป็นแน่

นอกจากนี้ยังพบการทำงานของคณะกรรมการจังหวัดสตูล ที่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาเรื่องที่ดินที่อยู่อาศัยโดยได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวเลจังหวัดสตูล ดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ส่งเสริมอัตลักษณ์ชาวเลผ่านหลักสูตรท้องถิ่น โดยจัดสอนสาระเพิ่มเติมเรื่องอัตลักษณ์ชาวเลใน

หลักสูตรของโรงเรียน จัดการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ลูกหลาน โดยเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาสอนนักเรียน เพื่อเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสอนให้นักเรียนประกอบอาชีพเสริม เช่น การร่ำรองเง็ง เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการริเริ่มขับเคลื่อนงานพื้นฟูด้วยการสร้างแนวทางทำงาน โดยการมีส่วนร่วมจากชุมชนชาวเลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง

จากกรณีปฏิบัติการตัวอย่างที่ดีของเครือข่ายชาวเลและคณะกรรมการระดับจังหวัดข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำงานที่ได้พยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมในปัจจุบัน และหากแต่ละหน่วยงาน/จังหวัดได้ร่วมทบทวนถอดบทเรียนการทำงานในช่วงที่ผ่านมา พร้อมกับจัดทำแผนปฏิบัติการโดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างส่วนต่างๆ แล้ว ย่อมส่งผลให้งานพื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลประสบผลสำเร็จตามที่เป้าหมายเป็นแน่ ในที่นี้จึงขอจัดทำข้อเสนอแนะเบื้องต้นเพื่อการขับเคลื่อนงานพื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลต่อไป

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานพื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล

การปรับกระบวนการคิด ทักษะคิดและมองมุมใหม่เชิงสร้างสรรค์ จะทำให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการ/อนุกรรมการในระดับต่างๆ สามารถเปิดใจและร่วมกันพิจารณาทางออกร่วมกัน โดยยอมรับการทำงานในหลายระดับเพื่อขับเคลื่อนงานให้เกิดรูปธรรมอย่างแท้จริง มีข้อเสนอแนะในการทำงานดังนี้

ระดับทัศนคติ

1. กระบวนการฟื้นฟูควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวเลอย่างแท้จริง มีการเรียนรู้ เข้าใจ เข้าถึงและขยายผลสู่การปฏิบัติในพื้นที่อื่นๆ และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งทบทวนและถอดบทเรียนร่วมกัน

2. ทุกภาคส่วนต้องทำความเข้าใจ ยอมรับและเคารพคนที่มีภาษา วัฒนธรรมและความคิดที่แตกต่าง ผู้ปฏิบัติการวัฒนธรรมควรทำให้ชาวเลรู้สึกภูมิใจในรากเหง้าภาษาและวัฒนธรรมของตน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและที่สำคัญควรมองส่วนดีที่ชาวเลมี ดังเช่น เป็นผู้มั่งมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีภาษาพูดและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง และมีความเชี่ยวชาญเรื่องทะเลและชายฝั่งเป็นพิเศษ เป็นต้น

3. ชาวเลต้องพยายามพัฒนา ปรับปรุงตนเองเพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ต้องไม่ใ้ใครดูถูกได้ว่าเป็นคนเฝ้ารอการช่วยเหลือ รู้จักวางแผนอนาคตและสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่สั่งสมมา ที่สำคัญคือการรวมพลังเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง

ระดับนโยบาย

1. ควรมีมาตรการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมและสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย และให้รัฐบาลไทยประกาศรับรองให้วันที่ 9 สิงหาคม ของทุกปี เป็น “วันชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย” รวมทั้งผลักดันมติ ครม. เขตพื้นที่สังคมและวัฒนธรรมพิเศษชาวเลให้เป็นรูปธรรม โดยมอบหมายให้คณะอนุกรรมการหรือคณะทำงาน ทบทวนกฎหมายให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชาวเล พร้อมกับ

จัดทำแผนดำเนินการและมีระยะเวลาดำเนินการอย่างชัดเจน

ระดับปฏิบัติการ

1. ควรมีกระบวนการส่งเสริมความเข้าใจด้วยมิติทางวัฒนธรรม โดยการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจทั้งหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรม องค์กรพัฒนาเอกชนที่มาสร้างสรรค์ กิจกรรมกับชุมชนชาวเล ชุมชนภายนอกที่สัมพันธ์กับชาวเล และที่สำคัญกับชุมชนชาวเลเอง โดยเน้นกิจกรรมพัฒนาความคิดที่ต่อเนื่องทั้งในและนอกชุมชน

2. ควรจัดทำกลไก มาตรการติดตาม และแผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินงานตามนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลอย่างเป็นระบบ โดยมอบหมายให้คณะทำงานยกว้างกลไก มาตรการติดตามและแผนปฏิบัติการดังกล่าว เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงาน พร้อมกับรายงานผลการดำเนินการ ทบทวน ประเมินผลและถอดบทเรียนการทำงานทุกหนึ่งปี โดยมีการปฏิบัติตามกรอบและเงื่อนไขเวลาของแผนปฏิบัติการอย่างจริงจัง

3. ควรนำกลไกของกระทรวงที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผู้ตรวจราชการ เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับส่วนราชการระดับพื้นที่ ให้สามารถติดตามการดำเนินงานในระดับจังหวัดได้อย่างต่อเนื่อง

4. ควรมีคณะอนุกรรมการฯ หรือคณะทำงานย่อยตามมาตรการฟื้นฟู เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้คล่องตัวมากขึ้น โดยเน้นการลงพื้นที่รับฟังปัญหา และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ได้รับทราบสถานการณ์ในพื้นที่ และนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาสู่คณะกรรมการระดับชาติต่อไป

5. ควรจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการในหลายระดับทั้งส่วนกลางและภูมิภาค เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานตามมติคณะรัฐมนตรีมีความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเล และชาวเลสามารถนำเสนอปัญหาของตนได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งร่วมปรึกษาหารือเกี่ยวกับกฎระเบียบ กติกาและการดำเนินงานเกี่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6. ควรมีการจัดทำแผนประชาสัมพันธ์มติคณะรัฐมนตรี และสร้างความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลให้เกิดความเข้าใจในทุกระดับของสังคม

7. ควรจัดกิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวเล เพื่อให้เห็นชีวิตและวิถีคิดที่หลากหลาย การดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้าใจในมิติวัฒนธรรม อาจเริ่มต้นจากประเพณีที่ชาวไทยและชาวเลปฏิบัติร่วมกัน เช่นงานบุญเดือนสิบ ประเพณีลอยเรือ เป็นต้น

8. ควรตั้งคณะทำงานเพื่อร่วมหารือและแก้ปัญหาารายประเด็นและกรณี ได้แก่

8.1 เรื่องการสร้างความมั่นคงด้านที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวเลที่มีปัญหา กับหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมที่ดิน กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมธนารักษ์ รวมถึงเอกชนเจ้าของที่ดิน

8.2 การสร้างความมั่นคงในอาชีพประมงแบบดั้งเดิมและการผ่อนปรนพิเศษ กับหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประมง กรมทรัพยากรทาง

ทะเลและชายฝั่ง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงระเบียบและข้อกฎหมายที่ติดขัดของหน่วยงานต่างๆ

9. การช่วยเหลือด้านสาธารณสุข โดยความร่วมมือระหว่างกระทรวงสาธารณสุข และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดนโยบายที่เป็นรูปธรรมในการดูแลกลุ่มชาวเลที่อยู่พื้นที่เกาะห่างไกล และเข้าไม่ถึงสิทธิการรักษาพยาบาลจากปัญหาไร้สัญชาติ รวมถึงการสร้าง ความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมชาวเลให้แก่บุคลากรสาธารณสุข

10. ด้านการส่งเสริมการศึกษา โดยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาคดีทางชาติพันธุ์ การถูกเป็นแรงงานเด็ก ปัญหาการออกโรงเรียนกลางคัน ติดเกมและมีครอบครัวก่อนวัยอันควร

11. ด้านสัญชาติ โดยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการปกครอง เครือข่ายชาวเล สถาบันวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากยังมีปัญหาจำนวนข้อมูลประชากรที่ตกสำรวจไม่ตรงกัน รวมทั้งต้องดำเนินการสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิและหน้าที่ของการมีบัตรดังกล่าวแก่ชาวเลให้ชัดเจน

12. ด้านการแก้ปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ ส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงวัฒนธรรม ร่วมรับผิดชอบหลักในกระบวนการลดปัญหาอคติทางชาติพันธุ์ สนับสนุนและส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อทำให้ชาวเลดำรงอยู่อย่างภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

ทั้งหลายเหล่านี้เป็นข้อเสนอแนะเบื้องต้นต่อแนวทางที่นำไปสู่เส้นด้ายแห่งความเข้าใจ และเป็นปฏิบัติการที่จะก้าวข้ามปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น อันจะส่งผลให้งานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลสำเร็จลุล่วง เกิดการปฏิบัติใช้อย่างต่อเนื่องจริงจัง พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสังคมมีความสงบสุขนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง. (2554) รายงานผลการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง
แนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล “สรุปผลการดำเนินงานโครงการ
เสริมสร้างการจัดการชุมชนประมงต้นแบบ ประจำปี 2554” วันที่
4 พฤษภาคม 2554.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ
มนุษย์. (2554) หนังสือรายงานผลการดำเนินการ เลขที่ พม 0326/10425
วันที่ 23 มิถุนายน 2554 เรื่องการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี เรื่อง
แนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2554) รายงานผลการดำเนินงานตาม
แนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล 5 เมษายน 2554.
- กลุ่มยุทธศาสตร์และแผน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดระนอง. (2552) สรุปข้อมูล
โดยสังเขป การปฏิบัติงานคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อฟื้นฟู
วิถีชีวิตชาวเลจังหวัดระนอง ประจำปี 2552.
- กลุ่มยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต. (2553) เอกสาร
ประกอบการประชุม “ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดภูเก็ต”
การประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล.
วันจันทร์ที่ 11 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุม 1 ชั้น 19 กระทรวง
วัฒนธรรม.

กะวิ สารณาคมนันกุล ประมงจังหวัดภูเก็ต สำนักงานประมงจังหวัดภูเก็ต.

(2553) รายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิต
ชาวเล จังหวัดภูเก็ต วันที่ 2 พฤศจิกายน 2553.

การประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่
3/2553 วันจันทร์ที่ 11 ตุลาคม 2553. (2553) เอกสารประกอบการ
วาระที่ 1.1 ณ ห้องประชุม 1 กระทรวงวัฒนธรรม.

กิตติ อินทรกุล นักวิชาการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ชำนาญการ
พิเศษ. (2553) รายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟู
วิถีชีวิตชาวเล จังหวัดภูเก็ต วันที่ 2 พฤศจิกายน 2553.

คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล. (2554) รายงานผล
การดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 2 มิถุนายน 2553 เรื่อง
แนวนโยบายในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล พฤศจิกายน 2554.

คณะอนุกรรมการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดกระบี่. (2553) รายงานผลการ
ดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ตามมติ
คณะรัฐมนตรีวันที่ 2 มิถุนายน 2553 วันที่ 17 พฤศจิกายน 2553.

คณะอนุกรรมการอำนวยการเพื่อติดตามงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล. (2554)
รายงานการประชุมคณะกรรมการอำนวยการเพื่อติดตามงาน
ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 1/2554 วันที่ 13 กรกฎาคม 2554 ณ ห้อง
ประชุม 307 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

นฤมล อรุโณทัย. (2546) “เพื่อความเข้าใจในมอแกน ความรู้และมายาคติ
เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเล” ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

นฤมล อรุโณทัย.(2549) “กลุ่มชาติพันธุ์ทางทะเลชายแดนและชายขอบ: การสร้างความมั่นใจและความมั่นคง” ใน **ประเทศไทยกับความมั่นคงของมนุษย์ จากปัญหาสู่พลังภาคี** เอกสารประกอบการสัมมนา ระดับชาติ เรื่อง ประเทศไทยกับความมั่นคงของมนุษย์ จุดยืนและก้าวต่อไป 8-9 พฤษภาคม 2549 โรงแรมปรีณัฐพาเลซ กรุงเทพฯ.

นติ เพ็งสถาน นักวิชาการที่ดินชำนาญการพิเศษ สำนักงานที่ดินจังหวัดสตูล. (2553) **แบบรายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล** วันที่ 25 พฤศจิกายน 2553.

ประยูร หนูสุก วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต. (2553) **รายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล จังหวัดภูเก็ต** วันที่ 11 มกราคม 2553.

พูนภัทร สติติย์วัฒน์ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา. (2554) **แบบรายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดพังงา** วันที่ 10 มกราคม 2554.

ไพฑูล แพนชัยภูมิ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2553) **แบบรายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ตามมติคณะรัฐมนตรี** วันที่ 2 มิถุนายน 2553 วันที่ 17 ธันวาคม 2553.

มูลนิธิชุมชนไท. (2554) **เอกสารประกอบงานวันรวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล ครั้งที่ 2.**

รายงานการประชุมคณะกรรมการแก้ไขปัญหาของเครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมืองครั้งที่ 2/2553. (2553) วันพุธที่ 14 กรกฎาคม 2553 ณ ตึกสันติไมตรีหลังใน ทำเนียบรัฐบาล. น. 26-27.

รายงานการประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 1/2554. (2554) วันจันทร์ที่ 21 มีนาคม 2554 ณ ห้องประชุม 1 ชั้น 19 กระทรวงวัฒนธรรม.

รายงานการประชุมและการลงพื้นที่ติดตามผลการดำเนินงานตามมติ ครม. ฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล จังหวัดภูเก็ต ของปลัดกระทรวงวัฒนธรรมและคณะ. (2554) วันพฤหัสบดีที่ 10 กุมภาพันธ์ 2554 ณ เทศบาลตำบลราไวย์ และชุมชนชาวเล จ.ภูเก็ต.

สักรวณ เตชะจิตอาภรณ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล. (2554) รายงานผลการดำเนินงานตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดสตูล วันที่ 14 มกราคม 2554.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา. (2554) รายงานการประชุมคณะกรรมการปฏิบัติงานระดับจังหวัดเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 1/2554 วันที่ 7 เมษายน 2554 เวลา 13.03 น. ณ ห้องประชุมศาลากลางจังหวัดพังงา. น.16-17.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสตูล. (2553) เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล ครั้งที่ 3/2553 วันจันทร์ที่ 11 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุม 1 กระทรวงวัฒนธรรม.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสตูล. (2552) รายงานความก้าวหน้าในการ
ดำเนินการตามนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเลจังหวัดสตูล.

สำนักจัดการที่ดินของรัฐ กรมที่ดิน. หนังสือที่ มท.0511.4/7108 ลงวันที่ 18
มีนาคม 2554. (2554) เรื่องการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี
เรื่องแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวเล.

อดิศักดิ์ ภูสิทธิ์วงศานุยุต.กรมทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554) แบบรายงานผลการ
ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี ตามแนวนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิต
ชาวเล วันที่ 24 มีนาคม 2554.

ปริทัศน์หนังสือ: อีกัตลาโวจ

โดยอุษา โคตรศรีเพชร และ พลาเดช ณ ป้อมเพชร

อีกัตลาโวจ

(Marine Fish, Urak Lawoi Rawai Village)

บรรณาธิการและบรรณาธิการภาพ:

กรองแก้ว สุอำพัน และ เสาวภา อาตบติลารัตน์

ภาพถ่าย(ส่วนใหญ่)โดยชาวอุรักลาโว้ยหาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต

จัดพิมพ์โดย กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและ

บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, กรุงเทพฯ

พิมพ์สีสี่ กระดาษมัน หนา 208 หน้า

พิมพ์ครั้งที่ 1 กันยายน 2552 (1,000 เล่ม)

อีกัตลาโวจ เป็นภาษาอุรักลาโว้ย

แปลว่า ปลาทะเล งานเขียนนี้เป็นผลงานภายใต้

ความร่วมมือของกรมทรัพยากรทางทะเลและ

ชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม และบริษัท ปตท. สำรวจและผลิต

ปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ในชุด ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น เล่มที่ 1 “อีกัตลาโวจ”

ผู้จัดทำได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับปลาและปะการังที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและใช้ประโยชน์ทรัพยากรทะเลของชุมชนชาวเลหาดราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต คำนานในหนังสือ (หน้า 2) ได้เกริ่นว่า “ความผูกพันกับท้องทะเลและหาดทรายตั้งแต่วัยเด็กส่งผลให้เกิดสิ่งสำคัญ คือ ความรู้ ความเข้าใจในธรรมชาติ จนกระทั่งบ่มเพาะเป็นภูมิปัญญา... แต่ในปัจจุบันความรู้เหล่านี้มักจะถูกมองข้าม และไม่ได้มีการรวบรวมหรือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นทางการซึ่งหากเวลาผ่านไปอาจทำให้องค์ความรู้ที่มีคุณค่าเหล่านี้สูญหายไปกับกาลเวลา”

เนื้อหาของหนังสือแบ่งเป็น 4 ส่วน โดยส่วนที่ 1 เป็นเรื่อง “อุรักลาโวจ”¹ หมู่บ้านไทยใหม่ หาดราไวย์ ส่วนที่ 2 เป็นเรื่อง “ความรู้โลกใต้ทะเล ผ่านเกร็ดปลาอุรักลาโวจ” ส่วนที่ 3 เป็นเรื่อง “หินปะการัง” ส่วนที่ 4 นำเสนอ “แผนที่ใต้ทะเล”

ก่อนถึงส่วนที่ 1 ผู้จัดทำได้ให้ข้อมูลวิธีการอ่านตารางภายในเล่ม เพราะในแต่ละตารางมีการนำเสนอชื่อ 4 ประเภท คือชื่อสามัญ ชื่อพื้นบ้าน ชื่อภาษาอุรักลาโวจ และชื่อวิทยาศาสตร์ นอกจากนั้นยังแนะนำสัญลักษณ์ต่างๆ ที่พบในเล่ม เช่น สัญลักษณ์ว่าปลาหรือสัตว์ทะเลต่างๆ พบเห็นได้ยากง่ายเพียงใด พฤติกรรมการดำรงชีวิตแบบใด ชาวเลพึ่งพาอาศัยปลาทะเลเหล่านี้ในลักษณะใด เพื่อนำมาเป็นอาหาร หรือนำมาสู่รายได้เพื่อการดำรงชีพของครัวเรือน

¹ ผู้จัดทำใช้คำ “อุรักลาโวจ” แทน “อุรักลาไวย์” เพราะเป็นการสะกดคำที่แสดงเสียงที่ไม่มีในเสียงภาษาไทย จึงเลือกใช้อักษร “จ” เป็นตัวแทนเสียงนั้น ถือเป็นการสะกดที่ได้รับการยอมรับระหว่างนักภาษาศาสตร์และประชากรในกลุ่ม

นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์อื่นๆ ที่ควรรู้ภายในเล่ม เช่น ประเภทของหาด ประเภทของปะการัง ฯลฯ ที่มีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจถึงแหล่งนิเวศชายฝั่งทะเล

ส่วนที่ 1 ของหนังสือนำเสนอข้อมูลสั้นๆ เกี่ยวกับชาวเล เช่น การตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและวิถีความผูกพันกับท้องทะเล (8 หน้า)

ส่วนที่ 2 พาผู้อ่านไปรู้จักปลาทะเลชนิดต่างๆ โดยให้ข้อมูลสั้นๆ เกี่ยวกับการแพร่กระจาย การใช้ประโยชน์ ลักษณะที่อยู่อาศัย และพฤติกรรม รวมทั้งหมายเหตุว่าพบได้ในช่วงใดของปี และมีจำนวนมากหรือน้อย (118 หน้า)

ส่วนที่ 3 อธิบายถึงลักษณะของหินใต้ทะเลและปะการังชนิดต่างๆ (8 หน้า)

ในส่วนที่ 4 แผนที่ใต้ทะเล ที่มีการนำเสนอแผนที่ที่แสดงข้อมูลลักษณะภูมิประเทศ เกาะ หาด อ่าว ฯลฯ ของเกาะบอน เกาะเฮ เกาะแฉวง เกาะโหลน เกาะแก้วใน เกาะแก้วนอก เกาะราชาใหญ่ และเกาะราชาเล็กในภาษาอูรักลาโวจ และภาษาไทย ทำให้ทราบข้อมูลสภาพภูมิประเทศและแหล่งทรัพยากรของเกาะ (14 หน้า)

ส่วนสุดท้ายของเล่ม (ซึ่งน่าจะใส่ชื่อว่าเป็นภาคผนวก) เป็นตารางรายการปลา แสดงชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ/พื้นบ้าน ภาษาอูรักลาโวจ การแพร่กระจาย ประโยชน์ สถานภาพ และหมายเหตุ (48 หน้า)

หนังสือเรื่อง “อิกัดลาโวจ” มีจุดเด่นหลายประการ

ประการแรกคือรูปเล่มกะทัดรัดและภาพสีที่สวยงาม การสื่อสารด้วยภาพและสัญลักษณ์ที่มีสีสันนั้นทำให้ข้อมูลมีความน่าสนใจและสื่อสารความเข้าใจสู่ผู้อ่านได้ดียิ่งขึ้น

ประการที่สอง ผู้จัดทำได้วางกรอบการนำเสนอในภาพรวมโดยการปูเรื่องราวและตัวตนของชาวเลที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับทะเลและนำมาสู่ความรู้เกี่ยวกับอนุกรมวิธานปลาทะเล ผสานกับข้อมูลจากความรู้พื้นถิ่น แล้วจึงนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องของระบบนิเวศของหินใต้ทะเล ปะการัง และแผนที่ใต้ทะเล

ประการที่สาม ในขณะที่มีการพูดถึงการเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หนังสือในรูปแบบนี้สามารถจะนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ทั้งที่เป็นทางการในโรงเรียน และที่เป็นการเรียนรู้ในชุมชน ผู้อ่านที่เป็น “คนนอก” ก็จะได้รับทราบถึงความสำคัญของระบบนิเวศชายฝั่ง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของชาวเลกับสิ่งแวดล้อม

ประการที่สี่ หนังสือเล่มนี้เปิดประเด็นที่น่าสนใจน่าศึกษาต่อไปเกี่ยวกับความรู้เรื่อง “นิเวศวัฒนธรรม” หรือวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวเลที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศ และสถานการณ์ความสำคัญและการพึ่งพาอาศัยระหว่างชาวเลและทรัพยากรชายฝั่ง

หนังสือเล่มนี้จะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นหากเพิ่มเนื้อหาที่อธิบายว่าชื่อสัตว์ทะเลต่างๆ คำเรียกหาด อ่าว ไซดหิน ฯลฯ รวมทั้งความรู้ที่แฝงในชื่อหรือคำเหล่านี้เป็นตัวแทนของความรู้ของชาวเล(อุรักลาโวจ)ในชุมชนอื่นๆ ด้วยหรือไม่อย่างไร โลกทัศน์ของ “นิเวศวัฒนธรรม” ของชุมชนชาวเลในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละเกาะมีเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

สิ่งที่อาจจะปรับปรุงได้ในการตีพิมพ์ครั้งต่อไปคือการจัดหัวเรื่อง การจัดเลขหน้า ซึ่งยังไม่ค่อยชัดเจนและสม่ำเสมอ ส่วนภาคผนวกก็ไม่ปรากฏในสารบัญทั้งที่เป็นส่วนสำคัญสำหรับการอ้างอิงชื่อปลา พื้นหลังของหน้ากระดาษ

ที่เป็นสื่อดำประกอบกับตัวอักษรสีขาว ทำให้อ่านค่อนข้างยาก นอกจากนั้น หากมีการเชื่อมร้อยเนื้อหาระหว่างหัวเรื่องที่สำคัญๆ และน่าสนใจ เช่น เรื่อง “ปรากฏการณ์ น้ำเย็น” “ขั้นน้ำบอกตัวปลา” และ “ปลาบอกเหตุ ‘น้ำเย็นแล้ว’” จะทำให้เห็นภาพของนิเวศวัฒนธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป หนังสือ*อีกัตลาไวจ*เป็นหนังสือที่น่าอ่านเพื่อทำความเข้าใจเรื่องนิเวศวัฒนธรรมของชาวเล และนัยยะการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล หากมีการส่งเสริมความรู้เช่นนี้ทั้งในกลุ่มชาวเล สาธารณชน หน่วยงานจัดการด้านสิ่งแวดล้อม องค์กรท้องถิ่น รวมทั้งนักท่องเที่ยว นักดำน้ำ ก็น่าจะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีขึ้นระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ด้วยกันเอง

บทสัมภาษณ์:

ดร.สุพิณ วงศ์บุษราคม

นักภูมิศาสตร์ที่ทำวิจัยเชิงลึก

ในกลุ่มชาวอุรักลาโว้ยที่เกาะหลีเป๊ะ

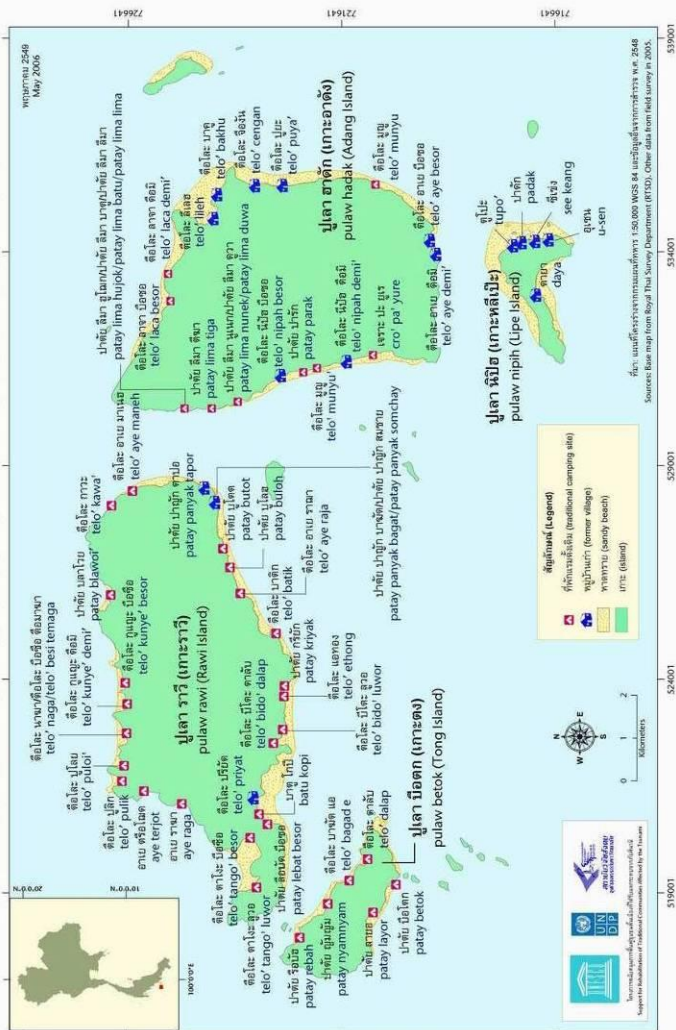
จังหวัดสตูล

ดร.สุพิณ วงศ์บุษราคม เป็นนักภูมิศาสตร์มนุษย์ (human geographer) ผู้ที่สนใจเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลและใช้กรณีศึกษาของชาวอุรักลาโว้ยเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องชุมชน ระบบนิเวศ ความรู้ท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ทรัพยากร และการอนุรักษ์ หัวข้อของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกาคือ “The Urak Lawoi and the complexity of sustainable resource use: the political ecology of change in the Adang Archipelago, Andaman Sea, Thailand” (2002) ในระหว่างที่ศึกษาวิจัย ดร.สุพิณใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้านอุรักลาโว้ยที่เกาะหลีเป๊ะเป็นเวลา 9 เดือน (ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2541) ปัจจุบัน ดร.สุพิณเป็นนักสังคมศาสตร์อาวุโสประจำองค์กร The Nature Conservancy

คำถาม: ทำไมจึงสนใจชุมชนอุรักลาโว้ย?

ดร.สุพิณ: ตอนที่หาพื้นที่ทำวิจัย ก็มุ่งไปที่ชุมชนบนเกาะหรือชายฝั่งทะเล และได้สำรวจชุมชนที่น่าสนใจทั้งบริเวณอ่าวไทยและอันดามัน หลังจากที่เราสำรวจที่เกาะตะรุเตา อาดัง ราวี และหลีเป๊ะ (แผนที่ 1) พบว่ามีหลายมิติที่ซับซ้อน ทั้งเรื่องการประมง การเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ การมีชุมชนพื้นเมือง นอกจากนี้ หลาย

หมู่บ้านเก่าและแหล่งพักแรมดั้งเดิมของชาวอุรักลาไยใหญ่เกาะอาดัง-ราวี Former Villages and Traditional Camping Sites of Urak Lawoi in the Adang Archipelago

แผนที่ที่ 1: หมู่บ้านเก่าและแหล่งพักแรมดั้งเดิมของชาวอุรักลาไยใหญ่เกาะอาดัง-ราวี

แห่งที่ไปสำรวจมีพัฒนาการท่องเที่ยวเยอะมาก แต่ที่อาดัง ราวี่ นั้นธรรมชาติยังค่อนข้างสมบูรณ์ จึงเชื่อว่าการจัดการที่ดีจะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนได้ ตอนที่ลงไปสำรวจที่เกาะหลีเป๊ะนั้น มีบังกะโลอยู่ไม่กี่แห่งและไม่ใหญ่มากนัก ด้านหลังเกาะ บริเวณหาดพัทยาก็มียังไม่พัฒนา ทั้งเกาะยังไม่มียานยนต์ ไม่มีรถจักรยานยนต์ รถจักรยานยนต์คันแรกมาในปี พ.ศ. 2541 เป็นของเจ้าหน้าที่หน่วยประมง เครื่องปั่นไฟมีแบ่งกันใช้หลายๆ ครอบครัว แต่ก็ไม่ได้ปั่นมากนัก เพราะไม่ค่อยมีน้ำมัน และก็ไม่ได้มีไฟฟ้าใช้กันทุกบ้าน บ้านส่วนใหญ่ไม่มีห้องน้ำ บางครอบครัวมีทีวี ตอนที่ไปเก็บข้อมูลยังเห็นชาวบ้านมานอนริมชายหาดคืนเดือนหงายเล่นรำมะนา เอาร่มมากางกันน้ำค้าง

การเดินทางด้วยเรือก็ค่อนข้างลำบาก มีเรือออกสัปดาห์ละ 3 วัน และหมดหน้าท่องเที่ยวก็ไม่มีเรือ ต้องติดเรือชาวบ้านไปมา ยังไม่มีสปีดโบทเหมือนในปัจจุบัน ถ้าเป็นการเดินทางหน้าฝน บางทีออกเดินทางแต่เช้าก็ถึงเกาะหลีเป๊ะเย็นมาก เดินทางไปได้ช้าประมาณ 10 กิโลเมตรต่อชั่วโมง

คำถาม: ทำไมเลือกใช้วิธีวิจัยที่ต้องอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลานาน ทั้งๆ ที่สาขาที่ศึกษาคือภูมิศาสตร์ ไม่ใช่มานุษยวิทยา

ดร.สุพิน: เพราะเป็นวิธีที่จะทำให้เข้าใจความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งได้อย่างแท้จริง ช่วงเวลาเกือบหนึ่งปีทำให้เห็นชัดถึงการทำมาหากินที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล ระหว่างนั้น ออกมานอกพื้นที่ 2-3 สัปดาห์เท่านั้นที่เหลืออยู่บนเกาะตลอด โดยส่วนตัวไม่เห็นด้วยกับการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) ในการศึกษาชุมชนเช่นชาวอุรักลาไวย์ ช่วง 2 เดือนแรกมีความรู้สึกที่ไม่สามารถจะคุยกับผู้คนได้อย่างสนิทสนม เพราะยัง

ไม่เกิดความคุ้นเคยและไว้วางใจกันพอ เมื่อคุยกับชาวบ้านแล้วกลับมาจดบันทึกสนามในตอนเย็น รู้สึกว่าที่ถามไปแล้วยังไม่ได้คำตอบที่แท้จริง หลายเรื่องเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเช่นเรื่องการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อุทยานฯ คนแปลกหน้าอย่างเราเข้าไปไม่ถึงข้อมูลพวกนี้เมื่อเข้าไปแล้วซักถามเก็บข้อมูลเลยทันที

ข้อมูลที่ได้ในช่วงแรกกับช่วงหลังมีความแตกต่างกัน เพราะช่วงหลังๆ การเก็บข้อมูลไม่ใช่แค่ถามตอบ แต่คุยกันตามธรรมดา เมื่อชาวบ้านสบายใจแล้วจะเล่าให้ฟังเองโดยที่ไม่ได้ถาม เราก็จะได้ยินได้ฟังสิ่งที่ชาวบ้านอยากจะเล่า ระหว่างที่อยู่ในพื้นที่นั้นตัวเองก็ถูกผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นทำร้าย เจอประสบการณ์ที่ไม่ดี ซึ่งเป็นจุดหักเหสำคัญ ชาวบ้านรู้สึกเห็นใจว่าเราก็เหมือนกับเขา เห็นได้ชัดว่าชาวบ้านเปิดใจและคุยให้ข้อมูลมากขึ้น

ช่วงแรกได้ข้อมูลมาว่าเกาะหลีเป๊ะไม่มีปัญหา ชุมชนอยู่กับอุทยานฯ ได้ดี มีความสุขกับเจ้าแก แต่เมื่อได้ข้อมูลลึกซึ้งก็ทำให้โจทย์วิจัยเปลี่ยนไปด้วย เดิมโจทย์คือการเก็บข้อมูลพื้นฐานเพื่อที่จะเสนอแนะแนวทางการจัดการทรัพยากร แต่พอเข้าใจชาวบ้านมากขึ้น ก็รู้ว่าวิธีการจัดการที่ตั้งใจจะเสนอนั้นไม่เหมาะสมเพราะชาวบ้านขาดความมั่นคงในชีวิต มีทั้งปัญหาเรื่องที่ดิน มีปัญหากับอุทยานฯ จนไม่สามารถจะดำรงชีวิตอย่างที่เคยได้

คำถาม: ข้อค้นพบหลักจากงานวิจัยคืออะไร?

ดร.สุพิน: ข้อค้นพบหลักคือเรื่องวิถีวิทยา การเลือกวิถีวิจัยเชิงคุณภาพแบบฝังตัวอยู่ในพื้นที่ แม้ว่าจะใช้เวลานานและเก็บข้อมูลยาก แต่ก็ทำให้เข้าใจสถานการณ์ได้ดีขึ้นมาก อีกประการหนึ่ง การลงพื้นที่โดยมีสมมุติฐานอยู่แล้ว

ทำให้มุ่งมองหาคำตอบ ทำให้ไม่ได้มองว่ามีสิ่งสำคัญอื่นๆ นอกเหนือไปจากนี้ เดิมมองว่าชนพื้นเมืองมีจริยธรรมคุณธรรมเรื่องการอนุรักษ์ (conservation ethics) แต่เมื่อเก็บข้อมูลก็พบว่าจริงๆ แล้วไม่มีอย่างชัดเจน แต่มีวิถีชีวิตหรือปฏิบัติการในเชิงอนุรักษ์ (conservation practices) ที่นำไปสู่จริยธรรมอันเดียวกันนี้ ไม่ว่าจะเป็นการไม่สะสมอาหาร การโยกย้ายพื้นที่ทำกิน ทุกอย่างส่งเสริมให้ธรรมชาติได้ฟื้นฟู แต่ชาวอุรูกลาไว้อย่างไรไม่ได้ทำเพื่อการอนุรักษ์โดยตรง

ในฐานะนักวิจัย เรียกได้ว่าตัวเอง “ตาบอด” กับสิ่งที่ตั้งใจจะหา ท้ายสุดได้ข้อค้นพบว่าการจัดตั้งอุทยานฯ ไม่ได้คำนึงถึงมิติของมนุษย์ เหมือนกับสร้างอุทยานฯ บนกระดาษ และสร้างพื้นที่อนุรักษ์โดยไม่ได้ศึกษาว่าคนอยู่กันมาอย่างไร ใช้ธรรมชาติแบบใด สิ่งนี้จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งเป็นผลเสียแก่ทั้งสองฝ่าย ชาวเลต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต ต้องพากันโยกย้ายมารวมกันที่หลิเปะ ในขณะที่ก่อนหน้านี้ยังมีการเดินทางไปbakat¹ (ภาพที่ 1-2) ตามที่ต่างๆ ทัวทั้งหมู่เกาะในช่วงฤดูแล้ง รวมทั้งมีชุมชนขนาดเล็กที่เกาะหลิเปะ อาดัง และราวี จึงกลายกลายเป็นว่าอุทยานฯ เข้ามาส่งเสริมสิ่งที่มีผลกระทบกับทั้งวิถีวัฒนธรรมและรูปแบบการใช้ทรัพยากร หลิเปะเป็นพื้นที่แคบมีทรัพยากรจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำจืดมีจำกัด ชาวบ้านต้องไปหาน้ำดื่มจากเกาะอื่นและใช้น้ำบ่อนบนเกาะหลิเปะในการซักล้าง เมื่อคนพึ่งพาธรรมชาติไม่ได้ก็หาทางอื่น หันไปหาวิถีแห่งเศรษฐกิจเงินตรา (cash economy) ที่มาพร้อมกับความทันสมัย (modernization) จนกระทั่งสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมไป อุทยานฯ เองก็ไม่ได้

¹ bakat คือการเดินทางไปจับสัตว์ทะเลและเก็บหาทรัพยากรชายฝั่ง โดยไปสร้างที่พักชั่วคราวตามริมหาดบริเวณนั้น

สิ่งที่ต้องการ และยิ่งเกิดความขัดแย้งกันขึ้น คนในพื้นที่ก็เลยไม่ได้มีส่วนช่วยเหลือต่อการอนุรักษ์

1

2

ภาพที่ 1: เกาะหลีเป๊ะ ภาพโดย Brendan Carroll

ภาพที่ 2: บากัด-แหล่งพักแรมชั่วคราวที่ป่าตัย ปาญัก ภาพโดย สุพิณ วงศ์บุษราคม

คำถาม: ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์มีอะไรบ้าง? ทิศทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรควรเป็นอย่างไร?

ดร.สุพิน: ความเข้าใจผิดเป็นอุปสรรคสำคัญ อุทยานฯ เข้าใจผิดหลายอย่าง คิดว่าชาวบ้านบุกรุก ทั้งๆ ที่ชาวบ้านอยู่อาศัยและทำมาหากินบริเวณนี้มานาน และใช้พื้นที่ที่แตกต่างกันในบริเวณนี้ตามฤดูกาล (seasonal) ในสมัยนั้นยังไม่มีแผนแม่บทในการจัดการ การขาดแผนเช่นนี้ทำให้ทุกอย่างล้นขึ้นอยู่กับหัวหน้าอุทยานฯ ซึ่งแล้วแต่ว่าจะเข้าใจบริบทของพื้นที่หรือไม่ การจัดการเปลี่ยนแปลงไปมา ไม่มีทิศทางที่ชัดเจน ช่วงที่ไปทำวิจัยนั้นหัวหน้าอุทยานฯ เปลี่ยนบ่อยมาก และบางคนเท่านั้นที่สนใจในมิติของมนุษย์และใส่ใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องพื้นที่และชุมชน และปัจจุบันแม้ว่าบางอุทยานฯ จะมีแผนแม่บทแล้ว แต่แผนมักจะไม่ได้คำนึงถึงมิติของคุณภาพชีวิตมนุษย์ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากการวางแผนจะขาดความเข้าใจในบริบทของพื้นที่แล้ว ยังขาดกำลัง ขาดทรัพยากรในการทำงาน ปัญหาที่อยู่ทั่วไปไม่เฉพาะที่เกาะหลีเป๊ะ แต่ข้อสำคัญคือหลีเป๊ะมีส่วนที่เป็นพื้นที่คุ้มครองคือมีที่ดินของอุทยานฯ และที่ดินของเอกชนจึงต้องมีการจัดการที่เข้าใจในพื้นที่มากกว่านี้ ที่ผ่านมากลายเป็นว่าพวกที่ได้รับความกระทบคือชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ที่ถูกเล่นงานได้ง่ายที่สุด

บริเวณอุทยานฯ ก็กว้างขวางมากเมื่อเทียบกับศักยภาพและสิ่งที่มีที่อุทยานฯ มีอยู่ในการจัดการ หัวหน้าอุทยานฯ มักจะไม่ได้อยู่ติดพื้นที่ เจ้าหน้าที่ตัวเล็กตัวน้อยต้องพึ่งพาชาวประมง น้ำแข็ง อาหารแห้ง และการสื่อสาร นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ จากที่ไปเก็บข้อมูลเห็น

เรือประมงขนาดใหญ่ออกหาปลาในพื้นที่อุทยานฯ ไกลๆ ชายฝั่งของเกาะ เห็นเรือปั่นไฟ เรือที่ใช้วนตาดีกว่าที่กำหนด เห็นเรือที่มีหญิงบริการ เห็นการลักลอบขนของหนีภาษีโดย การค่าน้ำมันเถื่อน การค้ายาเสพติด เพราะพื้นที่นั้นเป็นบริเวณชายแดน เรื่องพวกนี้แทบจะเขียนไว้ในวิทยานิพนธ์ไม่ได้ เหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ทั้งนั้น และก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายในการจัดการปัญหา

คำถาม: จากที่ลงไปเยี่ยมพื้นที่ครั้งล่าสุด (เมื่อ 5 ปีที่แล้ว) สถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงบ้างหรือไม่ อย่างไร?

ดร.สุพิน: เปลี่ยนไปมาก ตอนที่ทำวิจัย ชาวบ้านไม่มีสิทธิในที่ดิน แต่ตอนทีลงไปล่าสุดชาวบ้านได้เป็นเจ้าของที่ดินบ้าง ชาวบ้านมีโอกาที่จะร่วมกับการทำธุรกิจและอยากทำรีสอร์ท บริเวณนั้นกำลังเติบโตอย่างมาก ช่วงที่ไปทำวิจัยนั้นชาวบ้านกำลังเลิกวิถีเร่ร่อน เด็กและผู้หญิงไม่ไปบาคัดอีกแล้ว ยิ่งเมื่อกลับไปครั้งล่าสุดก็เห็นการตั้งหลักแหล่งอย่างถาวร ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไป เด็กและวัยรุ่นไม่ค่อยมีโอกาสเดินทางและใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติเหมือนเมื่อก่อน เพราะต้องเข้าสู่ระบบการศึกษามากขึ้นในขณะที่หลักสูตรในโรงเรียน (ขณะนั้น) ยังไม่ได้ให้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ที่รู้เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติมีน้อยลง แม้แต่ผู้ชายก็ไม่ค่อยได้ดำน้าเหมือนเดิม คนรุ่นหลังๆ ก็ปรับเปลี่ยนชีวิตหันมาหาอาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนั้นความรู้เหล่านี้อาจจะหายไปในช่วงอายุคน เพราะทักษะอย่างอื่นกลับสำคัญกว่าทักษะทางทะเล ชาวคูรักลาไว้อยู่สัมพันธ์กับธรรมชาติน้อยลง และมีทางเลือกอื่นๆ มากขึ้น ท้ายสุดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการอยู่ป่าและอยู่ทะเลก็จะหายไปโดยอัตโนมัติ เพราะไม่มี

การถ่ายทอดเหมือนเมื่อก่อน การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์นั้นสำคัญมากสำหรับ
ภูมิปัญญาดั้งเดิม การขาดโอกาสในการเรียนรู้และลงมือจริงจะทำให้ภูมิปัญญา
เหล่านี้สูญหายไปอย่างแน่นอน (ภาพที่ 3-5)

ภาพที่ 3: ชายอุร่าลาไว้ย่ำกำลังตากปลิงทะเล ภาพโดย สุพิณ วงศ์บุษราคัม

ภาพที่ 4: การเตรียมวางลอบดักปลา ภาพโดย สุพิณ วงศ์บุษราคัม

ภาพที่ 5: ความชำนาญในการวางลอบดักปลาได้น้ำ ภาพโดย ZDF (Zweites
Deutsches Fernsehen)

คำถาม: ปัจจุบันชาวอุรูกลาไวย์หลายชุมชนมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เผชิญกับสภาพทรัพยากรที่เสื่อมโทรมลง เผชิญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่เห็นความสำคัญของชนพื้นเมือง คิดว่าอนาคตของชุมชนจะเป็นอย่างไร และเราควรมีนโยบายต่อชุมชนพื้นเมืองอย่างไร?

ดร.สุพิณ: ชาวเลเป็นกลุ่มที่ปรับเปลี่ยนตัวเองได้ตามโอกาส (opportunists) ดังนั้น ก่อนจะร่างนโยบาย น่าจะเริ่มที่การเคารพใส่ใจในวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ก่อน จะต้องสนใจที่จะเข้าใจและรู้จักวัฒนธรรม สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม ให้โอกาสในการปรึกษาหารือว่านโยบายจะสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมอย่างไร การพัฒนาแผนการบริหารจัดการและนโยบายต่างๆ จะต้องนำข้อมูลและความเห็นของชาวบ้านมาพิจารณาด้วย จะต้องมีกลยุทธ์และกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมได้จริง ให้โอกาสในการร่วมตัดสินใจ และต้องมีนโยบายที่ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ รวมทั้งให้ความสำคัญกับค่านิยมทางสังคม-วัฒนธรรม-จิตวิญญาณ ถ้าจะอนุรักษ์ทรัพยากร จะต้องเรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน รวมทั้งพัฒนาการทางวัฒนธรรมว่ามีความสัมพันธ์กับทรัพยากรอย่างไร สิ่งที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมชาวเลคือสายใยความสัมพันธ์ที่มีต่อทะเลและทรัพยากรชายฝั่งทะเล เราต้องสนใจเรื่องนี้ก่อน จึงจะวางแผนอนุรักษ์ได้ถูกต้อง นอกจากนั้น ยังต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ใหม่ๆ รวมทั้งความรู้เท่าทันในสิ่งใหม่ๆ มาช่วยในเรื่องการศึกษา การสร้างค่านิยมใหม่ และการสร้างความตระหนัก (ภาพที่ 6-8)

ภาพที่ 6: ชาวอูรักลาไวยเตรียมไม้ไผ่สำหรับทำฝาบ้าน ภาพโดย Geertjan Preyde

ภาพที่ 7-8: ชาวอูรักลาไวยช่วยกันทำเรือจำลองสำหรับพิธีลอยเรือ ภาพโดย สุพิน วงศ์บุรารักษ์

คำถาม: สิ่งที่ได้เรียนรู้ ประสพการณ์ หรือบทเรียนจากงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนอูรักลาไวยเป็นประโยชน์ในการทำงานปัจจุบันอย่างไร?

ดร.สุพิน: ปัจจุบันทำงานที่องค์กร The Nature Conservancy และถือได้ว่าเป็นนักสังคมศาสตร์อาวุโสคนแรกในส่วนงานของ Central Science เพราะงานวิจัย

วิทยาศาสตร์ใช้วิธีเชิงปริมาณทั้งนั้น เน้นเรื่องการตรวจวัดผลกระทบต่างๆ แต่ประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้พยายามที่จะนำความเข้าใจเรื่องเชิงคุณภาพเข้ามา เพราะงานวิจัยเชิงปริมาณตอบคำถามหลายอย่างในมิติที่เกี่ยวกับมนุษย์ และสังคมไม่ได้แท้จริง ไม่เห็นภาพที่ชัดเจนลึกซึ้ง

องค์กรนี้เน้นด้านวิทยาศาสตร์ (natural science-based) ซึ่งทำงานวิจัยได้ดีมากในเรื่องสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ แต่เมื่อองค์กรหันมาสนใจเรื่องคน ก็เลยมีความท้าทายมากขึ้น และเป็นโอกาสที่จะใช้ประสบการณ์ที่เคยมีมาทำงานท่ามกลางนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural scientists) และนักนิเวศวิทยา (ecologists) ปัจจุบันแทบจะเสี่ยงไม่ได้ที่พูดถึงอนุรักษ์โดยไม่พูดถึงเรื่องคน เพราะประชากรโลกเพิ่มมากขึ้นเป็น 7,000 ล้านคนแล้ว อีก 20 ปีอาจจะถึง 9,000 พันล้านคน แม้บริเวณที่ไม่มีคนอยู่ก็ได้รับผลกระทบจากสังคมและคน องค์กรอื่นๆ ที่ทำงานเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็หันมาสนใจเรื่องคนเช่นกันหลายโครงการล้มเหลวไปเพราะไม่ได้เอามิติเรื่องคนมาคิดตั้งแต่ต้น การอนุรักษ์ธรรมชาติจะสำเร็จได้ก็ต้องมาจากคนในพื้นที่ องค์กรข้างนอกช่วยได้เพียงช่วงเวลาเดียว ถ้าคนไม่เห็นประโยชน์อันนี้โครงการก็มีความเสี่ยงสูง งานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานที่ต้องใช้เวลา ต้องใช้ประสบการณ์ในการวิเคราะห์ เพราะไม่มีโปรแกรมพิเศษหรือสำเร็จรูปที่ทำได้อย่างสมบูรณ์ จึงนับว่าเป็นความท้าทาย

หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิจัยสังคม

หลักเกณฑ์วารสารวิจัยสังคม (ฉบับปรับปรุง พฤษภาคม 2555)

วัตถุประสงค์

วารสารวิจัยสังคม เป็นวารสารวิชาการของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อการเป็นเวทีวิชาการในการเผยแพร่ แลกเปลี่ยนความรู้และผลงานทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา

การพิจารณาบทความ

วารสารวิจัยสังคม มีนโยบายรับพิจารณาบทความวิจัย บทความวิชาการของนักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษาและบุคคลทั่วไป ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องและได้มาตรฐานตามที่วารสารวิจัยสังคมได้กำหนดไว้ ทั้งนี้โดยไม่คำนึงถึงหน่วยงานต้นสังกัด พื้นฐานทางการศึกษา แหล่งถิ่นที่พำนัก หรือศาสนาของผู้เขียน

ข้อกำหนดในการส่งและพิจารณาต้นฉบับ

1. ต้นฉบับพิมพ์ด้วย Microsoft Word for Windows ความยาว 10-20 หน้า กระดาษ A4
2. ใช้แบบตัวอักษร Browallia New รายละเอียดขนาดตัวอักษรและการจัดรูปแบบตามเอกสารคำแนะนำการเตรียมต้นฉบับ (สามารถดูรายละเอียดได้ที่ <http://www.cusri.chula.ac.th>)
3. ระบุ ชื่อของผู้เขียน หน่วยงานที่สังกัด ตำแหน่งทางวิชาการ / ประวัติผู้เขียน โดยย่อ (ถ้ามี)
4. มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่ควรเกิน 1 หน้ากระดาษ A4
5. ผลงานวิชาการที่ส่งมาต้องไม่ได้รับการเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน

6. การส่งต้นฉบับให้จัดส่งแบบเสนอแบบฟอร์มส่งบทความเพื่อพิจารณานำลงวารสารวิจัยสังคม รวมทั้งเอกสารบทความพร้อมไฟล์ต้นฉบับที่บันทึกลงแผ่นซีดี หรือจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ส่งถึง กองบรรณาธิการ “วารสารวิจัยสังคม” สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 5 ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330 email: sripub06@yahoo.com

7. กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความที่ส่งมาและเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิคัดกรองบทความ เพื่อพิจารณาคุณภาพความเหมาะสมของบทความก่อนการจัดพิมพ์

7.1 ในกรณีที่ผลการพิจารณาให้จัดพิมพ์ได้ หรือต้องมีการปรับปรุงแก้ไขก่อน กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ทราบ โดยผู้เขียนจะต้องดำเนินการปรับแก้ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด และกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตกแต่งต้นฉบับความถูกต้องตามหลักภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

7.2 ในกรณีที่ผลการพิจารณาไม่สามารถจัดพิมพ์ได้ กองบรรณาธิการจะแจ้งและส่งต้นฉบับผลงานคืนแก่ผู้เขียน

8. ลิขสิทธิ์ของผลงาน

ทัศนะและข้อคิดเห็นในวารสารวิจัยสังคมเป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน มิใช่ทัศนะและข้อเขียนของกองบรรณาธิการ หรือสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ประสงค์จะนำข้อความใดๆ ไปผลิต/เผยแพร่จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนและกองบรรณาธิการวารสารวิจัยสังคมว่าด้วยกฎหมายลิขสิทธิ์

แนวทางในการพิจารณาบทความ

1. กองบรรณาธิการ ส่งบทความไปยังผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาคัดกรองบทความตามความสนใจ และความเชี่ยวชาญของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 1 บทความ/2 ท่าน
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจะให้ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ ตามที่เห็นสมควร ลงในแบบฟอร์มข้อคิดเห็นเกี่ยวกับบทความ และส่งคืนกลับยังกองบรรณาธิการ
3. กองบรรณาธิการส่งต้นฉบับและข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิให้ผู้เขียนปรับแก้ไข (ถ้ามี) ภายในระยะเวลา 2 เดือน และส่งต้นฉบับ(ฉบับแก้ไข) กลับมายังกองบรรณาธิการเพื่อพิจารณาว่าได้ปรับแก้หรือไม่อย่างไร

แบบฟอร์มส่งบทความเพื่อพิจารณาลงวารสารวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า(นาย/นาง/นางสาว).....นามสกุล.....
ตำแหน่งทางวิชาการ.....สถานที่ทำงาน.....
สถานที่ติดต่อได้สะดวก.....

เบอร์โทรศัพท์ที่ติดต่อได้สะดวก.....อีเมล.....

มีความประสงค์ตีพิมพ์บทความลงในวารสารวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

☐ บทความวิจัย	☐ บทความวิชาการ
☐ บทความวรรณกรรมปริทัศน์	☐ บทวิจารณ์หนังสือ

ทั้งนี้ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า บทความดังกล่าวไม่เคยลงตีพิมพ์ และไม่อยู่ระหว่างการส่งไปตีพิมพ์หรือได้รับการตอบรับให้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น หรือเผยแพร่ในสื่อสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน และข้าพเจ้าไม่ได้คัดลอกบทความ ประโยค ตาราง หรือรูปภาพจากวารสารฉบับอื่นโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าของบทความหรือบรรณาธิการของวารสารฉบับนั้น และข้าพเจ้ายินยอมให้นำบทความนี้ลงตีพิมพ์ในวารสารวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพียงฉบับเดียวเท่านั้น และลิขสิทธิ์ของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์แล้วเป็นของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เท่านั้น

หากบทความดังกล่าวมีการคัดลอกไปบางส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความ ข้าพเจ้าและผู้ร่วมเขียนบทความจะเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

ลงนาม.....
(.....)

ผู้เขียนบทความ ลำดับที่ 1

ลงนาม.....
(.....)

ผู้เขียนบทความ ลำดับที่ 2

ลงนาม.....
(.....)

ผู้เขียนบทความ ลำดับที่ 3

ลงวันที่.....

ติดต่อหรือส่งบทความลงตีพิมพ์ได้ที่

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 5
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

Chulalongkorn University Social Research Institute

Phayathai Road, Bangkok 10330 Thailand

Tel. 0-2218-7394, 0-2218-7401

Fax 0-2215-5523, 0-2255-2353

E-mail: cusri@chula.ac.th, sripub06@yahoo.com

<http://www.cusri.chula.ac.th>

